

E. LOOTSAR * M. TERRI

**KASVATUSTÖÖ
SEGARÜHMALISES
LASTEAIAS**

METOODILINE KIRI

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

1 9 5 5

2/29335

A-20107
E. LOOTSAR * M. TERRI

Saindeksemplar

KASVATUSTÖÖ SEGARÜHMALISES LASTEAIAS

Metoodiline kiri

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1955

Peatükid «Kujutavad tegevused» ja «Muusikaline kasvatus»
on kirjutatud M. Terri poolt, muud peatükid E. Lootsari
poolt.

Kinnitatud
Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt.

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

19335

SISUKORD

I. SISSEJUHATUS.

1. Kasvatustöö ülesanded ja eesmärgid lasteaias	3
2. Segarühmaga tehtava töö põhilised iseärasused	6

II. KASVATUSTÖÖ TEOSTAMINE.

1. Kehaline kasvatus	10
2. Loovmäng	27
3. Emakeele ja ümbrusega tutvustamine	41
4. Arvutamine	55
5. Kujutavad tegevused	59
6. Muusikaline kasvatus	74
7. Kasvatustöö planeerimine	86

Лоотсар, Меэта Пауловна.
Терри, Ева Эдуардовна.

ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ РАБОТА В ДЕТСКОМ САДУ В СМЕШАННЫХ ГРУППАХ
ДЕТЕЙ РАЗЛИЧНЫХ ВОЗРАСТОВ.

Эстонское Государственное Издательство, Таллин, Пярну маantee 10.

Toimetaja V. Parbo

Tehniline toimetaja T. Mitt

Korrektorid S. Ridala ja L. Visnap

Ladumisele antud 30. V 1955. Trükkimisele antud 24. VIII 1955. Paber 60:92, 1/16.
Trükipoognaid 5,5. Arvutuspoognaid 6,6. Trükiarv 2000.
MB-16342. Tellimise nr. 2006.

Trükkikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikkt. 40/42.

Hind rbl. 2.15

I. SISSEJUHATUS.

Suurt tähelepanu ja hoolt osutatakse meie maal lastele — tulevastele kommunismi ülesehitajatele.

Iga aastaga laieneb meie lasteaedade võrk, kus eelkooliealised lapsed saavad kommunistliku kasvatusena.

Väga levinud lasteasutuse tüüp on segarühmaline lasteaed. Selliseid lasteaedu organiseeritakse tavaliselt maal väiksemates töölisasulates, sovhoosides ja kolhoosides ning ka linnades, kui see on seoses vajadusega tuua lasteaed töötajate töökoha lähedusse (kätiste lasteaiad).

«Juhend lasteaias kasvatajale» esitab kasvatajale konkreetseid ülesanded iga laste vanuserühma jaoks: anda lastele teadmisi, harjumusi ja oskusi vastavalt eale, valmistada lapsi ette üleminekuks järgmisesse rühma ja sealt juba kooli.

Lasteaias segarühmas kasvatajal seisab ees eriti raske ja vastutav ülesanne — täita «Juhendis» ettenähtud ülesanded rühmas, mis koosneb mitmes vanuses lastest.

Käesolev metoodiline kiri «Kasvatustöö segarühmalises lasteaias» tahab abistada kasvatajat nende kasvatusülesannete paremal lahendamisel.

1. KASVATUSTÖÖ ÜLESANDED JA EESMÄRGID LASTEAIAS.

Lasteaed teostab eelkooliealiste laste igakülgse arendamise ülesannet, mille eesmärgiks on kasvatada terveid, tublisid, elurõõmsaid inimesi — aktiivseid kommunistmehhitajaid. Lasteaed laiendab laste silmaringi, annab lastele jõukohaseid teadmisi ja oskusi, arendab mõtlemist ja kõnet, valmistab lapsi ette õpinguteks koolis.

Lasteaias kasvatatakse lapsi eakaaslaste kollektiivis. Neid õpetatakse ühistes mängudes ja tegevustes arvestama ja abistama üksteist. Lasteaias põhilist ülesannet — kindlustada kõikide laste igakülgne areng — teostatakse laste kehalise, vaimse, kõlblise ja kunstilise kasvatusena ühtsuses vastavalt laste vanusele ning arengule.

Lasteaias on esikohale asetatud kehaline kasvatus. Kehalise kasvatusena ülesandeks on tervise tugevdamine ja vastupanuvõime tõstmine, põhiliigutuste arendamine ja hügieeniliste harjumuste kasvatamine. Selleks et laps areneks normaalselt ja

kasvaks tervena, vajab ta õiget toitlustamist, värsket õhku, režiimi ranget täitmist. Lapse tervise ja õige arenemise jaoks on tingimata vaja liikumismänge ja kehalisi harjutusi, mis loovad erksa elurõõmsa meeleolu ja kasvatavad lastes aktiivsust, osavust, julgust, vastupidavust ja organiseeritust.

Vaimse kasvatuse osas püütakse arendada laste tähelepanu, mõtlemist, mälu ja kujutlusvõimet. Vaimne kasvatus teostub laste silmaringi laiendamisel, lastekohaste teadmiste andmisel ümbritseva elu, töö ja loodusnähtuste kohta. Ümbrusega tutvustamisel kasvatatakse lastes teadmishimu, tähelepanelikkust, huvi looduse, ühiskondlike nähtuste ja tehnika vastu. Lasteaias viibimise aja jooksul peavad lapsed õppima õigesti ja selgelt kõnelema ning omandama küllaldase sõnavara. Kõne arenemine on lahutamatult seotud mõtlemise arenemisega. Tutvumine ümbritseva eluga, vestlused, kunstipärased jutustused ja muinasjutud, luuletuste õppimine rikastavad laste kõnet. Kasvataja kultuurne, laitmatult õige kõne on lastele näiteks ja eeskujuks.

Lasteaias õpetatakse arvutama 10 piires, lahendama lihtsamaid ülesandeid liitmises ja lahutamises. Vaimset kasvatust teostatakse lasteaias mitmekesiste mängude näol ja tegevustes ning vaatluste kaudu õpetamisega.

Kõlbelist kasvatust lasteaias teostatakse vastavalt kommunistliku moraali nõuetele. Kasvataja õpetab lapsi ühiselt mängima ja töötama, jagama omavahel mänguasju, abistama üksteist, austama vanemaid inimesi ja armastama tööd. Lapsi õpetatakse silmas pidama kehtivaid reegleid käitumise kohta kollektiivis, aru saama sellest, mis on halb ja mis on hea, mida võib ja mida ei tohi.

Lasteaias kasvatatakse laste tahtelisi omadusi — visadust, vastupidavust, julgust, tagasihoidlikkust, tõearmastust, ausameelset suhtumist oma kohustustesse. Kasvataja kasvatab lastes armastust Nõukogude kodumaa vastu.

Lapse isiksuse arendamises on suur tähtsus kunstilisel kasvatusel. Kodumaa looduse rikkust ja ilu, ühiskondliku elu eredaid sündmusi, kunstipäraseid teoseid saab kasvataja kasutada selleks, et õpetada lapsi märkama ja tundma ilu ning õigesti suhtuma ümbrusesse. Laulmine, muusika, kunstipärane sõna, joonistamine, voolimine, aplikatsioon ja konstrueerimine on kunstilise kasvatuse vahendid lasteaias.

Lasteaia sisustus, ruumide puhtus, pildid, laste ja täiskasvanute meeldiv välimus on laste kunstilise kasvatuse möödapääsmatuteks tingimusteks. Lasteaia kasvatuses kasutatakse laialdaselt lastekirjandust. Elavate, eredate kujudega mõjub raamat sügavalt laste tundeile, annab lastele teadmisi, kasvatab õiget suhtumist ümbritseva elu nähtustesse ja armastust kodumaa vastu.

Laste igakülgse arendamise ülesanded on omavahel tihedas seoses. Kasvatamise ja õpetamise protsessis viiakse need ellu vastavalt lapse vanusele ja arengule. Mitmekesised mängud ja

tegevused rahuldavad lapse tegutsemistarvet, elurõõmu ja teadmishimu.

Mäng, mis on eelkoolialise lapse põhiliseks tegevuseks, on kommunistliku kasvatuselooluline vahend. Mäng köidab last ja valmistab talle palju rõõmu. Mängus arenevad laste kõne, mälu, tähelepanu, huvid, kinnistuvad kujutlused ümbritsevast elust. Mängus omandavad lapsed oskuse käituda kollektiivis, areneb sõprus, kasvavad algatusvõime, julgus ja oskus ületada takistusi.

Lasteaias kasutatakse mitmesuguseid mängu- loov-, liikumis- ja didaktilisi mängu.

Loovmänge rakendatakse hommikul enne hommikueinet, jalutuskäikudel ja päeva teisel poolel. Rühmatubades ja mänguväljakul jäetakse küllaldaselt ruumi mängudeks, lastele antakse mitmekesiseid mänguasju ja vahendeid. Säilitades loovmängu sündimatus, suunab kasvataja selle sisu oma nõuannetega ja rikastab lapsi eelnevalt muljetega.

Liikumismängud toimuvad peamiselt väljas värskes õhus ja võimlemistegevustes.

Dialektilisi mängu teostatakse vaimse kasvatusel huvides. Nende mängude abil õpetatakse lastele emakeelt ja arvutamist. Lasteaias rakendatakse laste tööd kommunistliku kasvatusel vahendina. Lastes kasvatatakse armastust ja lugupidamist töö vastu. Lastele antakse vajalikud harjumused eneseteenindamiseks, mänguasjade ja teiste esemete korralikuks hoidmiseks. Lapsed õpivad kasvataja juhtimisel hoolitsema loomade ja taimede eest. Lapsi rakendatakse korrapidamisele alates viiendast eluaastast: nad katavad lauda, töötavad elavnurgas, abistavad kasvatajat mängudeks ja tegevusteks vajaliku materjali jagamisel.

Päevarežiimi järgi toimub laste tööerakendamine hommikuti õues viibimisel ja ka mänguajal. Lasteaias toimub õpetamine vastavalt programmi'e järgmistes tegevustes: emakeeles, arvutamises, laulmises, võimlemises ja kujutavates tegevustes. Tegevused toimuvad üheaegselt kogu laste rühmaga.

Õpetamise protsessis kasvatatakse lastes oskust organiseeritult tegutseda, õppida, kuulata kasvataja seletusi, vastata küsimustele ja teadlikult omandada teadmisi ning harjumusi.

Olenevalt tegevuse sisust ja laste eest kasutatakse lasteaias õpetamisel mitmesuguseid võtteid: kasvataja jutustus, vestlus, esemete vaatlus, ettenäitamine, harjutused, mängulised võtted. Kasvataja seletused ja küsimused olgu lihtsad, lühikesed ja selged. Igaks tegevuseks tuleb kasvatajal hoolikalt ette valmistuda, sest sellest oleneb teadmiste omandamise edukus.

Nooremas rühmas toimub iga päev 1 tegevus (kestus 10—15 min.) keskmises — 2 tegevust hommikuti (esimese tegevuse kestus 20 min., teisel — 15 min.), vanemas rühmas 2 tegevust hommikuti 20—25-min. kestusega. Keskmises ja vanemas rühmas on tegevuste vahel ette nähtud 8—10-minutiline vaheaeg. Suvel toimub igas rühmas vaid 1 tegevus.

Erilist tähelepanu osutatakse lasteaias kasvatustöös lasteaias pidudele, mis valmistavad lastele palju rõõmu ja jätavad neisse sügavaid muljeid, mida kasutatakse hiljem mängudes ja tegevustes.

Lasteaias korraldatakse ka selliseid lõbustusi, nagu nuku- ja varjuteater, diapositiivide ja diafilmide näitamine.

Laste igakülgse arendamisega valmistab lasteaed lapsi ette kooliskäimisele, kasvatab neis huvi õpingute vastu koolis. Olgugi, et lapsi kasvatatakse lasteaias kollektiivis, peab kasvataja meeles pidama, et ta vastutab iga lapse kasvatamise eest.

Lasteaed saab kasvatustööd edukalt teostada vaid tihedas koostöös lastevanematega. Perekonnas peab jätkuma lasteaias kasvatustööd: hoolitsus lapse tervise eest, õige režiimi täitmine, kultuurne käitumine ja mänguks vajalike tingimuste loomine.

2. SEGARÜHMAGA TEHTAVA TÖÖ PÕHILISED ISEÄRASUSED.

Segarühmalise lasteaias iseloomustavamaks iseärasuseks on see, et seal kasvatatakse ühe kasvataja juhtimisel lapsi 3—7 a. vanuses. Segarühmaliste lasteaedade kasvatajatel seisavad ees samad ülesanded, mis teistel mitmerühmaliste lasteaedade kasvatajatel: teostada kommunistlikku kasvatust, arendada lapsi igakülgset.

Segarühmaliste lasteaedade kasvatajad peavad samuti andma lastele õige kehalise kasvatuse, karastama nende organismi, sisen-dama neisse hügieenilisi harjumusi, täiustama laste liigutusi; kasvatama lapsi kollektiivis, arendama neis sõprusetunnet, üksteise abistamist, hoolitsemist väiksemate eest, austust vanemate inimeste vastu. Kasvataja peab lastes looma armastust kodu-maa, kodulinna, kolhoosi, töötajate ja töö vastu. Samuti tuleb lahendada vaimse kasvatuse ülesandeid — laiendada laste silma-ringi, rikastada laste kujutlusi ümbritsevast maailmast. Segarühmalisel lasteaias tuleb lahendada ka kunstilise kasvatuse üles-andeid. Töö segarühmalises lasteaias põhineb «Lasteaias põhi-määrusel» ja «Juhendil lasteaias kasvatajale».

Vaatamata sellele, et segarühmas töötaval kasvatajal tuleb kasvatada lapsi rühmas, mis koosneb mitmevanustest lastest, tuleb tal tingimata juhendada «Juhendi» programmilistest nõuetest kõikidele rühmadele ja tunda õppida noorema, keskmise ja vanema rühma töö ülesandeid, sisu ja meetodeid. See on peamine tingimus selleks, et lapsed igas eas areneksid edukalt, et ei takis-tataks vanemate laste arenemist ja et noorematele lastele poleks nende ülesanded liiga rasked.

Töö segarühmas on raskem kui eri vanuserühmades, kuid omab sealjuures ka palju positiivseid jooni: erinevad vanuseastmed loovad soodsa pinna tähelepanelikkuse ja sõbralikkuse kasvatamiseks, noorematel lastel on kõne arenemine tavalisest edukam, mis on tingitud suhtlemisest vanemate lastega.

Kõikide segarühma laste igakülgse arendamise huvides tuleb

erilist hoolt osutada ka lasteaias sisustusele. Segarühmaline lasteaias peab olema varustatud vajalikkude vahenditega, mänguasjadega ja materjalidega.

Tuleb arvestada lapse anatoomilis-füsioloogilisi iseärasusi ja kohendada lasteaias sisustus neile vastavalt. See nõue tingib vajaduse kasutada segarühmas kolmes suuruses mööblit. Lauad ja toolid peavad mõõtmetelt sobima noorematele, keskmistele ja vanematele lastele. Väikseimgi kõrvalekaldumine sellest nõudest põhjustab lapse selgroo kõverdumist, rinnakorvi ebaõiget arenemist ja sellest tingituna ka vereringvoolu ja hingamisorganite halba tööd. Kolmeaastasel lapsel on ebamugav ja kahjulik istuda kõrge laua taga, kus jalad ripuvad toetuseta. Suuremal lapsel kõverdub madala laua taga istudes selgroog ja rinnakorv surutakse vastu lauda.

Väikestel on raske pesta käsi, kui pesukauss on kõrgel, neil on ebamugav riputada riideid vanemate laste jaoks tehtud nagisse. Kui pole võimalik asetada pesukausse mitmesugusesse kõrgusesse, siis tuleb muretseda puust astmestik ja asetada see põrandale, kui väikesed pesevad.

Mänguasjade ja vahenditeapid peavad olema sellise kõrgusega, et kõikidel lastel oleks mugav võtta ja paigale asetada mänguasju, raamatuid, pliiatseid jne.

Seepärast peab laste mööbel segarühmas olema mitmes suuruses, vastavalt laste vanusele ja kasvule.

Lapse eale mittevastav sisustus ei kahjusta üksnes lapse kehalist arenemist, vaid mõjub kahtlemata ka lapse käitumisele, ärritades ja erutades ta närvisüsteemi, mille tagajärjel eriti väiksemad muutuvad pahuraks. Kui lastel on raske ja ebamugav pesta ja lahti riietuda, siis ei saa nad neisse toiminguisse suhtuda positiivselt, mis omakorda takistab lastes iseseisvuse ja tööarmastuse kasvatamist.

Tähtis on eraldada ruumis nurgake, kus vanemad lapsed võivad mängida ja õppida, samal ajal kui väikesed kas juba magavad või pole veel tõusnud.

Laste mugavuse eest tuleb kõigiti hoolitseda, kujundades ruume lihtsalt, kuid maitsekalt.

Vahendite, raamatute ja mänguasjade valimisel tuleb kasutada «Juhendis» antud nimekirja kõikide rühmade jaoks. Vahendeid ja mänguasju valitagu vastavalt mitmevanuselise lasterühma kasvatustöö nõuetele. Nii peab lasteraamatuid, vahendeid emakeele, arvutamise, kujutavate tegevuste jaoks, kehakultuurilist inventari, lauamänge jne. olema iga eaklassi jaoks.

Segarühma mänguasjad olgu võimalikult mitmekesised, sest nad peavad rahuldama kõikide laste huve. Peale nukkude, veokite, nukumööbli ja teiste mänguasjade, mis sobivad lastele igas eas, on noorematele vajalikeks mänguasjadeks rõngad, värvilised kerad, pallid, kuubikud jne., vanematele — tehnilised mänguasjad, konstruktorid, lotod jne.

Soovitav on hoida raamatuid, pilte, vahendeid ja materjale iga
ea jaoks eraldi.

Mänguasjade ja vahendite kasutamise kord peab lastel olema
täiesti selge. Tingimata tuleb õpetada mänguasjade korrashoidu,
selgitades selle tähtsust.

Materjalide kindel paigutusviis organiseerib kõiki lapsi, kuid
nõudeid esitatakse lastele erinevalt. Väikestele annab kasvataja
lihtsaid oskusi mänguasjade hoo'likaks käsitsemiseks, vanematelt
aga nõuab materjalide iseseisvat ja õiget kasutamist. Väikesi tuleb
õpetada mitte võtma vanematele lastele määratud raamatuid,
vahendeid ja materjale. Väikestele tuleb anda nende eale sobivaid
ja kasulikke raamatuid. Näiteks on 3—4-aastastele lastele raske
Žitkovi raamat «Mida nägin». Raamatute kasutamise korda peavad
teadma kõik lapsed.

Iga ea jaoks vastavate vahendite ja mänguasjade valimisel ja
nende eraldi hoidmisel ei tule segarühma kasvatajal lapsi üks-
teisest isoleerida vahendite ja mänguasjade kasutamisel. Mõnikord
võivad nooremad lapsed mängudes liituda vanemate lastega ja
kasutada osaliselt ka nende mänguasju või ehitusmaterjale, jä-
gida, kuidas vanemad lapsed ehitavad, ja katsetada ise ka midagi
ehitada. Kasvataja peab looma vanemates lastes soovi näidata
väikestele, kuidas kasutada mänguasju ja teisi vahendeid. Kasva-
taja hoiab korras nooremate laste mängumaterjali, rakendades
selleks aeg-ajalt ka lapsi. Vanemaid lapsi tuleb õpetada is-
seisvalt korras hoidma oma riivleid või kappe, ise võtma ja kohal-
panema mänguasju ning materjale. Kasvataja kontrollib süste-
maatiliselt laste tööd.

Igas segarühmalises lasteaias on kasvatustöö teostamiseks
vajalik elavnurk. Segarühma elavnurgas peab materjali vali-
olema igale eale vastavalt mitmekesine. Vaatlusteks muretseseta-
selliseid taimi ja loomi, mis on ette nähtud noorema, keskmise ja
vanema rühma programmis. Osa neist jäetakse kõikidele lastele
kasutamiseks, teised määratakse kas ühe või teise ea jaoks. Taimede
paigutatagu nii, et kõik lapsed saaksid neid kasta, vanemad lapsed
aga ka neilt tolm pühkida ja kuivanud lehti lõigata. Akvaariumis
tuleb paigutada sellisele kõrgusele, et kõik lapsed võiksid kal-
vabalt näha ja süüta. Kasvataja peab lastes kõigiti äratama huvi
taimede ja loomade eest hoolitsemiseks.

Segarühmas on majapidamisnurga olemasolu oluliseks eeldu-
seks laste iseseisvuse ja tööarmastuse kasvatamisel. Majapidami-
nurgas hoitakse korrapidajatele vajalikke esemeid, nagu: puhta
lapid, väikesed kausid, laste põrandahari, kühvel, saapahari, riide-
hari, korrapidajate põlled, mütsid jne. Kasvataja õpetab nende
esemete iseseisvat kasutamist kõigepealt vanematele lastele.

Rühmatoas peab olema ka käsitöökast, milles on riided, nõelad
nööbid, kummipael jne. — kõik, mis on vanematele lastele õmble-
miseks ja ka laste riietuse väikesteks parandustöödeks vajalik.

Segarühmalises lasteaias ei tohi puududa hästi kujundatud

korrapidajate tabel. Korrapidajate märkimiseks on soovitatav kasutada samasuguseid eraldusmärke — pilte, mis neil on kasutusel riidekapil, käterätinagil, suurätitaskul. Soovitatav on valida kaks korrapidajat korraga, üks laps keskmisest ja teine vanemast rühmast. Nooremad lapsed ei võta küll osa korrapidamisest, kuid keskmiste ja vanemate laste korrapidamine on neil parimaks eeskujuks ja nad võivad vahel vanemaid lapsi abistada.

Kasvatustöö segarühmalises lasteaias kulgeb edukalt, kui kasvataja hoolitseb selle eest, et laste tegevused ja mängud oleksid kasulikud ja huvitavad.

Kasvataja peab lapsele omast uurimis- ja teadmishimu ülal hoidma ja arendama. Kuid seejuures ei tohi lapse arengut forsseerida ja last koormata liiga keeruliste teadmistega.

«Juhendis» on nooremale, keskmisele ja vanemale rühmale püstitatud erinevad programmilised nõuded. See, mis on jõukohane 6—7-aastasele, on arusaamatu väikesele 3—4-aastasele lapsele, ja vastupidi — see, mis huvitab väikesi, on suurematele juba teada ja liiga lihtne. Seepärast peab segarühma kasvataja oma kasvatustöös lähtuma nõudeist, mis on püstitatud erivanuseliste rühmadele.

Programmilise materjali valik ja kasvatuselesannete püstitamine kolmele alarühmale on segarühmalises lasteaias olulise tähtsusega. See tõhustab laste iseseisvuse ja aktiivsuse kasvatamist ning õpetab lapsi austama üksteise tegevust. Laste liigitamine kolme alarühma võimaldab kõikidel lastel igakülgset arenedada.

Eespool öeldu on kehtiv ka kaheühmaliste lasteaedade kohta, kus on noorem ja vanem rühm. Nooremas rühmas on 3—5-aastased, vanemas rühmas 5—6-aastased lapsed. Mõlemate rühmade kasvatajail tuleb lapsed jaotada kahte alarühma nende vanuse ja arengu järgi.

II. KASVATUSTÖÖ TEOSTAMINE.

1. KEHALINE KASVATUS.

Kehalise kasvatus ülesanded.

Kehaline kasvatus etendab eriti tähtsat osa eelkoolieas, sest selles eas laps kasvab ja areneb kiiresti. Sel ajal esineb organismi ebastabiilsust ja nõrka vastupanu mitmesuguste välistõrjumiste mõjudele.

Eelkooliealiste laste kehalise kasvatus põhilisteks ülesanneteks on:

- 1) tervise tugevdamine, lapse organismi mõõdukas karastamine;
- 2) põhiliste liigutuste arendamine: kõnd, jooks, hüpped, mitmesugused visked;
- 3) kultuurilis-hügieeniliste harjumuste kasvatamine.

Olu'isemad vahendid kehalise kasvatus ülesannete teostamiseks lasteaias on õigete hügieeniliste tingimuste loomine, otstarbekas toilitamine, režiimist täpne kinnipidamine (õigeaegne toitmine, uni, jalutuskäigud, mängud, tegevused), liikumist ja rohkem energiakulu nõudvate tegevuste vaheldumine rahulikumatega, vähem energiakulu nõudvate tegevustega, kultuurilis-hügieeniliste harjumuste kasvatamine, laste karastamine, lastele õigete liigutuste õpetamine liikumismängude ja võimlemise abil.

Kehalist kasvatust tuleb vaadelda tihedas seoses lasteaias kogu kasvatusitööga, sest see avaldab mõju nii kehalisele arenemisele ja tervise kindlustamisele kui ka laste vaimsele, kõlblisele ja esteetilisele kasvatusel.

Õigesti korraldatud kehaline kasvatus arendab ka kõneoskust ja mõtlemist. Näiteks kasvab võimlemisel teadlik suhtumine liigutuste sooritamisse, vanematel lastel oskus hinnata oma ja teiste laste liigutuste õigsust. Sellised lapse omadused, nagu aktiivsus, tasakaalukus, organiseeritus, üksteise abistamine, oskus tegutseda kollektiivis, kujunevadki režiimi täitmise, võimlemise, liikumismängude, karastamise ja riietumise käigus. Kõik see soodustab kõlblist kasvatust.

Õpetades lapsi hoidma puhtust neid ümbritsevas keskkonnas ja märkides lapse korralikkude välimust (puhtad käed, nägu, korralik riietus), õiget kehahoidu, ilusaid rütmilisi liigutusi, arendab kasvataja lastes ühtlasi ka esteetilisi tundmusi.

Kehaline kasvatus peab olema lasteaias kasvatustöö aluseks. Ühe või teise kasvatusprotsessi kvaliteedi hindamisel on vaja arvestada selle vastavust kehalise kasvatus nõuetele. Näiteks joonistamisel peab kasvataja jälgima laste õiget kehahoidu, vastupidisel korral osutub selline tegevus lastele kahjulikuks, hoolimata läbimõeldud plaanist.

Ekspeditsiooni organiseerimisel tuleb arvestada ilmastikku ja kaugust. Hoo'ega tuleb jälgida sanitaar-hügieeniliste tingimuste täitmist. Segarühmalises lasteaias ei tohi unustada neid lapsi, kellele märgitud marsruut osutub liiga raskeks. Laste kehalise kasvatus teaduslikuks baasiks on I. P. Pavlovi füsioloogiline õpetus kõrgemast närvitegevusest. See õpetus põhineb organismi tervikliku süsteemi mõistmisel, kusjuures kõik organismi osad ja organid üksteist pidevalt mõjutavad. Näiteks ei tule lapse jooksu vaadata ainult jalalihaste harjutusena. See harjutus tugevdab hingamist, südametegevust ja ainetevahetust. Lapsel tekib kas meeldiv või ebameeldiv enesetunne — kogu organism lülitatakse närvisüsteemi mõjul tegevusse.

Õpetus organismist kui tervikust püstitab printsiibi kehalise ja vaimse kasvatus ühtsusest, mida ei saa vaadelda lahus. «Juhendis» on eri programm liigutuste arendamiseks ja liikumismängude loetelu, mida on kohustuslik õpetada iga vanuserühma lastele. Samad nõuded on kehtivad ka kehalise kasvatus teostamisel segarühmas. Ainult kõigi eespool mainitud vahendite kasutamine ja nende õige arvestamine kehalises kasvatuses annab häid tulemusi.

Hügieenilised tingimused lasteaias.

Lasteaias on vaja luua lastele parimad elutingimused.

Rühmaruum peab oma mõõtmetelt võimaldama lastele liikumisvõimaluse ja küllaldase värsket õhu. Põhilistele sanitaarsetele normidele vastavad järgmised nõuded: ühe lapse jaoks peab olema pinda 2,5 m kõrguses toas 3,2 m², kusjuures õhu kubatuur ühe lapse kohta peab olema umbes 8 m³. Rühmaruumis, magamistoas ja ka saalis peab 50% akendest olema varustatud lahtikäivate ülaosadega ja õhuakendega. Ruumide õhutamist tuleb teostada enne laste saabumist lasteaeda, jalutuskäikude ajal, pärast päevast uinakut ja ruumide koristamisel.

Lapsi tuleb lasteaias pidevalt harjutada viibima avatud õhuakna või akna ülaosaga ruumis külma ilma puhul ja avatud aknaga ruumis sooja ilma puhul.

Rühmaruumis on normaalne õhutemperatuur +18°, magamistoas +16°C.

Lasteaias tuleb hoolikalt jälgida, et oleks kindlustatud õige loomulik ja kunstlik valgustus. Pidevalt jälgitagu aknaklaaside puhust. Ei tule alahinnata päikesevalguse tähtsust ja katta aknaid eesriiete ning kõrgete lilledega. Rühmatuba ja teisi kõrvalruume

tuleb õhtul korralikult valgustada. Suurt tähelepanu tuleb pöörata lasteaia puhtusele ja korrashoiule. See aitab hoida laste tervist ja kasvatada kultuurilis-hügieenilisi harjumusi.

Iga lasteaed on kohustatud looma tingimusi laste õuesolemiseks kõikidel aastaaegadel. Sel eesmärgil organiseeritakse lasteaedade juurde aiaga piiratud mänguväljakud, kus on küllaldaselt ruumi liikumiseks ja mängudeks. Segarühmalises lasteaias peaks olema üldine väljak, arvestusega 2 m² lapsele. Kehakultuuriks vajalik inventar peab olema erinevate mõõimetega vanematele ja noorematele lastele, kusjuures elu ja tervise huvides ei lubata noorematel lastel kasutada vanemate laste inventari.

Õige kehalise kasvatuse andmisel on lasteaia sisustusel tähtis koht.

Sisustus, eriti toolid ja lauad, peab vastama eelkoolialise lapse keha mõõtmetele ja proportsioonidele. Laste toolidele tuleb teha märgid vastavalt laste rühmadele ja lastel olgu laua ääres kindlaksmääratud kohad. Need märgid võimaldavad isegi kõige väiksematel lastel eksimatult kasutada nende kasvule vastavat mööblit. Lastele, kelle kasv on 90—99 cm, 100—109 cm, 110—120 cm, valitakse sobivate mõõtmetega lauad ja toolid.¹

Rühmatuba tuleb sisustada vastavalt pedagoogilistele ja hügieenilistele nõuetele. Tuleb vältida mööblit ja esemeid, mis takistavad laste liikumist ja on tolmukogunemise paigaks. Loodagu võimalus vooditarvete individuaalseks hoidmiseks (kapis, riulitel) ja nende tuulutamiseks iga päev pärast puhkamist. Kaks korda kuus tuleb teostada vooditarvete põhjalikku tuulutamist. Käterätte vahetatagu tingimata nädalas kord või rohkem, suurätte vajaduse järgi, noorematel lastel vähemalt kaks korda nädalas. Nende hügieeniliste nõuete täitmine on väga tähtis nakkuse levimise vältimiseks.

Režiim.

Režiimil on suur tähtsus laste tervise ja kehalise arenemise suhtes.

Kindlad söömise, magamise, jalutuskäikude, mängude ja tegevuste ajad — see, mida I. P. Pavlov nimetab väliseks stereotüübiks, — on kohustuslikuks tingimuseks laste kasvatamisel.

Igapäevased toimingud, mis korduvad ühel ja samal ajal, abistavad laste siseorganite tegevuse reguleerimist ja kasvatavad harjumust õigel ajal süüa, magada, mängida, jalutada ja õppida.

Režiimil on ka suur kasvatuslik tähtsus: ta soodustab lastes korraharjumuste ja distsipliinitunde kujunemist. Režiimist kõrvalekaldumine, söögi, puhkuse või jalutuskäigu hiline mine avaldab kahjustavat mõju lapse närvisüsteemile: lapsed muutuvad loiuks või liiga erutatuiks, kaotavad söögiisu, jäävad halvasti magama

¹ Vaata gaamat «Мебель детского сада», Учпедгиз, 1951.

ja magavad rahutult. Kehtestatud režiimi täpne täitmine on kehalise kasvatuse kohustuslikuks tingimuseks. Režiim peab ette nägema ka laste tegevuse iseloomu. Vaimse pingutuse minutid peavad vahelduma kerge tööga või liikumismängudega, kiired liigutused rahulikumatega, aeglastega.

Tegevuste vaheaegu kasutatagu puhkuseks.

Arusaadav, et mõningatel momentidel on kasvatajad õigustatud nõudma lastelt ka täielikku rahu (magamise ja tegevuste aja!). Lapsi ei tule niiviisi pingutada aga kogu päeva. Mäng, lõbus naer, nali, kiired liigutused ning laul on kasvava lapse lahutamatuks elusiks. Seda laste vajadust võib täiesti rahuldada värskes õhus viibimisega, kus on palju avarust liikumiseks ja kus vallatlemine ning vali kõne kedagi ei ärrita ega väsita.

Keskmise ja vanema rühma lastega teostatakse kaks tegevust, väikestega üks tegevus päevas. Tegevusi alustatakse tavaliselt üheaegselt, kuid nooremad lõpetavad varem.

Kuni vanemad lapsed jätkavad tegevust, võivad nooremad mängida rahulikult mänguasjadega või, valmistuda jalutuskäiguks ja minna jalutama lasteaija juhataja või hoidja saatel. Pärast teise tegevuse lõpetamist lähevad ka vanemad lapsed koos kasvatajaga jalutuskäigule. Nooremas rühmas kulub märksa enam aega söömisele, riietumisele ja magamisele. Seepärast tuleb alati alustada nooremate laste pesemise, söömise, riietamise ja magamapanemisega. Näiteks pesevad nooremad enne lõunat käsi esimestena, istuvad lauda ja hakkavad sööma, ootamata vanemate laste kätepesemise lõpetamist. Järelikult lõpetavad nooremad lapsed lõuna teistest pisut varem ja lähevad hoidja juhtimisel kohe magama.

Noorema rühma lapsed magavad päeval kaks tundi, keskmise ja vanema rühma lapsed poolteist tundi. Pärast päevast puhkust tõusevad vanemad lapsed varem, riietuvad vaikselt ja mängivad lauamänge või vaatavad raamatuid seni, kuni ärkavad nooremad. Seejärel kulgeb režiim ühtlaselt nii vanematele kui ka noorematele lastele. Külmal aastaajal olgu jalutuskäigu ajaks 3—4 tundi, suvel toimugu kogu laste tegevus väljas. Jalutuskäigu ärajätmisele või selle lühendamisele tuleb vaadata kui tõsisele režiimirikkumisele. Jalutuskäik võib ära jääda vaid väga mõjuvatel põhjustel (õhutemperatuur madalam kui -20° , vihm, tugev tuul). Segarühmalises lasteaias kehtiva režiimi range täitmise oluliseks tingimuseks on kõikide töötajate kohustuste täpne jaotusplaan. Samuti on tähtis kasvatada vanemates lastes iseseisvust, aktiivsust ja püsivust. Näiteks tuleb vanemaid lapsi sel ajal, kui teised veel magavad, õpetada rahulikult ja iseseisvalt tegutsema. Segarühmalises lasteaias võib eriti toetuda vanemate laste eeskujule, mis mõjutab alati nooremaid. Kui vanemad lapsed näevad, et nad on noorematele eeskujuks, püüavad nad nõutavaid käitumisvorme omandada võimalikult kiiremini ja paremini.

Laste karastamine.

Organismi karastamine on parimaid vahendeid lapse terve tugevdamiseks. Karastamise ülesandeks on lapse habrast kasvavat organismi kahjustamata harjutada seda taluma ümbritseva keskkonna temperatuurimuutusi. Karastamise põhivahenditeks on looduse loomulikud tegurid — õhk, päike ja vesi. Karastamisel tuleb silmas pidada järgmisi reegleid.

1. Karastamisvahendite rakendamisel jälgitagu järkjärgulisust (näit. õhutemperatuuri alandamine ruumis, riietuse vähendamine). Karastamisele peab eelnema ettevalmistamise ajajärk (näit. päikesevannideks peab last eelnevalt õhuvanndega ette valmistama).

Iga karastamise liik nõuab doseerimist (kestus, temperatuuri-näitajad), mis on kinnitatud lasteaia arsti poolt.

2. Mitmekesiseid karastamisvahendeid tuleb kasutada süstemaatilisel. Alustatud üritusi ei tule põhjendamatult katkestada, muidu kaovad kujundatud tingitud refleksid.

3. Tuleb arvestada laste tervislikku seisundit ja individuaalset tundlikkust.

Laste tähelepanelik jälgimine kasvataja poolt, arsti juhtimine ja kontroll on karastamisel vajalikkudeks tingimusteks. Arst peab andma iga lapse kohta kirjaliku otsuse karastamisvahendite määramise kohta (päikesevannid, ülevalamine või ülehõõrumine). Protse-duuri doseerimine määratakse arsti poolt, olenevalt lapse tervislikust seisundist. Segarühmas tuleb karastamisel arvestada lapse iga. Nii toimuvad päikesevannid kolme-, nelja- ja viieaastastele lastele alates 4—8 minutist kuni 20—25 minutini. Vanemate laste päikesevannid kestavad kuni 35 minutit.

Õhuvannide kestus kõikidele lastele on 5—30 min. Nooremate laste ülevalamist ja ülehõõrumist tuleb alustada veega, mille temperatuur on $+32^{\circ}$, alandades vee soojust 1° võrra iga 3—4 päeva järel, kuid mitte madalamale kui $+23^{\circ}$; ülevalamist vanematele lastele tuleb alustada $+29^{\circ}$ -lisesi temperatuurist madaldades vee soojust 1° võrra iga 3 päeva tagant (kuni $+18^{\circ}$). Suplemine toimub lasteaias vaid 5—7-aastastele lastele. Lapsi ei või viia suplema, kui vee temperatuur on alla $+22^{\circ}$. Supluse kestus on 2—8 minutit.

Karastamise protseduurideks peab olema kõik aegsasti ette valmistatud. Uute karastamisvahendite rakendamist tuleb alustada vanematest lastest. Nooremad lapsed vaatavad algul pealt. Vanemate laste järgi harjuvad nad kiiremini karastamise protseduuridega. Kasvataja jälgib, et karastamise protseduure teostataks vaid tervete lastega. Vanemaid lapsi tuleb õpetada pärast ülehõõrumist ennast korralikult kuivatama, nooremaid kuivatavad täiskasvanud.

Karastamise protseduuride ajal tuleb jälgida lapse enesetunnet, kogu päeva jooksul peab tähele panema lapse välimust, meeleolu, söögiisu ja und. Kui laps on erk ja lõbus, sööb ning magab hästi, siis võib järeldada, et karastamise protseduurid (päikesevannid,

ülehoõrumised jne.) on talle kasulikud. Kui aga laps on loid ning pahur ja jonnib, tuleb karastamise protseduurid katkestada arstliku kontrollimiseni.

Karastamise organiseerimine segarühmas nõuab kasvatajalt suurt pedagoogilist tööd.

Abistades algul lapsi üle saama kartusest uue, tundmatu protseduuri vastu, tuleb kasvatajal veenda ühtesid ja ergutada teisi. Tuleb jõuda niikaugele, et lapsed neist toimingust naudingut tunneksid. Omaltpoolt avaldab vanemate laste kartmatu käitumine positiivset mõju noorematele nende ettevalmistamisel samale protseduurile.

Toitlustamine.

I. P. Pavlovi poolt on kindlaks tehtud, et toitmise süsteem avaldab tohutu suurt mõju kogu organismile. Kasvu, toitumist, närvisüsteemi seisundit, siseelundite tegevust võib suunata ja muuta teatud toiduainete valikuga ja vastava toitmisrežiimiga. Eriti tähtsat osa etendab toitmine laste elus. Ainult ratsionaalse toitmise juures on võimalik organismi igakülgne arenemine.

I. P. Pavlov tegi kindlaks, et ühekülgne toitumine vähendab järsult seedemahlade eritumist, rikub isu ja vähendab toitainete omandatavust. Seepärast tuleb hoolitseda, et toit oleks mitmekesine. Toit peab olema maitsev ja isuäratav. Maitsvat toitu süüakse meelsamini ja see seedib ka paremini. Laste söögiisu äratamiseks aitab palju kaasa vastava miljöö loomine, toidu välimus ja lõhn. Laste isupuudus võib oleneda mitmest põhjusest. Kõige sagedamini on see tingitud ühekülgsest ja maitsetult valmistatud toidust. Seda viga saab kergesti parandada menüü tähelepanelikuma koostamisega.

Närvisüsteemi seisund, lapse meeleolu avaldab suurt mõju söögiisule. Seepärast on eriti tähtis säilitada head meeleolu enne sööki ja söömise ajal. Kasvatajal ja hoidjal tuleb söömisel eriti jälgida ja abistada nooremaid lapsi, peenendada neile toitu, sööta mõnikord uustulnukaid, väsinud lapsi jne.

Tuleb hoolitseda ka selle eest, et nooremate laste poolt tarvitatav vedelikuhulk oleks piiratud: suppi ei või anda üle 200 g, teed, kohvi ja piima maksimaalselt $\frac{3}{4}$ klaasi korraga. Noorematele lastele on soovitatav anda väiksemad tassid, vanematele lastele ka kahvel ja nuga. Väikesed peaksid kasutama söögipõlle ettepanemiseks ja suurätti suu pühkimiseks, vanemad ainult suurätte.

Laste puhkus.

Segarühmalises lasteaias tuleb tagada päevane puhkus kõigile lastele.

Uni on I. P. Pavlovi õpetuse järgi «kaitsepidurduseks», sest puhkus kaitseb närvisüsteemi väsimast, tõstab peaaegu rakkude töövõimet ja soodustab närvienergia kogumist järgnevaks tegevuseks.

Uni on lapsele niisama vajalik kui õhk ja toit. Lasteaias toimub magamine päevarežiimis ettenähtud kindlal ajal. See kujundab tingitud refleksi — vajaduse heita magama ja tõusta alati ühel ajal.

Enne magamaminemist tuleb luua rahulik õhkkond. Ei ole lubatud vali kõnelemine ega askeldamine. Enne magamist ei tule lapsi erutada lõbusate mängudega ja naljadega. Magamiseks peavad olema vastavad tingimused. Tuba, kus lapsed magavad, on vaja enne õhutada. Kui lapsed on juba voodis, tuleb õhuaknad uuesti avada, kuid nii, et lapsed ei külmetuks. Nooremad lapsed tuleb paigutada akendest kaugemale. On soovitav, et vanemad lapsed abistaksid nooremaid riietumisel ja lahtiriietumisel.

Lapsed asetagu oma riided toolidele, mis asetsevad nende lamamisraamide juures. Kui on olemas eraldi magamistuba, siis on hügieenilisem jätta laste rietus magamise ajaks rühmatuppa. Lapsi tuleb õpetada asetama riideid korralikult toolile — kleit või ülikond tuleb asetada tooliseljale, pesu ja sukad toolipõhjale.

Magaminek peab toimuma rahulikult. Vanemaid lapsi, kes tõusevad enne väikesi, tuleb õpetada tõusma eriti vaikselt ja käituma rahulikult, et nad ei segaks nooremaid.

Laste liigutuste arendamine.

Võimlemise ja liikumismängude programm, mis on esitatud «Juhendis lasteaija kasvatajale», viiakse läbi võimlemise tegevustel, hommikvõimlemisel, jalutuskäikudel ja liikumismängudes.

Vastavalt «Juhendile» peavad lapsed valitsema põhilisi liigutusi: oskama õigesti kõndida, joosta, säilitada tasakaalu kõndimisel piiratud pinnal, hüpata, ronida, visata. Neid liigutusi kasutavad lapsed tavaliselt igapäevases elus ja nende energiakulu on lastele jõukohane.

Põhiliigutuste arenemine toimub kiiresti ja õigesti vaid siis, kui lapsed saavad neid harjutada. Lastes tuleb arendada oskust rakedada oma liigutusi mitte üksnes neile tuttavais, vaid ka uutes tingimustes, näiteks hüpata üle ettejuhtuva kraavi, julgelt ületada kitsast purret või libedat jäätunud oja jne. Lapse kehalisel kasvatamisel ei taotle me seda, et ta hüppaks võimalikult kiiresti ja kaugele. Laps peab mitmesuguseid liigutusi harjutades järk-järgult omandama õigeid liikumisvõtteid: hüppama kergelt ja laskuma seejärel varvastele, kõverdama põlvi hoovõtmisel, oskama joosta kergelt ning rütmiliselt jne. Lapsel peab välja kujunema õige kehahoiak. Et õpetada lastele õiget hoiakut, antakse harjutusi nõrgemate lihaste — õlavöö, selja- ja kõhulihaste tugevdamiseks.

Laste liigutused (liikumismängudes, tegevustes) peavad olema mitmekesised. See annab võimaluse jagada koormust mitmetele lihasrühmadele, hoida alal erksa meeoleu ja vältida väsimust. Kui liikumismäng ja võimlemine on üles ehitatud õigesti, kui lastele antakse jõukohaseid harjutusi, mis nõuavad mõningate raskuste

ületamist, siis tekib lastes huvi liigutuste vastu ja need valmis-
tavad talle rahuldust.

Segarühm tuleb kehalise kasvatuse tegevusteks jaotada kaheks:
nooremad ja vanemad. Igale rühmale tuleb eraldi valida ja planeerida
programmiline sisu. Mõnikord võib tegevusi teostada kõikide
lastega ühiselt, valides noorematele jõukohast materjali, mis huvi-
taks ka vanemaid lapsi.

Laste liigutuste arendamiseks on eriti suured võimalused suvel,
kui kogu lasteaia tegevus toimub väljas värskes õhus. Mängud
väljakul või nurmel, mäest allajooksmine, üle ojade hüppamine või
nende ületamine mööda purret, kivide jökke heitmine, käbidega
kaugust või märki viskamine, üle palkide ronimine — kõik see on
väga tähtis laste kehalisel arenemisel ja valmistab neile suurt
rõõmu. Mänguasjad, mis ahvatlevad lapsi liikuma — tõukerattad,
vankrid, kärud, pallid, hüpitsad, ohjad, veererõngad — peavad
tingimata olema igas lasteaias. Vajalikud on ka vahendid roni-
mise, tasakaalu, visete ja hüpete harjutamiseks. Selleks on suvel
väljakul kõrgendik trepikesega, püsttara, tasakaalupalk, märk-
lauad, hüppepostid ja kiiged, mis on sellise ehitusega, et laps saab
ise jalgedega hoogu anda. Pikaajalist kiikumist ei lubata. Eriti
tuleb valvata neid lapsi, kes harjutavad ronimist vahenditel või
kiiguvad kiikedel. Talvel tuleb jalutuskäigul pöörata erilist tähele-
panu sellele, et kõik lapsed liiguksid küllalt aktiivselt. Lastele
on täiesti jõukohane ronida mööda astmeid liumäele või nõlvakule,
ületada lumevalle, hüpata neilt alla, visata lumepallide ja käbidega
kaugust ja märki, hüpata üle lumele märgitud kahe paralleeljoone.
Kelguga mäest alla sõitmine või üksteise kelgutamine mööda teid,
lumekastide vedamine kelkudel, suusatamine ja uisutamine (vane-
matel lastel) — kõik see on seotud väga mitmekesiste liigutustega.

Liikumismängud.

Eelkooliealiste laste liigutuste arendamise põhiliseks vahendiks
on liikumismäng. Lapsele pole midagi meeldivamat ja haaravamata
kui mäng. Laps püüab sooritada liigutusi, mida talle dikteerib
mängu süžee: ta jookseb kergelt ja tasa kui hiir, tõstab põlved
kõrgele nagu hobune, kõnnib reipalt ja sirgelt nagu sõdur jne. Ta
tahab olla võimalikult osav ja väle, et pääseda hundi eest, et mitte
sattuda kaluri võrku jne. Tal tuleb tihti näidata leidlikkust ja
julgust ning see annab talle mõnusa rahuldustunde.

Laste huvi liikumismängude vastu, liigutuste jõukohasus ja
lihtsus annavad võimaluse laialdaselt kasutada mängu laste liigu-
tuste arendamiseks ja väärtuslike omaduste ning harjumuste
kasvatamiseks. Liikumismängud on suurepäraseks kasvatusvahen-
diks vaid sel juhul, kui on kindlustatud nende õige juhtimine
kasvataja poolt. Kasvataja peab oskama mängu valida ja neid
õigesti ning huvitavalt läbi viia. Liikumismänge mängitakse iga
päev jalutuskäikudel. Halva ilma korral võib liikumismänge män-

gida hästi tuulutatud ruumis. Peale selle on liikumismängud võimlemistegevuse kohustuslikuks osaks.

Liigutuste arendamise programmis on valitud liikumismängud, arvestades nende jõukohasust iga vanuserühma jaoks, samuti laste huvi mängu sisu ja reeglite vastu. Segarühmas ei saa aga organiseerida iga'e vanuserühmale eraldi liikumismänge, sest sageli on vanemaid või keskmisi lapsi vaid 2—3. Paljusid liikumismänge ei saa ja pole huvitav mängida nii väheste osavõtjatega. Seepärast on soovitatav segarühmas kasutada liikumismänge eraldi noorematele ja vanematele lastele ning ühiselt kogu rühmale. Sel juhul tuleb valida lihtsamaid mänge ja noorematele mitte esitada selliseid nõudeid nagu vanemate'e. Mängud, millest võivad osa võtta nii nooremad kui ka vanemad lapsed, ei tohi tõuklemise vältimiseks olla liiga suure liikuvusega. Kohased on mängud, milledes lapsed jagatakse rühmadesse. Näiteks lendavad mängus «Suured ja väikesed linnud» algul välja väikesed linnud. Kui nad koju saavad, lendavad välja suured linnud. Mõnikord võib noorematele mängu kaasa tõmmata vanemaid lapsi, andes neile vastutavaid osi: näiteks mängus «Kass ja hiir» kassi osa, mängus «Vanemale, ärka» vanaema osa.

Aasta algul tuleb valida kergemaid liikumismänge, hiljem aga raskemaid. Liikumismängude valikul tuleb arvestada ka aasta-aegu. Sügisel ja kevadel, kui on väga porine, tuleb valida selliseid mänge, mida võib mängida suhteliselt väikesel pinnal (näit. verandal, katusealusel jne.). Selleks sobivad ringmängud ja teised väheste liikumisega mängud. Erilist tähelepanu tuleb osutada mängude valikule talvel. Ostarbekohasemad on need mängud, mille reeglid kohustavad kõiki lapsi olema aktiivsed ja liikuvad (näiteks «Kaks külma», «Jänes ja jahimees» jt.).

Mängude valik oleneb muidugi ka ilmastikust. Suvel valitagu jaheda ilmaga suurema liikumisega mänge, kuuma ilmaga rahulikumaid. Peale selle tuleb mängude valikul siimas pidada ka mängude teostamise kohta (mänguväljak, mets, aas). Näiteks metsas on sobivaimad mängud peitmine ja otsimine («Peitus», «Leia lipp»), aasal aga jooksmis- ja püüdmismängud.

Tuleb jälgida, et lapsed mängides ei väsiks. Liikumine peab vahelduma puhkusega. Näiteks mängus «Kaks külma» jooksevad lapsed pärast lühikest sõnalist osa ühest väljaku äärest teise ja pöörduvad siis rahulikult tagasi kohtadele.

Mängude teostamisel on tähtsaks nõudeks emotsionaalsus. Lapsed peavad mängima innuga, mitte sunnitult. Laste huvi mängu vastu sõltub kasvataja mängujuhtimise oskusest. Kasvataja lõbus toon, elav kaasaelamine ja huvi mängu vastu — kõik see loob lastes lõbusa, üleva meeleolu ja annab mängule hoogu.

Enne liikumismängu alustamist tuleb kohale muretseda kõik mänguks vajalikud vahendid. Sageli ei märka kasvataja, millist pettumust valmistab lapsele asjaolu, et temale ei jätku lippu või

palli. Seepärast tuleb hoolitseda selle eest, et mänguvahendeid jätkuks kõikidele lastele. Liikumismängude teostamise raskeimaks osaks on mängu seletamine. Laste huvi mängu vastu oleneb sageli kasvataja seletusest. Mängu sisu tuleb lastele edasi anda lihtsalt, ilmekalt ja lühidalt. Tuleb jutustada vaid olulist, kuid nii, et see oleks lastele huvitav ja tekitaks soovi seda mängu mängida. Enne mängu seletab kasvataja vaid kõige olulisemat, milleta mäng poleks lastele selge, mängukäigus aga täiendab seletust. Mängudes nooremate lastega on soovitatav paigutada lapsed enne nii, nagu see on mängus vajalik, ja siis alustada seletusi. Segarühmas on mängudes suureks abiks vanemad lapsed, kes mõnikord mängivad uue mängu algul noorematega kaasa ja annavad neile õiget eeskuju.

Kõrvuti erimängudega noorematele ja vanematele on soovitatav teostada ühiseid mängu kõikidele lastele. Need mängud lähendavad lapsi üksteisele ja õpetavad vanemaid lapsi mängima koos noorematega. Osade jagamisel tuleb silmas pidada, et kõik lapsed oleksid rahuldatud. Lapsed peavad tundma, et igaühel neist on kord võimalus saada «jahimeheks», «rebaseks» jne. On hea, kui kasvataja põhjendab oma valikut: «Täna olgu Toomas karu, ta pole veel kordagi olnud», või »Peeter ja Ants on täna kalamehed, möödunud korral ma lubasin seda neile.» Tavaliselt kordub mäng 3—4 korda. Kordumisel tuleb osalisi vahetada. Osade jagamisel võib kasutada ka liisutussalme. Liikumismängus laste liigutusi arendades kasutab kasvataja selleks mitmesuguseid võtteid. Õpetades näiteks lapsi kergelt hüppama, kriipsutab kasvataja mängu seletuses alla, et «varblased hüppavad nii vaikselt, et keegi neid ei kuule» ja näitab ise liigutust lastele. Kuid see ei tohi mängu käigus kujuneda harjutamiseks. Kasvataja teeb mõnikord mänguosalisena vastavaid liigutusi ja lapsed püüavad neid matkida. Organiseerituse arendamiseks on vaja nõuda, et mängureeglite täitmine oleks kõigile kohustuslik. Kasvataja ergutab mängus laste initsiatiivi. Näiteks mängus «Tee kuhu» mõtlevad lapsed välja igasuguseid poose, kusjuures kasvataja kiidab enam õnnestunud.

Kasvataja mängib nooremate laste mängudes kaasa ja täidab seal mängu raskemat osa. Mängu osalisena juhivad ta mängu. Vanemate laste mängudes täidavad suuremalt jaolt lapsed ise enam vastutavaid osi. Mängu jälgides julgustab ja ergutab kasvataja argu lapsi, juhivad tähelepanu mängureeglite täitmisele. Kasvataja juhtimine olgu alati peenetundeline ja läbimõeldud.

Ka mängu kestusele tuleb tähelepanu juhtida. Sageli muutuvad lapsed mängus tähelepanematuks mitte sellepärast, et neil on igav, vaid sellepärast, et nad on väsinud. Kasvataja peab laste võimeid arvestades mängu doseerima. Mängu kordamine oleneb laste seisundist ja mängu iseloomust. Mänge, millest kõik lapsed aktiivselt osa võtavad, korratakse vähem (3—4 korda) kui rahulikke mängu. Liikumismängude tavaline kestus on 5—7 minutit.

Suure liikuvusega mängudes tuleb jälgida eriti segarühma nooremaid lapsi. Neile tuleb meelde tuletada, et nad liiga palju ei jookseks, ja lasta neil vahepeal puhata või mäng varem lõpetada.

Mängu lõpetades võib kasvataja mõnikord anda mängule hinnangu, märkides, kuidas mäng möödus, kuidas täideti reegleid, kes mõtles välja midagi huvitavat jne. Mõnikord laseb kasvataja mängu lõpul loendada, kui palju on püütud lambaid jne. See kõik õpetab lapsi oma tegevusse teadlikumalt suhtuma. Kuid väga sageli ei ole selliseid vestlusi soovitatav pidada, sest nad võivad lapsi tüüdata ja muutuda šabloonseteks. Mõnikord laseb kasvataja lastel enestel mängu lõpetada, kusjuures liikumismängust minnakse sageli üle loovmängule.

Alljärgnevalt mõnede liikumismängude kirjeldused.

1. Mängu «Varblane ja kass» võib mängida kogu rühmaga. Kasvataja seletab lühidalt mängu sisu ja soovib vanematel lastel varblasepesad valmis teha. (Talvel võib labidatega teha lumevallid ringikujulisteks pesadeks, suvel kepiga joonistada rõngad, ruumis teha rõngad kriidiga). Valmis pesadesse hüppavad nooremad lapsed, varblased, sisse, koos nendega igasse pessa üks suurem laps, varblase-ema, kes õpetab poegi kiiresti lendama. Nad istuvad pesas, kuni kasvataja ütleb: «Varblased lendavad». Siis lendavad kõik varblased pesadest välja ja liiguvad vabalt ringi. Kui kassid (2 vanemat last) näuvad, peavad varblased end kiiresti oma pesadesse ära peitma. Kui varblased ei jõua end ära peita, viivad kassid nad ära. Kasside maja on pingil. Kasvataja jälgib, et kõik lapsed lendaksid pesadest kaugemale.

2. Mäng «Leia paar». Seda võib segarühmas mängida nii, et lapsed seisavad paaris, kusjuures igal suuremal lapsel on paariliseks üks väiksem. Kasvataja märguande peale jooksevad lapsed läbisegi laiali, uue signaali puhul peavad nad oma paarilise kiiresti üles otsima. Siin juhivad vanemad lapsed nooremaid kiiresti leidma oma paarilist.

3. Mängu «Ei karda» võib samuti mängida kogu rühmaga. Kasvataja või üks suurematest lastest on külmataat. Lapsed seisavad ringis, külmataat keskel. Lapsed sirutavad külmataadile käed vastu, kuid tema lähenedes peidavad käed selja taha.

4. Mäng «Ehita maja» vanematele lastele.

Lapsed jagatakse 3—4 lüliks. Iga lüli lõpus seisab üks keskmise rühma laps. Iga lüli ees on 4—5 ehitusklotsi. Kasvataja märguandel võtavad lüli esimesed lapsed ühekaupa klotse ja annavad edasi järgmisele, see omakorda järgmisele jne. Viimane laps lüli, kes saab kuubikud, hakkab ehitama maja. Kelle lüli ehitab maja kiiremini?

Selliseid võistlummänge on soovitatav teostada vanemate lastega ja aasta lõpul.

Võimlemine.

Võimlemistegevused on lasteaias väärtuslikuks kasvatusvahendiks. See aitab kasvatada lastes organiseeritust ja teadlikku suhtumist sooritatavatesse harjutustesse, anda usku oma võimetesse, oskust tähelepanelikult kuulata ülesannet ja oskust oodata, kui seda nõutakse. Kõik need jooned soodustavad sõbraliku kollektiivi kasvatamist. Nii aitavad võimlemistegevused kasvatada lastes kõiki neid omadusi, mis on lastele eriti vajalikud kooli astumisel.

Võimlemine on ette nähtud üks kord nädalas keskmise ja vanema rühma lastele, kestusega 20—25 min. Nooremad lapsed sellest tegevusest osa ei võta, nemad võivad sel ajal mängida või valmistada õueminekuks. Nende liigutusi arendatakse vaid liikumismängudes, jalutuskäikudel ja II poolaastal hommikvõimlemisel.

Segarühmas toimub võimlemine ühiselt keskmistele ja vanematele lastele kui ka kahes alarühmas (nooremas ja vanemas). Programmiline sisu valitakse ja planeeritakse mõlemale alarühmale eraldi, näiteks ühine marssimine, mõned ühised harjutused keskmise ja vanema rühma lastele ja mõned lisaharjutused vanematele lastele.

Tegevusi võib organiseerida kogu rühmaga ka nii, et harjutusi alarühmadega ei sooritata üheaegselt, vaid järjekorras. Sel ajal, kui üks rühm sooritab harjutusi, jälgib teine harjutuste sooritajaid, segamata vahele. Harjutuste valik toimub vastavalt «Juhendis lasteaias kasvatajale» antud juhtnööridele iga rühma kohta. Sellises tegevuses on soovitatav rakendada lisaks ka üht ühist mängu, mis on jõukohane kõigile. Et niiviisi ülesehitatud tegevus nõuab juba enam organiseeritud laste kollektiivi, on sääraseid tegevusi soovitatav teostada vaid teisel poolaastal.

Ühised tegevused erinevate nõuetega alarühmadele omavad suurt kasvatuslikku tähtsust, sest lapsed liidetakse sel puhul ühte kollektiivi. Vanemate laste osavamad liigutused avaldavad positiivset mõju noorematesse, kes püüavad neid matkida.

Kasvataja peab selliseks tegevuseks hoolikalt ette valmistuma. Tal tuleb enne läbi teha kõik harjutused, teada, millele tuleb eriti juhtida laste tähelepanu, märkida harjutuste ja mängude võtted ning seletused.

Enne tegevust tuleb ruumi korralikult koristada ja õhutada. Kui tegevus toimub väljas (soojal aastaajal), siis tuleb mänguväljakut eelnevalt kasta. Vanemad lapsed valmistavad kasvataja juhtimisel ette kõik vajalikud vahendid: nöörid, kaared, hübitsad, seavad toolid korda jne. Tegevusele valmistumisel laseb kasvataja lastel endil üle vaadata, kas riietus on korras, kas kõik on seljast võtnud üleliigse sooja riietuse, kas susside paelad või nööbid on kinni, kas juuksed on korras. Soovitatav on võimlemisel kasutada võimlemisriietust.

Võimlemistegevustel õpetab kasvataja liigutusi õigesti sooritama. Võimlemistegevuse ülesehitus toimub järgmiselt: algul antakse

harjutused, mis soodustavad lastekollektiivi organiseerimist ja keskendavad laste tähelepanu, näiteks rivistumine ja ümberrivistumine kõnni ajal kolonnist ühekaupa paaridesse ja uuesti kolonni, kõnniharjutused juhi vahetusega, kõnd vahelduva tempoga. Sellele järgneb lühike jooks laste meeoleolu tõstmiseks. Tegevuse põhiosas sooritatakse harjutusi õlavöö, selja- ja kõhulihaste tugevdamiseks (näiteks käte vibutamine vaheldumisi — üks üles ja teine alla; rististe ja ülestõusmine; «jalgratta»-harjutused), millele järgnevad harjutused põhiliigutustest (kõnd, ronimine, hüpped, visked). Pärast seda toimub liikumismäng, mille läbiviimine on kohustuslik igas võimlemistegevuses. Liikumismäng (hüpete ja jooksuga) nõuab lastelt suurt energiakulu. Et lapse organismi viia jälle rahulikku seisundisse, tuleb tegevus lõpetada rahuliku mängu või kõnniga.

Tegevuse sisu mõnikord muutub, olenedes kasvataja poolt seatud ülesandest. Kui näiteks anda rohkem hüppe- ja viskeharjutusi, tuleb teiste harjutuste hulka vähendada. Mõnikord antakse lastele tuttav harjutus keerulisemal kujul. Näiteks antakse algul harjutus astuda üle toolidele asetatud liistude, hiljem — astuda läbi rõngaste, mida lapsed hoiavad käes. Tegevuses vahelduvad intensiivsed liigutused rahulikumatega (jooks kõnniga) ja tuttavad liigutused uutega.

Lahendades kehalise kasvatus ülesandeid peab kasvataja taotlema, et tegevused mõõduksid erksas tempos ja et lastel oleks lõbus. Kasvataja seletab ja näitab ise ette uusi harjutusi, kusjuures ta juhib laste tähelepanu harjutuses kõige olulisemale. Näidates näiteks võimlemisharjutusi, seletab ta, et kere painutamisel ette tuleb välja hingata, kere sirutamisel ja käte ülesviimisel — sisse hingata. Juhendid olgu lühikesed ja täpsed. Kasvataja poolt toimub harjutuste ettenäitamine «peegelpildis», see tähendab — kui lapsed peavad tõstma paremat kätt või jalga, tõstab kasvataja vasakut ja ümberpöördukt. Selline ettenäitamine kergendab lastel liigutuse kordamist.

Lastele tuleb harjutusi ette näidata 2—3 korda, olenevalt harjutuse raskusest ja rühma ettevalmistusest. On parem üks kord rohkem ette näidata, kui harjutuse sooritamist pikalt seletada. Õigeid harjutusi lastele ette näidates tuleb neid aeg-ajalt teha ka koos lastega. Ei või aga lastega kogu aeg harjutusi kaasa teha, sest siis on kasvatajal raske üheaegselt sooritada harjutusi ja jälgida laste harjutuste sooritamise puhtust.

Harjutuse ettenäitamine on sageli seoses matkimisega. See võte on eelkoolieas otstarbekohane. Sellisel korral näitab kasvataja harjutust ette ja annab samaaegselt lastele käsklusi, näiteks: «Hüpake kui varblased!» Lastele on matkimine väga omane ja seda kalduvust tuleb kasutada kehaliste tegevuste teostamisel. Matkimisel tuleb alla kriipsutada olulist: «Varblased hüppavad kahel jalal korraga», «hiired jooksevad nii vaikselt, et neid keegi ei kuule» jne. Matkimise objektid peavad muidugi varieeruma,

neid ei tohi päevast-päeva korrata, millest lapsed võivad tüdineda.

Lastele on ainult seletuse järgi liikumine raske. Seda moodust võib kasutada siis, kui liigutused on väga lihtsad või kui nad on lastele tuttavad. Niisugusel korral kasvataja vaid nimetab liigutuse, näiteks: «Tõstke käed üles ja plaksutage pea kohal kolm korda käsi!» Sel kombel õpetatakse lapsi sooritama liigutusi seletuse järgi. Kasvatajal tuleb olla nõudlik laste liigutuste puhtuse suhtes. Kunagi ei tohi lubada lastel teha harjutusi ükskõik kuidas. Puudulikult täidetud harjutuste mõjul kujunevad lastes väärad harjumused. Puhtalt sooritatud harjutusi võib saavutada vaid sel juhul, kui harjutused on valitud õiges järjekorras, kusjuures alustatakse lihtsate harjutustega ja minnakse järk-järgult üle raskematele.

Lapsed peavad harjutuste tegemisel seisma nii, et nad saaksid harjutusi sooritada vabalt ja üksteist segamata ning et nad kõik oleksid kasvatajale hästi nähtavad. Selleks võib lapsi asetada rühma, ringi, mitmesse kolonni jne.

Harjutuste kordamisel tuleb arvestada nende iseloomu, lapse iga, liigutuste tempot ja teisi momente. Näiteks ei tule kõhulihaste harjutusi korrata enam kui 3—4 korda korraga, käte harjutusi võib aga korrata 4—8 korda. Nooremad lapsed võivad harjutusi korrata vähem kui vanemad lapsed. Ühte ja sama liigutust palju kordi korrata pole eelkoolieas soovitatav, sest igasugune ühekülgsus väsitab last. Ühe tegevuse vältel ei ole soovitatav anda palju uusi harjutusi. Niisugusel korral kulub suur osa ajast mitte harjutuste sooritamisele, vaid harjutuste seletamisele ja ettenäitamisele.

Harjutused ei tohi last väsitada. Väsimuse puhul kaob lapsel huvi harjutuse vastu, tema tähelepanu köidavad juba teised esemed. Ta lakkab kuulamast kasvatajat ja rikub tegevuse distsipliini. See on täiesti loomulik reaktsioon väsimusele ja on ühtlasi signaaliks kasvatajale. Kui lastes on märgata väsimuse tunnuseid, peab kasvataja andma lastele võimaluse puhata või muutma harjutust, kasutades lastele juba tuttavaid liigutusi, mis lapsi alati huvitavad. Sageli ei väsita last mitte harjutus ise, vaid pikalevenitatud ettenäitamine, harjutuste seletamine, kauakestev järjekorras ootamine. Kasvatajal tuleb jälgida, et lapsed võimalikult iga harjutuse ajal hingaksid läbi nina, s. t., et suu oleks kinni.

Kehaliste harjutuste õpetamise all ei tule mõista ainult liigutuste õigete võtete omandamist laste poolt, vaid — mis on eriti tähtis — ka teadliku suhtumise kasvatamist liigutuste sooritamisel, tähelepanu, aktiivsuse ja vastupidavuse kasvatamist, samuti oskust kooskõlastada oma liigutusi teiste omadega. Teadlikku harjutuste sooritamist soodusiab teatud määral harjutuste hinnang. Laste ergutamise ja kiitmise kõrval tuleb lastele näidata nende vigu, et abistada vigade parandamist. Kui mõned lapsed sooritavad üht või teist harjutust valesti, katkestab kasvataja harjutuse, näitab seda ise või laseb mõnel vanemal lapsel, kellel see hästi õnnestus, harjutust sooritada.

Tegevuse lõpul võib aeg-ajalt anda selle kohta hinnangu: märkida laste käitumist tegevuse ajal, kõnelda sellest, millega lapsed tulid hästi toime ja mis jätab veel soovida, tuletada meelde, et neid liigutusi võivad lapsed harjutada jalutuskäigu ajal (näiteks tasakaaluharjutused).

Ei tule õhutada lapsi äärmiselt kiirele jooksule või kõrgetele hüpetele. Tähtsam on juhtida tähelepanu harjutuste sooritamise kvaliteedile, kasvatada lastes tähelepanu, oskust tegutseda koos kogu kollektiiviga ja teadlikku suhtumist oma liigutustesse. Kui laps saab võimlemistegevustes uut materjali kord nädalas, siis on sellest vähe, tingimata tuleb õpitud materjali jalutuskäikudel kinnistada. Eriti edukalt saab seda teostada kevadel ja suvel.

Näidis-võimlemistegevus segarühmale.

I variant.

(keskmistele ja vanematele).

Vahendid: liivakotid kõikide laste jaoks.

- 1) Kõnd — liivakott pea peal (soovitav marsi saatel).
- 2) Jooks — siira-viira, liivakotti 2 käega ees hoides.
- 3) Kõnd — liivakotti pea peal kätega kinni hoides. (Ülesrivistumine harjutuste sooritamiseks).

4) Algasend: jalad koos, käed liivakotiga pea peal. Liivakott maha visata, kere painutus ette koos koti ülestõstmisega ning kolt tagasi pähe asetada (4—6 korda).

(Vanemad lapsed võivad sama harjutust sooritades koti viia lõpposas üles sirutatud kätega).

5) Algasend nagu punktis 4. Kerepainutus paremale ja tagasi ning painutus vasakule ja tagasi (4 korda).

6) Algasend: jalad koos, liivakott ees maas. Hüpped üle liivakoti ja tagasi (4—6 korda).

(Nooremad lapsed astuvad hüppe asemel üle koti ja tagasi).

7) Lapsed moodustavad 2 ringi, igal lapsel liivakott paremas käes.

a) Nooremad lapsed moodustavad ühe ringi, ringi keskel on kast. Lapsed seisavad kastist 1 meetri kaugusel ja viskavad kotid kasti; algul viskavad parema käega ja toovad koti tagasi ringjoonele, siis teevad vasaku käega sama.

Harjutust sooritada 4 korda. Nooremad lapsed sammuvad puhkama.

b) Vanemad lapsed moodustavad suure ringi ning viskavad 2 meetri kauguselt parema käega ning 1,5 meetri kauguselt vasaku käega (4—6 korda).

8) Liikumismäng «Jänesed ja kütt» (ühiselt keskmistele ja vanematele).

Lapsed-jänesed asetsevad väikeste rühmade kaupa eri kohtades. Ühe seina ääres on kütt (vanem laps) 2 liivakotiga. Kütt käib

metsas ringi, siis istub puhkama. Kasvataja hüüdel: «Jänkud hüppavad» matkivad lapsed jänku hüppeid. Kasvataja märguandel: «Kütt tuleb!» jäävad jänkud ehmunult paigale, kütt aga viskab neid kotiga. Tabatud jänes läheb küti majja. Mängu korrates tuleb vahetada kütti ja loendada tabatud jäneseid.

9) Rahustav kõnd.

10) Kasvataja hinnang tegevusele. Korrapidajad asetavad vahendid kohtadele.

II variant.

Vahendid: 1) papist kettad 20 cm läbimõõduga (igale lapsele), 2) kasvatajale nõör.

1) Rivistumine laste pikkuse järgi. Kõnd muusika või laulu saatel.

2) Jooks.

3) Kasvataja seab 2 nõöri sirgelt maha teineteise kõrvale, laseb vanemaid lapsi iseseisvalt, nooremaid lapsi kasvataja abiga üle nõöri käia.

4) Nõör hoitakse madalal ja lapsi lastakse nõöri alt läbi pugeda.

5) Nõör hoitakse lastel kõrgel (vastavalt pikkusele) pea kohal ja lastakse sirutushüppel nõöri puudutada (nooremaid lapsi ühe käega, vanemaid mõlema käega).

6) Pappketaste vabavisked ruumis nii vasaku kui ka parema käega.

7) Kõnd. (Noorem rühm lahkub tegevusest).

8) Liikumismäng «Kolm lippu» (keskmistele ja vanematele).

Kasvatajal on käes kolm värvilist lippu, ta hoiab neid selja taga. Lapsed jooksevad laiali mööda väljakut või ruumi. Kasvataja tõstab üles 1 lipu, lapsed jäävad selle signaali peale peatuma. Kasvataja peidab lipu jälle selja taha. Lapsed jooksevad taas laiali. Kasvataja tõstab üles 2 lippu. Lapsed otsivad endale paarilisi ja seisatavad, kuni kasvataja peidab jälle lipud selja taha, siis jooksevad laiali. Kui kasvataja tõstab üles 3 lippu, jäävad lapsed kolmekaupaks seisma.

9) Kõnd.

10) Kasvataja hinnang tegevusele. Korrapidajad asetavad vahendid kohtadele.

III variant.

1) Kõnd.

2) Jooks läbisegi. Kasvataja signaali järgi otsib iga vanem laps üles ühe noorema lapse.

3) Kõnd käteplaksutamise üles, ette, põlvedele.

4) Kükitamisharjutus, noorematel käed põlvedel, keskmistel ja vanematel lastel käed puusas.

5) a) Nooremad mängivad kasvatajaga mängu «Püüa palli» ning lähevad puhkama.

- b) Vanemad lapsed hüppavad hüptsatega.
6) Vanemad lapsed mängivad mängu «Pall üle nõõri».
7) Rahustav kõnd.

Hommikvõimlemine.

Hommikvõimlemine toimub iga päev enne hommikueinet (kuni pesemiseni), ööpäevases rühmas pesuväel pärast ärkamist. Hommikvõimlemise kestus on 5—7 min. Sobivatel ilmastikutingimustel teostatakse hommikvõimlemist väljas, halva ilmaga kas rõdul, hästi õhutatud saalis või rühmatoas. Riietus olgu kerge ja liigutusi mittetakistav (kampsunid ära võtta, sukad alla keerata, krae avada), suvel «mängupükstes». Jalas olgu pehmed sussid ja sokid. Kui hommikune laste kogunemine toimub mänguväljakul ja lapsed ei riietu hommikvõimlemiseks ümber, siis asendatakse võimlemine lühikesse kõnniga (kui organiseeriv moment) ja liikumismänguga.

Hommikvõimlemise ülesanne on luua päeva algul lastes erk elurõõmus meeleolu. Hommikvõimlemine soodustab laste organiseeritust ja tugevdab tervist.

Hommikvõimlemiseks valitakse lastele tuttavad harjutused; enamus neist õpitakse võimlemistegevustel, mõningaid lihtsamaid harjutusi võib kasutada eelneva ettevalmistuseta. Hommikvõimlemine algab rivistumisega ja sissejuhatava kõnniga. Seejärel sooritatakse harjutused õlavöö tugevdamiseks (näiteks käte ringid — «rattad») ja rinnakorvi laiendamiseks (näiteks tõsta käed kõrvale, langetada), selja- ja kõhulihastele (näiteks käteplaks põlvedele), mille järel minnakse üle lühikesele kõnnile või jooksule ja lõpetava'e kõnnile. Iga harjutuse kordamine on lebane harjutuse iseloomust: raskemaid harjutusi korratakse neli-viis korda, pärast lühikest vaheaega veel kaks-kolm korda. Harjutusi, mis nõuavad vähem jõukulu, võib korrata kuus-seitse korda; jooksu kestus olgu 20 kuni 25 sek.

Otstarbekas on harjutusi järk-järgult vahetada, asendades neid uutega. Lihtsamaid harjutusi võib vahetada kaks korda nädalas, raskemaid — üks kord nädalas. Kasvataja taotleb laste liigutuste täpsust ja õigsust. Vajaduse korral teeb kasvataja lastele lühikesi märkusi, katkestamata seejuures võimlemist.

Hommikvõimlemist on otstarbekohane teostada koos õhuvannidega, vähendades selleks laste riietust.

Segarühmas tuleb esimesel poolaastal teostada hommikvõimlemist vaid keskmistele ja vanematele lastele, nooremad võivad olla pealtvaatajaiks, teisel poolaastal tuleb aga hommikvõimlemist teostada kogu rühmaga.

Hommikvõimlemist võib organiseerida segarühmas näiteks nii, et algul võimeldakse noorematega, kusjuures vanemad ja keskmised jälgivad nooremate tegevust, siis võimeldakse keskmiste ja vanemate lastega koos ja nooremad vaatavad pealt. Keskmised ja

vanemad lapsed marsivad ühiselt, järgnevad mõned ühised harjutused keskmise ja vanema rühma lastele, siis üks lisaharjutus ainult vanematele lastele. Tegevus lõpetatakse koos.

Näidis-hommikvõimlemine segarühmas.

I variant.

- 1) Kõnd.
- 2) Jooks, matkides vedurit.
- 3) Kükitus alla, puudulades sõrmedega maad (nooremad puudutavad sääri) ning sirutus (4 korda).
- 4) Keha painutus ette, plaksutus 2 korda vastu põlvi ja sirutus (4 korda).
- 5) Keerutus enese ümber (nagu vurr) laialisirutatud kätega kord vasakule, siis paremale (4 korda).
- 6) Kõnd. (Siin sammuvad nooremad puhkama ja jäävad pealtvaatajaiks).
- 7) Küljepainutus vasakule (2 korda) ja paremale (2 korda), käed kuklas.
- 8) Hüpped edasi (käed puusas), liikudes põlve tõstmisega.
- 9) Rahustav kõnd.

II variant.

Lapsed rivistuvad lülidesse, mille juhtideks on vanemad lapsed.

- 1) Kõnd lülides lülivanema juhtimisel mööda ruumi või väljakut.
- 2) Jooks (käed sirutatud kõrvale), matkides lennukit (kere kallutus vasakule ja paremale).
- 3) Käte õõtsutamine hooga ette ja taha, igakord hoogu suurendades, kuni käed on üles sirutatud (4 korda).
- 4) Ülessirutatud kätega plaksutatakse pea kohal 3 korda ja laskutakse kükki. (Nooremad lapsed sammuvad puhkama).
- 5) Nagu punkt 3.
- 6) „ „ 4.
- 7) Rahustav kõnd muusika või laulu saatel.

2. LOOVMÄNG

Mängul on määratu suur tähtsus laste kommunistlikus kasvatuses. Mäng on eelkoolialise lapse peamine tegevus, see on talle ümbruse tunnetamise vahendiks. Laste mängudes peegelduvad elu muljed. Lapsed kujutavad mängus seda, mis on paelunud nende tähelepanu, äratanud nende huvi. Mäng aitab lapsel paremini mõista ja sügavamalt läbi elada seda, mida ta on näinud ja kuulnud.

Lapse psühholoogiast teame, et laps areneb paremini, kui ta on erk ja rõõmsatujuline. Lapsele valmistab aga suurimat rõõmu mäng, mis mõjub hästi tema närvisüsteemile. «Mäng on lapse

kirg», ütleb A. S. Makarenko. Me näeme, et rõõmsad huvitavad mängud on vajalikud selleks, et lapsed kasvaksid terveiks, tugevaiks, elurõõmsaiks ja igakülgsest arenenuiks.

Kogu elamusterikkus, mis vabalt ja sädelevalt väljendub mängus, avaldab suurt mõju lapse arenemisele ja jätab temasse sügava mulje. Seepärast on väga tähtis, et mängu sisu kasvataks lastes õiget ellusuhtumist, armastust kodumaa ja tema parimate inimeste vastu. Huvitavate mängude kaudu on lapsi kerge liita üksmeelseks kollektiiviks, õpetada neid armastama elu kollektiivis.

Tingimused edukaks loovmänguks.

Lasteaias tuleb luua sellised tingimused, mis täiesti rahuldaksid laste vajadusi mängus ja võimaldaksid lastel mängida kasulikke mängu.

Lastel peavad olema mänguks mitmekesised mänguasjad, küllaldaselt aega ja ruumi. Vastavalt «Juhendis lasteaias kasvatatajale» püstitatud nõuetele on mänguks ette nähtud aeg hommikul enne hommikueinet, tegevuste ja lõuna vaheajal ning õhtul. Tähtis on kasutada seda aega õigesti ja oskuslikult. Sageli on takistuseks halb organiseerimine — pesemine, hommikueine ja riietumine kestab nii kaua, et laste mänguks mõeldud väärtuslik aeg lüheneb. Mõnikord segavad mängu ka ebaotstarbekohased tingimused: laps tahab mängida üksinda, kuid selleks pole rahulikku mugavat kohta või pole sobivaid mänguasju.

Rühmatoes tuleb sisustus paigutada nii, et oleks ruumi nii kollektiivseteks kui ka individuaalseteks mängudeks. Kui rühmaruum ei ole küllaldaselt avar, siis tuleb mängu ajaks mööbel ümber paigutada, et ruumikitsikus ei takistaks laste aktiivsust. Tingimata on vaja ette näha nurgake, kuhu võib jätta valmis või pooleliolev ehitus. Üks ja sama mäng kestab mõnikord mitu päeva ja lastele on suureks peetumuseks, kui tuleb lõhkuda «maja» või «sild», mille ehitamisel nad palju aega ja vaeva kulutasid.

Mänguasjad tuleb paigutada nii, et lapsed saaksid neid vabalt kasutada ja raskuseta jälle paigale asetada. Kogemused näitavad, et mänguasjade vabal kasutamisel on kergem õpetada lastele hoolikat ja korralikku suhtumist mänguasjadesse, kui juhul, kus mänguasjad on luku taga ja antakse välja kasvataja poolt. Vajalik on aga jälgida, et lapsed pärast mängu korralikult koristaksid ruumi. Ei või lubada purunenud mänguasjade jätmist rühmaruumi, need tuleb kohe korrastada. Eri kapis või riivil asub suurem ehitusmaterjal, selle kõrval lisamaterjal, mida vajatakse ehitamiseks. Nukunurk koos majapidamis- ja teiste mänguasjadega ei tohi puududa üheski rühmatoes. Lauapealset ehitusmaterjali ja väiksemaid mänguasju on soovitatav hoida vastavatel riivilitel.

Lapsi tuleb lubada ruumis mitmel pool mängida, et nad üksteist ei segaks ja et kõigil oleks rahulik ning mugav. Soovitatav on kasutada kergeid madalaid vaheseinu, mille abil saab hästi mängida

«maja», «tuba» jne. Mõnikord kitsendatakse lasteaedades põhjendamatult mänguasjade kasutamist. Mängunurk kujundatakse mänguasjade näituseks, mis kaunistab küll tuba, kuid surub alla laste aktiivsuse ja segab neid mängus. Nukke pole soovitatav seada mängunurgas alati kindla korra järgi — see soodustaks ühekülg-sust mängus. Mänguasjade õige valik on eduka mängu tähtsaks tingimuseks.

Makarenko kujuka väljenduse järgi on mänguasi «materiaalne keskus». Mänguasi kutsub lastes välja palju aktiivseid mõtteid ja assotsiatsioone ning ühendab lapsed mängus. Ei tule aga anda liiga palju mänguasju, sest laps ei saa siis tegevusse keskenduda.

Segarühmas on vaja mitmekesiseid mänguasju. Nooremad lapsed ei oska veel koos mängida. Seepärast on soovitatav muretseda neile mitmeid ühesuguseid mänguasju, et nende pärast ei tekiks konflikte.

Mänguasjade valik mõjutab mängu sisu, seepärast peavad mänguasjad vastama kommunistliku kasvatuse ülesannetele. Nii kasvatavad teisi rahvusi kujutavad nukud huvi ja sümpaatiat nende rahvuste vastu. Transpordialased mänguvahendid äratavad lastes huvi tehnika ja töö vastu. Lasteaias kasutatavad mänguasjad olgu hästi kujundatud nii vormilt kui ka värvilt, arendades lapse kunstilist maitset ja rõõmustades lapse silma. Mänguasjade suhtes on vajalik silmas pidada ka hügieenilisuse nõudeid. Soovitatav on kasutada pestavaid või puhastatavaid mänguasju. Suhu pistetavad mänguasjad, nagu mitmesugused vileid, täispuhutavad pallid jne. ei ole lasteaias soovitatavad.

Lasteaias on vajalikud järgmised mänguasjad.

Ehitusmaterjal (suur ja lauapealne). See on kasulikum ja armastatum laste mängumaterjal. Ehitusmaterjal olgu kahe-sugune — mängudeks põrandal ja mängudeks laual. See vastab mängu mitmekesisele iseloomule. Mõnikord on lapsed ise mängu tegelased, siis vajavad nad suurt ehitusmaterjali. Teisel puhul on mängu tegelased nukud või teised mänguasjad, siis on vajalik lauapealne ehitusmaterjal.

Ehitusmaterjalist on vanematele lastele soovitatav Polikarpovi «Konstruktor». Segarühmas saab seda kasutada suurima eduga. Vanemad lapsed ehitavad näiteks «Konstruktorist» «kiige», milles hiljem nooremad kiiguvad jne.

Suurt ehitusmaterjali hoitakse riivil, millel on jaotused vastavalt mitmesugustele klotsidele. See kergendab koristamist ja aitab lastel materjalis orienteeruda.

Tuleb jälgida, et kõik lapsed ehitaksid. Ehitusmaterjal on lapse arenemisele tähtis, seepärast ei tohi jääda ükskõikseks, kui rühmas ainult mõned lapsed innuga ehitavad. Kui rühmas on küllaldaselt ehitusmaterjali, on kerge lapsi ehitamisele kaasa tõmmata.

Nukk on laste armastatum mänguasi ja nende lahutamatu saatja paljudes mängudes. Lapse esimesed muljed on saadud perekonnas, seepärast kujutab laps mängus kõigepealt kodu. Nukk ongi sellis-teks mängudeks vajalik. Kuid nukku pole vaja ainult «tütred» või

«poja» osa täitmiseks. Hulgalised tähelepanekud näitavad, et nukke vajatakse kõikides mängudes, kus lapsed ei esine tegelastena ise, vaid lasevad tegutseda mänguasjadel. Lauapealsest ehitusmaterjalist on ehitatud näiteks tänav, millel liiguvad trammid ja autod. Sinna on tarvis autojuhte ja reisijaid, s. t. väikesemõõdulisi nukke. Laeva jaoks on vajalikud madrused, teatri jaoks näitlejad ja pealtvaatajad. Nukud, mis kujutavad töötajaid, on hinnatavad seepärast, et nad aitavad lapsele selgitada suhtumist töötajaisse.

Nukud, mis kujutavad NSV Liidu rahvaid, annavad võimaluse kasvatada lastes meie maa rahvaste vastu huvi, mis on loodud raamatute ja piltide abil. Mängides sellise nukuga, tugevneb lapses sümpaatia antud rahvuse vastu.

Järelikult on lastele vajalikud mitmesuguse suuruse ja kujundusega nukud. Rühmatoas olgu rikkaliku garderoobiga suuri ja väikesi nukke, et neid saaks soovi korral vajalikuks tegelaseks ümber riietada.

Nukke riietades ja lahti riietades harjutab laps nõõpimist, haakimist, sidumist ja õpib eraldama värve ning riidematerjali. Nuku riietus peab olema kergesti äravõetav, mugava kinnisega. Soovitav, et kleidid oleksid mitmesugusest materjalist ja mitmetes värvides. Nuku pesu olgu samasugune kui lastelgi: särk, püksid, pihik, sukad jt. Lubamatud on lasteaias nukud, mille kleidid on keha külge kinni õmmeldud.

Nukunurga sisustus peab vastama nõukogude kultuursele eluviisile. Mööbel peab olema lihtne, kuid maitsekas ja suuruselt vastav nukkude mõõtmetele. Voodipesu, riided ja teised esemed olgu alati puhtad. Nukudel võivad olla ka oma raamatud, ajalehed, raadio, telefon jne.

Mänguloomadel on laste mängudes tähtis koht. Mänguloomad täpsustavad ja täiendavad laste kujutlusi, tutvustavad lapsi loomadega, keda nad pole näinud. Ka need mänguasjad olgu mitmekesise suuruse ja kujundusega. Näiteks: suur hobune, millel laps võib ratsutada, ja väike, mille ta saab rakendada vankri ette, milles sõidavad nukud. Mänguloomad võivad olla puust, tselluloidist, savist ja kartongist. On vajalik, et mänguloomad seisaksid, et neid saaks teisele kohale tõsta, moodustada neist karja, looma-aeda jne. Lastele võib anda ka pehmeid mänguasju. Plüüšist või nahast karu on tavaliselt kõikide lemmikuks.

Lapses ärkab varakult huvi masinate vastu. Vaevalt õppinud kõndima ja kõnelema, mängib laps juba autot ja rongi. Seepärast on lastele vajalikud mänguasjad, mis kujutavad liiklemisvahendeid. Need on puust või metallist. Suurus peab vastama nukkude mõõtmetele. Suurtele nukkudele on vaja suuri veokeid. Lauapealse ehitusmaterjali ja väikeste nukkude jaoks on vajalikud väiksema mõõtmelised transpordivahendid.

Üks laste armastatuid mänguteemasid on Nõukogude Armeed. Selleks mänguks on vaja sõdureid, tanke, suurtükke jne.

Peale mänguasjade vajavad lapsed mängudeks mitmesugust

materjali. Lastele tuleb anda kasutamiseks mitmesuguseid värvilisi lapikesi, vineeritükke mitmesuguses suuruses ja vormis (ruudud, kolmnurgad jne.) vastavalt ehitusmaterjali suurusele, nõõri, niidirulle, looduslikku materjali (käbid, tammetõrud, kastanid). Sellist materjali tuleb hoida kastides kindlaksmääratud korra järgi. Mängu ajal võivad lapsed sellisest materjalist valmistada mänguks vajalikke esemeid. On soovitatav, et kasvataja valmistaks (mõnikord koos lastega) mänguks vajalikke esemeid, mis täiendavad näiteks ehitust. Nii võib valmistada vabrikule, vedurile, aurikule korstna, puust rattakesest autorooli jne. Mängu ühendamine tööga tõstab mängulist loomingut kõrgemale astmele.

Lastel on mängudeks vajalikud ka *k o s t ü ü m i d*. Laps võib matkida lendurit või miilitsatöötajat ka oma tavalises riietuses, kuid miilitsanööri mütsi kandes tunneb ta palju suuremat lõbu oma osa täitmisest. Lapsed rahulduvad ka *k o s t ü ü m i* elementidega, mis on kujutatavale tegelasele enam iseloomustavad. Arstile piisab näiteks täiesti punase ristiga käesidemest, meremehele — madruse mütsist. Lasteaias on vajalik selliste *k o s t ü ü m i*osade tagavara, et neid saaks vajaduse korral anda lastele kasutamiseks.

Suurema osa mänguajast veedavad lapsed värskes õhus, sellepärast tuleb pöörata küllaldaselt tähelepanu *m ä n g u v ä l j a k u* sisustamisele. Mängud mänguväljakul on lastele huvitavad ja kasulikud: seal on avarust liikumiseks, ehitamiseks ja ühisteks mängudeks. Kuid sellele vaatamata on paljudes lasteaedades mängutingimused mänguväljakul kõige halvemad, lastel on vähe mänguasju ja vahendeid mängudeks värskes õhus, mille tulemusena välismängud on sisutud ja lastel kaob huvi nende vastu.

Mänguväljakul on vajalik katusealune mängupaik, mis kaitseb lapsi vihma, lume ja päikese eest, samuti lauad ja pingid väikes-teks mängudeks. Soovitatav on õues kasutatavaid mänguasju hoida kas kuuris või eriti selleks otstarbeks püstitatud ehituses. Kehakultuuri-inventari (liumägi, varbsein) kasutatakse edukalt ka loovmängudes. Soojal aastaajal viibivad lapsed kogu päeva mänguväljakul, kus peab olema ka igasuguseid mänguasju. Ehitamiseks on soovitatav kasutada suuremõõdulist ehitusmaterjali. Segarühma puhul peaks mänguväljakul olema 2 liivakasti, üks vanematele ja teine noorematele lastele. Liivakastis peab olema puhas liiv, aegajalt tuleb seda vahetada ja niisutada. Liivaga mängimiseks on vajalikud spetsiaalsed mänguasjad, nagu labidad, kühvliid, ämbrid, liivavormid, aga ka teised mänguasjad, olenevalt mängu sisust: mänguloomad, -majad, -puud, -veokid jne. Soovitavad on alustel vineerist mänguasjad, mida saab liiva sisse pista.

Soojal aastaajal organiseeritagu mänguväljakul ka veemänge (selleks kasutatagu suuri veenõusid tugevasti kinnitatud pinkidel). Nendeks mängudeks vajatakse ujuvaid mänguasju (paate, aurikuid, parte, luiki, hanesid jne.) ja veevalamiseks kastmiskanne ning pudeleid. Suvel ja sügisel leiavad lapsed palju väärtuslikku looduslikku materjali. Käbid, kastanid ja oksad on asendamatuks mängu-

materjaliks. Lapsi tuleb õpetada leidma ja koguma sellist materjali. Esemeid tuleb hoida eri kastides.

Mänguväljakul saab kasutada ka selliseid mänguasju, nagu nukud, majapidamistarbed ja veokid. Mänguväljakul olgu lastel võimalus joosta ja hullata. Selleks antagu neile palle, hüpitsaid, rõngaid jne. Pärast liikumismänge lapsed puhkavad, mängides laua ääres nukkudega, ehitusmaterjaliga jm.

Talvel on peamiseks mängumaterjaliks lumi. Sellest tehakse ehitusi, seda kaevatakse ja veetakse. Lumega mängimiseks vajatakse labidaid ja kelke. Ehituste kaunistuseks valmistatakse värvilist jääd. Peale suurte ehituste on soovitav anda lastele mõnikord võimalus voolida lumest ka väljas laual. Olgugi, et lumemängud on väga kütkestavad, tuleb võimaldada lastele talvel ka teistsuguseid mänge. Nukkudele tuleb ömmelda talvepalitu, müts, karupüksid. Lapsed riietavad neid jalutuskäigule, kelgutavad nukukelkudel, ehitavad nukkudele kelgumäe jne. Mänguloomadele ehitavad lapsed lumeonne jne. Ehitusi ei tehta ainult lumest. Talvel võib mänguväljakul kasutada ka sellist ehitusmaterjali, nagu latid, teibad, pingid ja väikest lisamaterjali, mida kasutatakse suvelgi.

Loovmängu juhtimine.

Loovmängu juhtimine valmistab kasvatajaile sageli raskusi. Laste mängu suhtes esineb sageli veel ebaõigeid seisukohti. Mõnikord hoiab kasvataja kõrvale selle juhtimisest ja laseb laste mängul areneda isevoolu teed, mõnikord aga püüab kasvataja organiseerida mängu, alistades laste loova algatuse oma instruksioonidele. Esimesel juhul jätab kasvataja kasutamata tähtsaima kasvatus-teguri laste mõjutamiseks, teisel juhul aga kaotab mäng oma iseseisvuse ja lakkab olemast mäng, kahandades sellega ka oma pedagoogilist väärtust.

Loovmängude juhtimine on vajalik, kuid seda tuleb teha nii, et mängus säiliks laste iseseisvus ja algatus. Ei tule «mängust hinge välja võtta», nagu ütleb kujukalt N. K. Krupskaja. Mängu heaks õnnestumiseks on vaja tunda laste psühholoogiat ja mõista iga lapse huve ning elamusi. Kasvatajal tuleb õppida mängu jälgima ja mõistma, ainult siis suudab ta seda õigel viisil juhtida ja suunata.

Mängu jälgimine on tähtsaim vahend lapse tundmaõppimiseks. Laps ei suuda alati sõnadega väljendada oma tundmusi ja mõtteid, mängus aga avaldab ta siiralt oma elamusi, kujutlusi elust ja suhtumist sellesse, samuti avalduvad mängus eredalt lapse iseloomuomadused.

Mängu sisu avaldab lastele suurt mõju, seepärast tuleb jälgida, mida lapsed mängivad ja millised teemad neid kõige enam huvitavad. Kasvataja jälgib, kuidas tekib mäng, püüab selgitada, millised muljed selle välja kutsusid, kes on mängu algataja. Ta jälgib, kas lapsed viivad kavatsetu lõpule, kas mängu teema on püsiv või

vahelduv, mis on põhjuseks, kui lapsed ei saa kavatsatud teostada. Kasvataja paneb tähele, milliseid mänguasju lapsed kasutavad, kuidas suhtuvad mängivad lapsed üksteisesse, millised konfliktid neil tekivad ja kuidas neid konflikte lahendatakse. Kasvataja jälgib laste kollektiivseid ja individuaalseid mänge, tehes neist iga päev järeldusi.

Mängude jälgimine annab kasvatajale head materjali plaani koostamiseks, esitab talle kindlaksmääratud ülesandeid mängude juhtimises.

Loovmäng peab kajastuma kasvataja tööplaanis. Loomulikult ei saa planeerida, millist mängu ja kuidas hakkavad lapsed mängima, kuid kasvatajal tuleb süstemaatiliselt läbi mõelda mängu mõjutamise võtted ja laste kasvatamine mängus. Plaanis tuleb näidata mängu uus materjal, samuti ka kavatsatud kasvatustöö mängu ajal. Näiteks üht last, kes kunagi ei ehita, tuleb ergutada ehitama, teist — häbelikku last, kes ei söanda liituda kollektiivsesse mängu, — tuleb kasvatajal abistada, kolmandas, kes mõtleb välja huvitavaid mänge, kuid kel ei jätku kannatust ja püsivust teostada oma kavatsusi, tuleb püüda kasvatada neid omadusi.

Mäng omab suurt tähtsust lapse isiksuse kujundamisel. Kasvataja arvestab kõigiti laste huve, suhtub hoolikalt laste loovasse algatusse, kuid ei jää ootama, kuni see ise tekib, vaid arendab lastes fantaasiat, aktiivsust ja initsiatiivi.

Kasvataja ei või leppida sellega, et tema rühmas on argu, kollektiivi võõrastavaid lapsi, kellel pole algatusvõimet. Iga last tuleb ette valmistada loovale tööle. Mäng on üheks vahendiks selle ülesande täitmisel.

Mängu metoodikas on olulised järgmised küsimused:

- 1) mängu sisu mõjutamine,
- 2) kasvataja abi kavatsedu teostamisel,
- 3) sõbralike suhete loomine mängijate vahel.

Mängu juhtimise tähtsaim küsimus on mängu sisu mõjutamine. See määrab lapse käitumise mängus, suunab tema mõtlemist ja tundmusi. Mängu sisu võetakse saadud muljetest. Seepärast on peamine vahend mängu mõjutamisel laste tutvustamine ümbritseva eluga. Vaatlused, jutustused, nukuteater jne. annavad lastele teadmisi ja seega rikastavad nende mänge. Kogemused näitavad, et mitte kõik kogutud muljed ei kutsu välja mänge. Mõnel juhul tekivad pärast jalutuskäiku jõe äärde või pärast külaskäiku looma-aeda selleteemaatilised mängud, teisel juhul selliseid mänge ei teki. Mõnedes lasteaedades on laste mängud sisutud ja ühekülgsed, vaatamata sellele, et lapsed saavad küllaldaselt muljeid. Päevast päeva korduvad ühed ja samad mängud, lapsed nagu ei taipagi, et võiks olla ka teistsuguseid, huvitavamaid mänge. Niisugusel korral peab kasvataja lapsi abistama. Kuidas seda teha?

Sellele küsimusele vastamiseks tuleb jälgida, kuidas tekib mäng, kuidas laps valib mänguteema. Ainult vanemate ja enam arenenud laste juures võib märgata, et neil on mänguteema juba varem läbi

mõeldud. Tavaliselt alustavad lapsed mängu läbimõtlematult, alitudes kujutlustele, mis antud momendil tekivad nende teadvuses. Paljudel juhtudel määratakse mänguteema pidevate muljete mõjul («ema ja laps», «lasteaed»). Mõnikord köidavad last aga ebataivalised eredad muljed peost või nukuteatrist. Sageli võib tähele panna ka selliseid fakte: juhuslikud muljed kutsuvad esile assotsiatsioone, meenutavad lapsel nähtut ja annavad mänguks idee. Näiteks nägid lapsed korduvalt, kuidas töötab arst. Ka neid endid raviti, kuid «arsti» ei mängitud. Keegi lastest tõi katkise kraadiklaasi ja see viis lapsed mõttele ehitada haigla, ravida nukke, teha neile süstimist jne. Muinasjuttu «Kolm karu» armastasid lapsed väga, nad teadsid seda sõna-sõnalt, kuid vastavat mängu ei mängitud. Juhuslikult ehitati kolm tooli, suur, väiksem ja üsna väike. See meenutas lastele muinasjuttu ja nad hakkasid mängima «Kolme karu».

Teades laste seda omadust, valib kasvataja mänguasju ja materjale ning mõjutab sellega mängu sisu. Madrusemütsid või mängumadrused meenutavad aurikut, kutsuvad esile soovi seda mängida. Nukk, mis on riietatud Punamütsikesena, tekitab mõtte mängida seda muinasjuttu. Kuid need mänguasjad kutsuvad vaid siis esile soovitud mängu, kui lastel on selle vastu huvi, kui neil on sellest eredad muljed ja vajalikud teadmised. Kui lapsed meremeestest midagi ei tea, siis võivad mängumadrused muutuda «lasteks» või «sõduriteks». Mänguasi või kostüüm, mis on seoses saadud muljete-ga, võib seega anda mänguks idee ja suunata selle sisu.

Mõnikord juhtub, et uus mänguasi veetleb last ja äratab temas huvi, kuid see huvi langeb kiiresti. Mänguasi rõõmustab last oma uudsusega, ent kui laste teadmisi ja kujutlusi järgnevalt ei laiendata, ei kutsu ta välja kestva huvi.

Näiteks juhtus nii ühes lasteaias kodulindudega. Esimestel päevadel vaadeldi neid mänguasju, kuid hiljem seisid nad nädalate kaupa puutumatult. Lastel puudusid teadmised ja muljed kodulindudest. Laste suhtumine neisse mänguasjadesse muutus aga pärast ekskursiooni, vestlust, jutustust kodulindudest.

Uut mänguasja, näiteks metslooma, on sobiv rühmatuppa tuua seoses jutuga loomadest, piltide vaatamisega või vaatlusega looma-aias.

Transpordialaseid mänguasju — rong, tramm, vedur jt. — on parem kasutada siis, kui lapsed on saanud ereda elamusi seoses liikluse vaatlemisega.

Mänguasjade kasutamisel on vaja teatavat plaanikindlust.

Mänguasjad, mis lapsi enam ei huvita ja mida mängus ei kasutata, tuleb ajutiselt ära panna. Niiviisi unustavad lapsed mõneks ajaks need mänguasjad ja hiljem, kui need jälle rühmatuppa tuuakse, köidavad nad lapsi oma uudsusega. Mänguasjade toomist rühmatuppa on soovitav siduda sellise momendiga, mil lapsed said uusi teadmisi ja muljeid, mille alusel nad saaksid mängida uut moodi neile tuntud mänguasjadega.

Lastele võib mõnikord soovitada uue mängu teemat. Seda võib vaid juhul, kui kasvataja on veendunud, et tema ettepanek leiab elavat vastukaja, et see on seotud laste muljete ja elamustega. Näiteks on lapsed vaimustatud nukuteatrist, kõnelevad sageli nähtud etendusest ja avaldavad soovi seda veel kord näha. Kasvataja ettepaneku puhul, et lapsed võiksid ise korraldada nukuteatri, alustavad lapsed vaimustatult selle organiseerimist.

Mõned mängud tekivad harva kasvataja osavõtuta, näiteks muinasjutumängud. Need mängud on tavaliselt huvitavad ja lapsi köitvad. Kuid millegipärast ei harrastata neid kõikides lasteaedades. Need mängud on lastele raskemad kui tegeliku elu kujutamine ja nõuavad enam arenenud kujutlusvõimet ning mõtlemist. Mitte alati ei tule lapsed ise sellele, et võib mängida muinasjuttu. Kuid kui kasvataja annab sellise teema, tekib niisuguste mängude vastu huvi ja lapsed hakkavad neid mängima juba omal algatusel.

Muinasjutumängude osatähtsus seisab selles, et nad õpetavad lapsi alistama oma kujutlusi määratud teemale, mängima oma osa ettenähtud järjekorras ja sisu järgi. Neis mängudes arenevad ilmekas kõne ja liigutused, mis peavad vastama muinasjutu-tegelastele. Mõned kasvatajad arvavad, et muinasjutumäng vajab ettevalmistust, osade õppimist, dekoratsioonide ja kostüümide valmistamist. See pole õige. Muinasjutumäng ei pea tingimata olema etenduseks pealtvaatajaile. See on tavaline mäng, mis tekib lapse mõtte järgi, kuid mille süžeed ei võeta tegeliku elu vaatlustest, vaid raamatust.

Jälgides laste mängu, märkab kasvataja tihti, et lapsed mõtlevad välja häid ja huvitavaid mängu, kuid ei oska nende sisu teadmiste, oskuste ja kujutluste puudumisel lahti mõtestada. Seepärast laiendab kasvataja laste teadmisi kujutatavast ning annab lastele uusi mänguasju ja materjale.

Tütarlapsed armastavad mängida nukkudega. Need on väärtuslikud mängud, milles kujutatakse perekonnaelu ja hoolitsust laste eest. Kuid kasvatajat ei või rahuldada selle mängu vaene sisu: nukud ainult söövad ja magavad. Lastel on teadmisi küllaldaselt, sest perekonnaelu on neile hästi tuttav. Nähtavasti puudub neil oskus seda kujutada. Kasvataja kingib nukkudele mänguklaveri ja väikesed mänguraamatud. »Ema» loeb lastele raamatut, mängib klaverit ja laulab. Kerkivad ka uued ideed, näiteks «tütardele» on vaja mänguasju. Paberist lõigatakse välja väikesi nukke, savist voolitakse mänguloomi jne.

Tütar- ja poeglaste mängude sisus on teatavaid erinevusi. Nukud veetlevad enam tüdrukuid, masinad ja tehnika — poisse. See on loomulik, sest lapsed kajastavad mängus tegeliku elu. Aga just seepärast ei tule mõelda, et tütarlapsi peale nukkude teised mängud ei huvita. Nõukogude naine ei ole ainult ema ja perenaine, vaid ta on võrdõiguslik ühiskonnaliige, kes töötab igal alal. On suur viga, kui kasvataja laseb tütarlaste mängu piirduda vaid perekonnaelu kujutamisega. Kogemused näitavad, et kasvataja õigel

suhtumisel mängivad tütarlapsedki kiindunult ehitamist, «lennukitega» lendamist, «autosõitu» ja säilitavad sealjuures neile omase õrnuse nukkude vastu.

Mõnikord ei taha poisid võtta tütarlapsi mängu sel ettekäändel, et «tütarlapsed ei ole meremehed ega sõdurid» jne. Seda argumenti on kerge ümber lükata, viidates faktidele elust.

On huvitav, et mängus osi jagades kajastavad lapsed tööjaotust, mida nad näevad elus. Nõukogude Armeed mängides on tütarlapsed sageli arstid, sanitarid ja õed; mängides «lasteaeda» antakse poistele majahoidja ja kütja osa. Kasvatajal tuleb jälgida, et osade jagamine oleks õiglane, et häbelikud ja arad lapsed ei jääks mängust kõrvale.

Lapsed alustavad mõnikord ka ebasoovitavaid mängu, mis kajastavad elu negatiivseid külgi. «Kaupluses» «ostjad» trügivad ja riidlevad, «poisikesed» ripuvad «tänaval» veokite küljes jne.

Selliseid mängu tuleb vältida, seletada, et need on halvad, ja sisendada lastesse vastumeelsust halva vastu. Tavaliselt tahavad lapsed mängus kujutada inimesi, kes neile meeldivad, seepärast keelduvad nad ebameeldivast osast. Auto taga rippumine meeldib neile seepärast, et see vajab julgust ja osavust. Lastele tuleb soovitada mõnd teist mängu, kus need omadused on vajalikud. Näiteks ronida «kõrgetele mägedele» või mängida «parašütisti».

Mängu sisu mõjutamine seisab ka selles, et kasvataja toetab ja arendab mõningaid mängu, teisi aga katkestab, kutsudes esile huvi uue mängu süžee vastu.

Mängus kujutavad lapsed elu iseseisvalt, tehes seda sageli väga naiivselt. Iseseisvus, mis annab mängule erilise võlu, peab säilima. Rängalt eksivad need kasvatajad, kes toorelt segavad laste mängu, fantaseerivad laste eest, katsuvad anda mängule loogilisust ja järjekindlust, mis pole lastele omane. Kuid paljudel juhtudel on mängivaile lastele vaja kasvataja abi ja juhtimist. Sealjuures tuleb silmas pidada järgmist: laste aktiivsust ei või alla suruda, vaid seda tuleb esile kutsuda ning suhtuda tähelepanelikult neisse kujudesse, mis on loodud mängus, hoides alal huvitavat väljamõeldist.

Millal ja kuidas peab end segama laste mängu?

Eespool on juba mainitud, et laps püstitab mängus eesmärgi ja püüab seda teostada. Et laps õpiks mängus mängus kavatsatud lõpule viima, selleks on sageli vaja kasvataja abi.

Laps alustas vaimustatult lennuki ehitamist. Kuid asi ei edene hästi, ta ei leia vajalikku materjali, ehitus ei tule vastupidav, pettunult jätab laps selle mängu ja alustab uut. Seda aga ei juhtu, kui kasvataja märkab õigel ajal lapse raskusi ja annab «lennuki» jaoks vajaliku materjali, annab nõu, kuidas teha seda tugevamaks, avaldab huvitavale mängule tunnustust ja kaasaelamist. Igaüks, kes on jälginud laste mängu, on näinud, kui rahuldatud on laps, kes on edukalt teostanud oma väljamõeldise.

Mängus muudavad lapsed sageli tegelikkust ega anna sündmusi päris õigesti edasi. See on loomulik, sest laps lisab mängu veel

oma suhtumise kujutatavasse. Seepärast me ei paranda last, kui ta mängus ühendab muinasjutu tegeliku eluga, mõtleb välja fakte, mida tegelikult pole olnud.

Kuid mitte tegelikkuse iga muutmist ei või võtta loova nähtusena. Sageli esineb see teadmiste puudumise või väärade kujutluste tõttu. Siis tuleb arusaamatut lapsele selgitada. Niisuguseid selgitusi ei tule anda mängu ajal, sest see võiks rikkuda mängu meeoleolu. Kuid pärast mängu või järgnevatel päevadel jutustab kasvataja lastele, mida nad ei teadnud või mõistsid valesti. Mõnikord tuleb selliseid selgitusi anda siiski mängu ajal, kui selleta on takistatud mängu käik.

Lapsed ehitavad liivale juurviljaaeda. Nad tegid korralikud peenrad, millel kasvab juurvili. Üks laps istutas kuusekäbisid. «Vaadake, kui palju käbisid mul kasvab.» Teised lapsed vaidlesid vastu, et käbid kasvavad puu otsas. Kasvataja kuulis seda vaidlust ja tegi ettepaneku vaadata, kuidas käbid kasvavad. Sealsamas aias olidki kuused. Laps mõistis oma eksitust. «Need on siis minu redised,» leiutas ta kohe.

Kasvataja juhtimine on vajalik kollektiivsete mängude organiseerimisel. Lapsed mõtlevad välja huvitava mängu, kuid ei oska omavahel kokku leppida ja seetõttu mäng katkeb. Kasvataja võib ettevaatlikult parandada mängu, luua selles teatud korra. Kasvataja nõuanded ja ettepanekud antakse sageli suunava küsimuse vormis. On parem, kui kasvataja nõuanne ei ole ülesande valmis lahendus. Kasvataja peaks pigem esitama lapsele selle ülesande, aktiveerima tema mõtteid ja fantaasiat.

Lapsed mängivad näiteks «tsirkust». Toolid külastajaile on valmis seatud, on ehitatud lava ja kassa, on valmistatud pääsmed. Organiseerijad sosistavad isekeeskis, naeravad, vaidlevad, kuid etendus ei alga. «Külastajad» ostsid pääsmed, istuvad kohtadel ja ootavad etendust. Ootamine juba tüütab, muututakse rahutuks, hakatakse ringi hüppama ja laulma. Erutus suureneb ja mäng on iga minut katkemas. Kasvataja läheb «direktori» juurde. «Seltsimees direktor, kas teil on etenduse kava?» Ilmneb, et kava pole, kuid see koostatakse kiiresti. «Aga kes hakkab teadustama ettekandeid?» Nii rajati kord jalule, jagati osad ja etendus algas. Sel kombel aitab kasvataja teostada kavatsatud, valib vajaliku materjali, annab nõu ja ergutab, võttes mõnikord ise mängust osa, andes lastele vajalikke seletusi või abistades mängu organiseerimist. Igas kollektiivis, eriti nooremate laste hulgas on üksikuid lapsi, keda tuleb mängus abistada. Nad tahavad mängida, kuid ei oska endale leida osa, kui neid ei mõjutata.

A. S. Makarenko juhib tähelepanu vajadusele mõnikord lapsega mängida, et mäng kulgeks õigesti. Oskus alata lapsega mängu nõuab kasvatajalt suurt meisterlikkust.

Kasvataja, kes oskab õigel ajal, mõnikord vaid üks-kaks minutit mängust osa võtta, võib oma vahetu osavõtuga laiendada mängu

sisu, tuua kergesti ja mängijatele märkamatult mängu uue lapse jne.

Suurt tähelepanu nõuavad mängijate omavahelised suhted. Kasvatajast oleneb sõbralike ja seltsimehelike suhete loomine mängus. Tuleb hoolitseda selle eest, et igal lapsel oleks mängu ajal hea meeleolu ja enesetunne, et kõikidel oleks kindlustatud aktiivne mängust osavõtt. Selleks on vajalik, et lapsed võiksid mängida nii individuaalselt kui ka väikeste rühmadena ja suure kollektiivina. Individuaalsed mängud on vajalikud, sest need rahustavad lapsi, annavad võimaluse keskenduda, võimaluse näidata oma algatust armastatud mänguasjadega mängimisel.

Lastes tuleb kasvatada tähelepanelikku suhtumist oma kaaslaste mängu.

Et organiseerida segarühmas laste kollektiivi, tuleb leida õigeid teid, kuidas lapsi ühendada, kuidas saavutada sõbralikke suhteid nooremate ja vanemate laste vahel, kuidas sisendada vanematesse lastesse armastust nooremate vastu, kuidas õpetada nooremaid usaldavalt suhtuma vanemate laste hoolitsusse ja võtma vastu nende abi.

Segarühmalise lasteaia kasvataja jälgib, et erivanuselised lapsed mängiksid sõbralikult koos, et vanemad lapsed ei suruks alla nooremaid ja et viimased ei segaks vanemaid. Segarühmas jälgivad nooremad lapsed sageli vanemate mängu ja võtavad sellest osa. Erilist tähelepanu nõuavad 3—4-aastaste laste mängud. Nemad ei tea sageli, kuidas mängida. Näiteks pilluvad nad nukke, kuhu juhtub, rebivad neilt riided seljast jne. Kasvataja istub nende juurde ja räägib: «Kui palju on teil lapsi? Miks te neid lahti riiegate? Nad tahavad vist magada?» Ta abistab ja näitab, kuidas nukke lahti riietuda. Lapsed seavad nukud voodisse magama. Üks nukk ei taha magada, ta tahab süüa. Kasvataja keedab nukule «putru» ja laseb lapsel nukku süüa. Niiviisi võib noorematele lastele soovitada mõnd mängu ja õpetada lapsi kasutama oma mänguasju. Noorematele lastele valmistab suurt rahuldust mängida koos vanematega. See rikastab mudilaste mängu sisu, sest 5—6-aastaste laste mängud on palju sisukamad, mitmekesisemad ja sageli kestyamad.

Mõnikord ei suhtu vanemad lapsed kõikidesse mudilastesse ühesuguselt: valivad ja võtavad mängu neile millegipärast meeldiva lapse, ent teisi, kes neile ei meeldi, mängu ei võta. Sel juhul tuleb kasvatajal näidata õiget suhtumist mudilastesse, olla ühtlaselt tähelepanelik kõikide väikeste suhtes. Vahel on segarühmas kasutatud sellist võtet, et igale vanemale lapsele määratakse üks hoolealune nooremate hulgast. Algul näib see võte väga otstarbekohasena, sest lapsed suhtuvad väga õrnalt ja hoolikalt oma hoolealustesse, kuid hiljem selgub, et nad ei osuta teistele lastele mingisugust tähelepanu. Vahel on esinenud juhuseid, et vanem laps kisub mõnelt teiselt isegi mänguasja oma «lapse» jaoks. Nimetatud võttel on veel see viga, et vanemad lapsed, kes on koor-

matud hoolitsemisega «oma» mudilase eest, kaotavad sageli mõningal määral oma siirust, täites sunnitud nende peale pandud kohustust.

Kui nooremad tülitsevad mänguasja pärast, siis on hea juhtida laste tähelepanu sellele, kuidas vanemad lapsed mängu ajal tülitsemata kokku lepivad. Kasvataval tuleb ergutada erivanuseliste laste koosmängu, kuid tuleb anda võimalus väikestel mängida ka üksinda. Oma suure aktiivsuse tõttu käsutavad vanemad lapsed sageli nooremaid, annavad neile ebahuvitavaid osi, mõnikord muudavad nad nagu mänguasjadeks — «väikeseks tütreks» või «pojaks» ning mudilased alluvad neile kuulekalt. Kui kasvataja õigel ajal ei silu sellist suhtumist, siis surutakse alla nooremate laste tärvidus iseseisvalt mängida.

Kasvataja kohustuseks on loovmängus kasvatada õiget suhtumist erivanuseliste laste vahel. Loovmängude juhtimisel tuleb kaaluda vanemate ja nooremate laste koosmängu ja mõista, miks lapsed mõnikord koos mängivad: kas see on sõpruse tulemus või oleneb see vanemate laste mitteküllaldasest arenemisest. Kui see osutub sõpruse tulemuseks, siis tuleb neid mängu alal hoida, kui aga keegi vanematest lastest kunagi ei mängi omaealistega, vaid pidevalt ainult noorematega, siis tuleb tema mängudele anda uus suund, mis on omane tema eale, rikastada mängu sisu jalutuskäigu, ekskursiooni, uue raamatu jne. kaudu.

Kui väike laps ise ei mängi, vaid ainult vaatleb vanemate mängu, siis peab kasvataja teada saama põhjuse, miks laps on passiivne, selgitama, kas see pole lapse algatusvõime puudumise tagajärg. Sellisele lapsele tuleb anda võimalus jälgida vanemate laste mängu, kuid sealjuures on vajalik luua tingimused lapse aktiivseks osavõtuks omaealiste mängust. Mõnikord leiavad 3—4-aastased lapsed endale teatava mängunurga, kus neile millegipärast hästi meeldib. Kasvataval tuleb tähelepanelikult jälgida, mis neid seal just veetleb ja anda neile võimalus seal rahulikult mängida.

Ühised mängud erivanuseliste lastega kulgevad hästi, kui mängu teema on ka väikestele arusaadav ja kui nad saavad sellest aktiivselt osa võtta. Sellised on näiteks mängud «Lasteaed» ja «Rong». Need mängud mööduvad tavaliselt sõbralikult ning lõbusalt, kõik lapsed võtavad neist oma võimete kohaselt aktiivselt osa.

Lapsed unustavad mõnikord oma armastatud mängud. Unustatud mängu on soovitatav meenutada eriti momendil, mil mõni laps ei leia mänguteemat. Lapsed haaravad soovitusel kinni ja mängivad vaimustusega, lisades mängule hoopis uusi variatsioone.

Mõnikord on mängu alguseks kasvataja nõuanne suurematele lastele näidata mõnele väikesele, kuidas ehitada, kuidas mängida «Lasteaeda» või «Poodi». Uus motiiv — näidata kellelegi, õpetada, kuidas võib mängida, äratub mõnikord kustunud huvi mängude vastu.

Mõnikord unustavad vanemad lapsed nooremad või jällegi ei oska leida neile vastavaid osi mängus, millest nad võiksid aktiiv-

selt osa võtta. Niisugusel korral püüab kasvataja nooremaid mängu sisse lülitada. Mängides näiteks majaehitamist, ei võtnud vanemad lapsed nooremaid mängu ja haarasid neilt kogu ehitusmaterjali. Väikesed olid õnnetud. Kasvataja soovitas aga väikesi mängu võtta autojuhtidena, kes veavad ehitusmaterjali kohale. Nii liitusid ka väikesed mängu ja olid täiesti rahuldatud. Teine näide. Lapsed ehitasid lennukit, mängisid lendureid ja parašütiste. Üks laps tegi ettepaneku mängida reisilennukit, mis viib reisijaid Moskvasse. Väikesed lapsed võeti mängu reisijatena. Kui lapsed saabusid Moskvasse, seati väikesed paaridesse ja vanemad lapsed olid pioneerijuhid.

Esineb ka selliseid mängu, kus vanemad lapsed liituvad nooremate mänguga. Lapsed mängivad rongi, mäng on alustatud mudilaste poolt. Üks vanematest lastest kujutab semafori, teine annab signaali. Lapsed mängivad innuga koos.

Pärast selliseid vanemate lastega ühiseid mängu rikastuvad nooremate laste mängud ja nad hakkavad ise ehitama, autos nukke vedama, lasteaeda korraldama jne.

Mõnikord tuleb aga ka vanemate laste mängu kaitsta nooremate laste vahelesegamise eest, kes mängu mõistmata võivad lõhkuda ehitusi jm.

Selleks, et laps oskaks organiseerida oma mängu, leida sellele sisu, valida materjali, mängida sõbralikult, viia alustatud tegevus lõpuni, peab ta tundma kollektiivis käitumise reegleid mängu protsessi kestel. Ergutades laste loovat algatust mängus, õpetab kasvataja iga last tähele panema mängu reegleid. Need reeglid ei määra mängu sisu, vaid organiseerivad lapse käitumist mängus. Esimeseks reegliks on: «Enne kui alustad mängu, mõtle, mida sa mängid, kes sa mängus oled.» Selle reegli kaudu võib juhtida ka nooremaid lapsi lihtsale, kuid sihikindlale tegevusele. Tõsi, algul nooremad lapsed küll nimetavad, millise mänguasjaga nad tahavad mängida, kuid muudavad hiljem oma kavatsuse. Mõne aja möödumisel harjuvad nad aga otsustama, millise mänguasjaga mängima hakata, ja nimetavad, mida hakkavad ehitama.

Nõuanne lastele: «Las igaüks mõtleb, mida ja kuidas ta hakkab mängima,» hoiab paljudel juhtudel ära lapse impulsiivse tegevuse — soovi haarata ükskõik millise mänguasja järele. Laps rakendab oma tähelepanu vajalikule tegevusele. See nõuanne tõstab laste initsiatiivi ja mõnikord planeerivad nad juba ise enne mängu, kuidas hakata mängima.

Mäng on alati improvisatsioon, kuid teatud üldised perspektiivid on mängus vajalikud ja mängule eelnev arutelu on tähtis lapse fantaasia ja sihikindla loova mõtte arendamiseks.

Teist reeglit: «Mõtle, kellega sa mängid,» tuleb kasutada vaid keskmise ja vanema rühma laste suhtes. See nõuanne õpetab lapsi enne mängu vastavalt huvialadele kiiresti rühmituma ja mängima selle lapsega lõpuni, kellega mängu alustati. Laste rühmitused on soovitatavad sellepärast, et kellegagi mängu alustades ei jäta lapsed

siis oma mängukaaslast mängust välja. Mängust lahkumine, ühe mänguasja võtmine või sellest loobumine, samuti mängusõprade vahetamine näitab kärsitust.

Kolmandaks reegliks on: «Mängida tuleb sõbralikult.» Selle reegli juurutamisele tuleb osutada erilist tähelepanu, sest see ei õnnestu kergesti.

Neljas reegel on: «Ehitusi mitte lõhkuda, vaid lahti võtta, ehitusmaterjali mitte ümber tõugata, vaid laduda kindla korra järgi.» Tihti laob kasvataja ise ehitusmaterjali, lapsed aga lähevad jalu-tama. See arendab lastes vastutustundetust ja lohakust.

Tingimata on vajalik lapsi mõni minut enne mängu lõpetamist hoiatada, et mäng tuleb lõpetada ja et tuleb alustada materjalide ärapanemist ja koristamist.

Ehitusmaterjali ladumine kindlaksmääratud korra järgi on heaks harjutuseks lapsele korra õpetamisel.

Segarühmas tuleb erilist tähelepanu pöörata vanematele lastele, kes astuvad sügisel kooli. Mõnel vanemal lapsel esineb vahel mängus teatavat ühekülgsust, mis pole kasvatuslikult väärtuslik. Sellised mängud on A. S. Makarenko arvamise järgi halvad selle poolest, et neis ei esine pingutust ja lapsed ei saa neist seetõttu rahuldust. Lapsi tuleb eemal hoida mängudest, mis ei kasvata püsivust, kannatlikkust ja oskust ületada raskusi. Lapsi lülitatagu neile kasvatuslikult väärtuslikkusesse mängudesse. Vanemates lastes tuleb kasvatada omadusi, mis soodustavad edukat õppimist juba esimestel koolipäevadel.

Seepärast on kannatlikkus, püsivus ja oskus viia alatud mäng lõpuni kohustuslik eriti vanematele lastele.

Tähelepanekud näitavad, et just need lapsed, kes õppisid mängus püstitama eesmärgi, nimetama püstitatavat ehitust, valima materjali, viima kavatsetut lõpuni, koristama materjali organiseeritult, on edukad ka kooliõpingutes.

Kasvataja peab suunama lapse käitumist mängus ja tegevustes nii, et laps igal juhul õpiks kuulama kasvataja sõna ja selle järgi tegutsema ning käituma.

Seega on kasvataja osa loovate mängude juhtimises keeruline ja mitmekülgne. Tähelepanelikult lapsi jälgides tuleb tal individualiseerida oma meetodilisi võtteid ja juhtida laste mängu plaanikindlalt, kuid ettevaatlikult.

3. EMAKEELE JA ÜMBRUSEGA TUTVUSTAMINE.

Emakeele ja ümbrusega tutvustamise ülesanded.

J. V. Stalini õpetus keele funktsioonidest ühiskonnas, keele tekkimisest ja arenemisest, keele ja mõtlemise seosest annab võimaluse õigesti lahendada emakeele õpetamise küsimust ka lasteaedades.

Emakeele omandamine etendab erakordselt suurt osa lapse iga-

külgses arenemises. Emakeele abil õpib laps mõtlema ja mõistma ümbritsevat maailma.

Erilist tähelepanu tuleb pöörata kõne ja mõtlemise õigele vastastikusele seosele. Lastel ei tule omandada sõnu ja fraase, mille taga ei ole konkreetseid kujutlusi. Lapse kõne ja mõtlemine peab arenema õigete kujutluste ja nende täpse sõnalise tähistamise alusel.

Olles mõtte resultaadiks, täpsustavad ja süvendavad sõnad seda. Sõna harjutab mõtlemisvõimet, kutsub esile mälu ja fantaasia tööd.

Lapse kõne arendamise keeruline protsess nõuab lasteaia kasvatajalt hoolikat, lapse arengu mõistmisele rajatud juhtimist.

Lasteaia kasvataja ülesandeks on õpetada lapsi õigesti kasutama emakeelt elavas suhtlemises ümbritsevate inimestega ja arendada laste suulist kõnet.

Õige, puhta, kultuurse ja ilmeka kõne õpetamine lapsele on pikaajaline ja keerukas protsess, mis seisneb:

- a) töötamises sõna foneetilise küljega (kõne foneetika);
- b) lapse sõnavara rikastamises;
- c) töötamises lapse kõne süntaktilise küljega;
- d) siduva kõne arendamises.

Lähtudes nõukogude pedagoogika seisukohast emakeele määratu suure tähtsuse kohta lapse isiksuse kujundamisel, määrab «Juhend lasteaia kasvatajale» kindlaks ülesanded vastava töö kohta lasteaias.

Lasteaia kasvatustöö eesmärgiks on arendada lapse kõnet, et see oleks täisväärtuslikuks vahendiks suhtlemises teiste inimestega. Mida paremini laps kõneleb, seda kergemini teda mõistetakse, seda paremini saavutab ta kontakti teiste inimestega.

Lapse kõne on arusaadav, kui tal on puhas, õige hääldamine, kui ta kasutab küllaldast sõnavara ja oskab valida igale juhule vastavaid ilmekaid ja sobivaid sõnu, kui ta oskab oma mõtteid väljendada seostatult ja küllaldase selgusega.

Emakeele õpetamisel lasteaias ongi vajalik lahendada need ülesanded. Lasteaias õpetatakse lapsi kuulama ja mõistma teiste inimeste kõnet, nii laste kui ka täiskasvanute oma. Väike laps, kes on tulnud lasteaeda, ei oska veel kuulata kõnet, mis pole pööratud isiklikult temale. Kasvataja aga kõneleb peamiselt kogu rühmaga, annab üldiseid juhendeid: «Lähme jalutama!», «Nüüd hakkame käsi pesema», «Jutustan teile juttu» jne.

Nooremates lastes tuleb arendada kõnes aktiivsust, s. t. tarvidust ja oskust väljendada sõnadega oma mõtteid ja tundeid, soove ja palveid, samuti häbenemata vastata täiskasvanute küsimustele.

Sageli kõnelevad lapsed uues ümbruses esialgu väga vähe. Kasvatajal tuleb neid rohkem rääkima panna. 5—6-aastased lapsed armastavad jutustada ja kõnelevad palju, kuid nad ei oska veel küllalt tähelepanelikult kuulata teisi ja vaikida, kui see on vajalik.

Lastes tuleb kasvatada oskust kõnelda siis, kui neid küsitakse, vaikida, kui teised kõnelevad, kõnelda vaikselt siis, kui teistel lastel on tegevus. See on eriti tähtis segarühmas.

Emakeele õpetamine peab olema tihedas seoses nõudega kõnelda viisakalt oma kaaslastega ja täiskasvanutega. Lapsi tuleb õpetada tähelepanelikult kuulama kasvataja mitte ainult temale, vaid ka kogu rühmale pööratud kõnet. Lastes tuleb kasvatada harjumust kõnelda tegevustes siis, kui neid küsitakse. Ei või lubada labaseid väljendusi: Lastele peab õpetama kõne kultuursust ja kasvatama harjumust tervitada, jätta hüvasti, tänada, ütelda täiskasvanutele «Teie».

Segarühma kollektiiv mõjub väga soodustavalt väikeste laste kõne arendamisele: nad kuulevad oma ümbruses mitte ainult oma eakaaslaste ebaõiget kõnet, vaid ka vanemate laste kõnet, kes kõnelevad neist palju paremini. Vanematel lastel on mudilastega suheldes jällegi võimalus enam kõnelda ja oma kõnet harjutada. Nad jutustavad noorematele, küsitlevad neid, vastavad küsimustele, püüavad kõnelda selgesti, et nooremad neid õigesti mõistaksid.

Peab märkima, et töö emakeele alal saab olla edukas vaid niisugusel korral, kui kasvataja korraldab hästi kogu lasteaias elu. Lapsed harjuvad siis ruttu kasvataja ja üksteisega ning ühinevad järk-järgult sõbraliku kollektiivina. Kui laste päevad lasteaias on täidetud huvitavate mängudega, mitmekesiste tegevuste ja jalutuskäikudega, siis on neil ka ainet, millest kõnelda. Kuid juhul, kui elu lasteaias on sisutu ja ühekülgne, kui lastel puuduvad eredad elamused ja neil on igav, tekivad rühmas tülid, lapsed muutuvad loidudeks ja sõnakehvadeks, sest lasteaias elu ise ei anna toitu ei lapse mõistusele ega tema südamele. «Mida kitsam ja vaesem on ümbrus, milles kasvas üles laps, seda igavam on tema sõnavara,» kirjutas Ušinski.

Emakeel on kasvatusvahend, mida lasteaias kasvataja poolt laialdaselt kasutatakse. Nii töötab kasvataja lapse kõne täiustamisel tegevustel, mängude ajal, käte pesemisel, söömisel, päevase puhkuse ettevalmistamisel jne.

Kasvataja individuaalsed kõnelused lastega on vajalikud kõikide laste osas, vaatamata nende vanusele. Erilist tähelepanu tuleb juhtida nooremate laste kõne arendamisele, kes vajavad ka enam individuaalset lähenemist kasvataja poolt.

Tegevused kogu rühmaga peavad segarühmas kindlustama kõikide laste aktiivset osavõttu. Tegevustes kogu rühmaga emakeele alal kasutatakse: vaatlusi ja ekskursioone, vestlust, laste ümberjutustamist, pildi järgi jutustamist, kasvataja kunstilist lugemist või jutustamist, luuletuste õppimist ja didaktilisi mängu.

Jalutuskäigud ja ekskursioonid lastele ümbruse tutvustamise vahendina.

Kasvataja ülesandeks on rikastada laste sõnavara, laiendada nende silmaringi, täiendada nende teadmisi ja kujutlusi loodusest ja ühiskondlikust elust ning arendada vaatlusvõimet.

Neid ülesandeid on võimalik täita vaatlustel ümbrusega tutvumiseks, jalutuskäikudel ja ekskursioonidel. Vaatlustel saadud teadmisi kinnistatakse hiljem vestlustel, didaktilistes mängudes, joonistamisel või voolimisel. Oma muljeid avaldavad lapsed elavalt ka loovmängudes. Jalutuskäikudel ja ekskursioonidel tuleb vaatluste teostamisel silmas pidada järgmisi nõudeid.

1) Vaatlused peavad olema lastele huvitavad. Huvi suunab lapsi täpsemale vaatlusele ja sügavamale tajumisele.

2) Vaatlusel ei tule koormata laste tähelepanu rohkearvuliste peensustega. See väsitab lapsi ja juhib kõrvale peamisest ning olulisest.

Segarühmas ei võeta 3—4-aastasi lapsi kaasa ekskursioonidele, küll aga jalutuskäikudele, kus kasvataja annab neile algelisi teadmisi asjadest või loodusnähtustest. Vaadeldavate esemete jaomaduste või tunnuste hulk noorematele lastele on 1—2, keskmistele 2—3 ja vanematele 3—4.

3) Vaatlustel tuleb jälgida laste aktiivsust. Kasvataja esitab küsimusi, lapsed vastavad, neil lubatakse vaadeldavat hoida ja katsuda, kui võimalik. Kasvataja annab lühikesi seletusi, mis toetavad ja rahuldavad laste tekkinud huvi ja aitavad neid vaadeldavas orienteeruda.

4) Kasvatajal tuleb ekskursiooniks hoolikalt ette valmistuda. Tal tuleb eelnevalt koha peal käia, kokku leppida kohatavate inimestega nende kõneluse laadi suhtes (näiteks aednikuga). Tuleb kindlaks määrata, millistele esemetele või nähtustele tuleb laste tähelepanu juhtida, milliseid seletusi ja küsimusi lastele esitada ja koostada ekskursiooni plaan.

5) Enne jalutuskäigule või ekskursioonile minekut tuleb lastele teatada selle eesmärk. See aitab neil keskendada oma mõtteid.

6) Jalutuskäiku või ekskursiooni tuleb juhtida nii, et lapsed saaksid sellest eredaid muljeid. Tingimata on vajalik lastes esile kutsuda õiget suhtumist vaadeldavas (austus töö vastu, loomade ja taimede eest hoolitsemine jne.).

Vaatluste sisu märgitakse segarühmas kolmele vanuserühmale eraldi. Näiteks vaatluste ülesanded talvel noorematele lastele on toita linde, vaadelda, millised on linnud; keskmistele lastele — nimetada linde ja kirjeldada värvust; vanematele — nimetada linde ja ütelda, millised linnud jäävad talvituma.

Nooremate laste tähelepanu juhitakse näiteks sellele, et on palju lund, külm, on talv. Keskmistel ja vanematel lastel soovitatakse vaadata lumeräitsakaid ja juhitakse laste tähelepanu nende kujule. Tutvustades lastele koduloomi tuleb igale alarühmale selgitada

vastavalt «Juhendile» seda, mida nad peavad teadma. Näiteks õuekoera vaatlemine. Programmiline sisu noorematele seisneb järgnevas: vaadelda, kuidas koer sööb, märkida tema iseloomustavamad tunnused ja silitada teda; keskmistele lastele kõnelda, millist kasu toob koer ja et koer on koduloom. Vanematelt lastelt küsida, milliseid koduloomi nad veel teavad.

Lehma vaatlemisel tuleb nooremate tähelepanu juhtida sellele, mida ja kuidas lehm sööb, tema sarvedele ja sellele, et lehm annab piima; keskmistega kõnelda sellest, et lehm on koduloom ja inimeste'e kasulik; vanematele lastele jutustada, mida valmistatakse piimast.

Minnes raudtee juurde jalutama juhivad kasvataja nooremate laste tähelepanu rongi pikkusele, vanematele lastele aga jutustab rongide tähtsusest. Minnes jalutuskäigule linna tänavatele näidatakse noorematele lastele näiteks maja, kus elab Ants, Jüri (lasteaias kõrval); keskmistele nimetatakse näiteks tänavate nimesid, kus kõnnitakse, vanematele laste'e näitab kasvataja näiteks teed kooli, nimetab tänavas nime, kus asub kool jne.

Laps võib ümbrust õigesti mõista vaid tänu kasvataja sõnadele, seletusele.

Arendades laste vaatlusvõimet taotleb kasvataja, et lapsed saaksid jalutuskäikudel ja ekskursioonidel mitmekesiseid muljeid, õpiksid nägema ja mõistma neile jõukohaseid looduse ja ühiskondliku elu nähtusi.

Plaanikindlad vaatlused rikastavad vähehaaval ja süstemaatiliselt laste sõnavara.

Vaatlustel saavad lapsed teada palju uut neile jõukohases näitlikus vormis, nad õpivad uusi sõnu seoses konkreetsete kujutlustega, tutvavad sõnadega aga kinnistatakse. Elav huvi kõige vastu, millega lapsi tutvustatakse ekskursioonidel, soodustab laste aktiivsuse kasvatamist.

Arad, tagasihoidlikud lapsed püüavad kõnelda, meenutavad nähtut, küsivad, avaldavad oma muljeid mängudes ja töödes. Ekskursioonide mõjul muutuvad lapsed tähelepanelikumateks ja kõigest rohkem huvitatuks. Ühised rõõmsad elamused seoses saadud muljetega lähendavad ekskursioonil lapsi, organiseerivad ja distsiplineerivad neid. Lastesoonistuste ja voolingute temaatika laieneb, rikastub ka loovmängude sisu. Lapsed püüavad meeldivaid hetki mängus veel kord läbi elada.

Peab märkima ka seda, et ettevõtete ja asutuste (nagu raamatukogu, kauplus, post jne.) külastamine harjutab lapsi teataval määral täitma ka viisakuskombeid: viisakalt tervitama, hüvasti jätma, luba paluma, küsima, tänama, distsiplineeritult liikuma tänaval, andma teed, vanematel lastel hoolitsemise nooremate eest.

Sellistel ekskursioonidel on kasvatajal võimalus tugevdada armastust kodupaiga ja töö vastu, sest lapsed näevad konkreetselt selle ilu, näevad tööst saadud kasu ja kollektiivse töö tähtsust. Täiskasvanute töö ja selle tulemuste vaatlus kutsuvad lastes

esile soovi samuti töötada. Nad hakkavad mõistma, kuidas hinnatakse tööd meie maal.

Jalutuskäigud ja ekskursioonid tutvustavad lapsi ümbritsevaga, valmistavad neile palju rõõmu, rikastavad laste sõnavara ja arendavad last igakülgselt.

Näidisplaan. Ekskursioonid sügisel parki.
(keskmistele ja vanematele lastele).

Tegevuse eesmärk: Kasvatada armastust kodumaa looduse vastu. Sügislooduse kujutluste kinnistamine (külm tuul, kolletanud lehed, kuivad lehed sahisevad jalge all). Õpetada lapsi eraldama vahtrat ja tamme teiste puude hulgast. Vanematele lastele lisaks: leida ja nimetada puu, mis on kõige rohkem langenud lehti (kask). Korjata mängudeks tammetõrusid ja vahtra-seemneid.

Uued sõnad keskmistele lastele: tamm, tammelehed sahisevad; vanematele: tammetõrusid, vahtra seemned.

Tegevuse plaan: Hommikul teatada lastele, et nad täna lähevad parki jalutama. Parki sisenedes peatuda ja lasta lastel vaadata, milliseks on muutunud sügisel puud ja missugust värvi on lehed. Pöörata laste tähelepanu sügisesele ilule.

Juhtida lapsed vahtra juurde ja küsida, kas nad tunnevad seda puud. Keskmise rühma lastel lasta korjata kimbuke vahtralehti, vaadelda nende värvust ja vormi. Jälgida, kui palju langeb puudelt lehti tuulehooga. Pöörata laste tähelepanu puule, kus on alles üsna vähe kollaseid lehti. Küsida vanema rühma lastelt, kas nad tunnevad seda puud. Kiita neid lapsi, kes kohe tamme ära tundsid. Vaadelda tammelehti ja võrrelda neid vahtralehtedega. Keskmisel rühmal lasta peita end vahtrapuude taha, vanema rühma lastel peita tammepuude taha. Kasvataja otsib kõik üles. Vanema rühma lastel otsida ja nimetada puu, millelt on kõige rohkem lehti langenud (kask). Keskmise rühma lastel tuleb korjata sel ajal tammelehti. Vanema rühma lastel korjata mängudeks tammetõrusid ja vahtra-seemneid. Pärast seda lasta lastel vabalt mängida ja joosta. Puhkemonendil lugeda pingil luuletust sügisest.

Vestlus.

Vestlus on kasvataja poolt organiseeritud lastega jutuajamine eelnevalt valitud teemal.

Vestlusel on suur tähtsus mitte üksnes laste kõne arendamisel, vaid ka lapse vaimsel ja kõlblisel kasvatamisel. Vestlustel täpsustatakse laste kujutlusi ümbritseva tegelikkuse kohta, mis nad on saanud jalutuskäikudel, ekskursioonidel, mängude, raamatute, piltide ja kasvataja jutustuste kaudu.

Et lapsed oleksid vestlustel aktiivsed ja vastaksid kasvataja küsimustele, peab neil olema teatav tagavara konkreetseid kujutlusi ja teadmisi selle kohta, millest kasvataja kavatseb vestelda.

Näide edukast vestlusest.

Kasvataja kavatseb teostada vestlust kevadest. Jalutuskäikudel vaadeldi kevade tunnuseid: kuidas päike soojendab ja lumi sulab, jääpurikaid ja veetilku, sinist taevast, varblaste sirtsumist ja palju muud. Vestlusel abistab kasvataja lastel mõista seost üksikute nähtuste vahel, viib neid mõtteni, et kõik need tunnused on kevade tunnused. Selles vestluses üldistatakse laste kujutlused üksikutest nähtustest mõistesse «kevad».

Vestlus soodustab lastes lähikindla mõtlemise kasvatamist, laskmata juhuslikkudel assotsiatsioonidel mõtteid kõrvale juhtida. Vestluses süstematiseerib kasvataja laste kogemusi ja laiendab neid uute teadmistega.

Lapsed peavad vestluse kestel kõnelema üksahaaval ja ainult siis, kui neid küsitakse. Vastata tuleb nii, et kõik sellest aru saaksid. Sel kombel esitab vestlus lastele küllaltki suuri nõudeid, eelkõige oskust end valitseda.

Kasvataja valib vestluseks materjali «Juhendist». Kasvataja enda suhtumine vestluse sisusse haarab lapsi, tema oskuslikud taktilised küsimused ja märkused suunavad laste tundeid.

Vestluste plaani koostamisel tuleb arvestada laste muljete tagavara, mis nad on saanud ekskursioonidel, vaatlustel jne. Vestluse plaanis tuleb välja märkida lastele esitatavad põhilised küsimused, mis määravad vestluse käigu ja sisu. Kasvataja ei saa viia lapsi loogilisele mõtlemisele, kui ta ise mõtleb segaselt, hüppab ühelt küsimuselt teisele ega oska olulist eraldada ebaolulisest.

Kasvataja peab küsimustega suunama laste mõtet. Kuidas esitada küsimust? Küsimuses peab olema üks selge mõte, mis on lastele arusaadav ja millele saaks vastata ainult ühtemoodi. Küsimused, mis panevad lapsi mõtlema, meelde tuletama või mõistatama, nõuavad kasvatajalt ettevalmistust, sisu ja õige väljenduse läbimõtlemist.

Vestluse algus peab äratama lastes huvi vestluse sisu vastu. Vestlust võib alata mõistatusega, luuletusega, mõne väikese huvitava fakti teatamisega. Kõik see peab aga olema seoses antud vestluse sisuga.

Mõnikord nõuab vestluse aine näitliku materjali kasutamist. Näiteks vestluse puhul metsast on hea näidata lastele mitmesuguste puude lehti, puukoort jne., et värskendada laste mälu nähtut, või vestluse puhul teemal «Kuidas inimesed sõidavad» võib näidata pilti liiklemisvahenditest. Piltide rohkusega ei tule aga vestluse ajal liialdada. Näitlikku materjali kasutatagu vaid sel juhul, kui on vaja midagi täpsustada ja illustreerida seda uut, mida lastel on raske kujutleda. Illustreeriva materjali valik ei olene üksnes vestluse teemast, vaid ka laste elulistest kogemustest. Kui lapsed teavad rongi ainult kuuldu kaudu, siis tuleb neile näidata pilti, kui nad aga ise elavad raudtee läheduses, on näinud rongi ja ise sellel sõitnud, pole pilti vaja.

Vestlusel esitab kasvataja küsimusi kogu rühmale, kutsudes see-

järel ühe lapse vastama. Lapsi ei tule küsida istumise järjekorras. See viib olukorran, kus osa lapsi ei tööta kaasa: pole huvitav oodata järjekorda, kui on teada, et see on veel kaugel.

Lubamatu on ikka ühtede ja samade julgemate laste küsitlemine. Kasvatajal tuleb aktiveerida kõiki lapsi. Mõnikord vestleb kasvataja liiga kaua ühe lapsega, mistõttu ülejäänud lapsed lakkavad vestlusest osa võtmast. Samuti on tulemused halvad siis, kui kasvataja vestluse ajal ise palju kõneleb sellest, mis on lastel juba hästi teada.

Mõned kasvatajad nõuavad täisvastuseid ja ütlevad nii ka lastele: «Vastä täislausel!» Laps aga ei mõista seda väljendust ega oska täisvastust ehitada. Parem on praktikas näidata, kuidas tuleb vastata.

Üldiselt peavad lapsed vestlusel vastama üksikult, kuid mitte kooris. Kui aga kasvataja esitab sellise küsimuse, millele kõigil või paljudel lastel võib olla ainult üks lihtne vastus (näiteks «olid» või «jooksid»), siis võivad lapsed vastata ka kooris. Lapsi tuleb õpetada vastama küllalt valjusti ja selgesti.

Segarühmas ühendatakse planeeritud vestluseks keskmise ja vanema rühma lapsed. Kergematele küsimustele vastavad keskmised, raskematele küsimustele vanemad lapsed. Vestluse ajal võivad nooremad lapsed mängida, kusjuures kasvatajal tuleb neid hoiatada, et nad mängiksid üsna vaikselt ega segaks vanemate laste tegevust.

Vestlusel täidetagu järgmisi nõudeid.

- 1) Lapsi ei või lasta teemast kõrvale kalduda.
- 2) On lubamatu katkestada lapsi, kui see pole ilmtingimata vajalik.
- 3) Vajadusteta ei tohi nõuda täisvastuseid.
- 4) Küsimused tuleb lastele esitada õigesti sõnastatult.

Näidisvestlus pärast ekskursiooni postkontorisse.

Tegevuse eesmärk: Süvendada kujutlusi postkontorist ja kirjakandjate tööst (postkontoris sorteeritakse kirjad ja saadetakse aadresside järgi mitmesugustesse linnadesse ja kolhoosidesse. Postkontoris müüakse postmarke ja ümbrikke.). Kasvatada austust kirjakandja töö vastu. Kinnistada sõnad: kirjakandja, aadress, postkast, postkontor.

Vestluse kava vanematele lastele: meenutada lastele ekskursiooni postkontorisse, küsida keskmistelt lastelt, mida nad sealst ostsid. Küsida vanematelt lastelt, miks postkontori uksele oli silt. Selgitada postkasti ja sildi tähendust. Anda mõistatusi: «Sinine kastike seina peal, ütle nüüd, kes elab seal?»

Küside, milleks postkasti vajatakse. Meenutada, et ka lapsed panid kasti kirja, mis saadeti haigele lasteai lapsele Annele, ja et kirjas küsiti tema tervise järele. Küsida vanematelt lastelt, mis tuleb ümbrikule kirjutada ja kuidas oli Anne aadress. Küsida veel

mõnelt vanemalt lapselt tema kodust aadressi. Küsida keskmistelt lastelt, mis peab ümbrikul veel olema peale aadressi. Küsida, kas kellegi õde või vend korjab kirjamarke.

Küsida, kes viib Annele kirja koju. Lugeda sobivat mõistatust kirjakandjast. Täiendada, et kirjakandjad on tublid töötajad, kes kannavad laiali kirju nii linnades kui ka külates. Nii nagu kirju, viivad nad kohale ka ajalehti ja ajakirju.

Saata üks vanem laps kantseleisse küsima, kas kirjakandja on toonud juba lasteaeda ajakirja «Pioneer» ja ajalehe «Säde» (juhul, kui neid on just oodata).

Pildi järgi jutustamine.

Lapse sõnavara rikastamisel ja siduva kõne arendamisel on tähtis koht pildil. Lapsi veetleb pildi sisu ja värvide erksus. Kasvataja õpetab lapsi pildist õigesti aru saama. Suunavate küsimustega toob ta esile pildi sisu ja lähendab järk-järgult lapsi jutustamisele pildi järgi. Viimasega rutata ei ole vaja. Algul tuleb õpetada lapsi nägema kõike, mis on pildile joonistatud.

Tegevused piltidega on järgmised: kasvataja vestlus lastega pildi sisust selle vaatlemisel, pildi kirjeldamine, kollektiivse jutustuse koostamine, individuaalse jutustuse koostamine, pildile pealkirja mõtlemine.

Kõigepealt tuleb lapsel aidata mõista pildi sisu. Mõnikord vaatavad lapsed pilti meeleldi, kuid ei mõista seda õigesti. Näiteks vaatavad lapsed pildil varblasi ja ütlevad, et need on «tibud».

Lapsi tuleb tutvustada pildil nähtud olevuste või asjade õigete nimetustega. Tuleb aidata lastel omandada pildi mõte, kõnelda nendega pildi sisust, lootmata, et lapsed ise kõike mõistavad, olgugi et nad vaatavad pilti küllalt kaua.

Tegevuse algul võimaldab kasvataja lastel vaadelda pilti (1½—2 min.) ja esitab siis küsimusi, juhtides laste tähelepanu ühele või teisele pildi osale, täpsustab esemete nimetusi, nende omadusi ja tegevust.

Segarühmas võib pildi järgi jutustamist teostada nii kogu rühmaga (kui pildi sisu on jõukohane ka noorematele lastele) kui ka alarühmadega eraldi.

Näidisplaan ja juhised, kuidas teostada kogu segarühmale tegevust pildiga «Kana».

Tegevuse plaan.

- 1) Pildi vaatlemine (esimene vahetu tutvus pildiga).
- 2) Kasvataja kõnelus lastega pildi sisust. (Kes on siin pildil? Mida teeb poegadega kana? Kanapojad? Kukk? Kanad? Kuidas näevad välja kanad? Kuidas näeb välja kukk? Kus nad jalutavad? jne.).
- 3) Pildi kirjeldus kasvataja poolt. — Õuel jalutavad kukk,

kanad ja poegadega kana. Kanapojad on kollased ja kirjud. Poegadega kana siblib mulda, leiab vihmaussi ja kutsub poegi: kok-kok-kok. Tibud vastavad: pi-pi-pi ja jooksevad vihmaussi sööma.

Ainult kaks tibu ei tee vihmaussist väljagi, nad vaatavad suurt pruuni põrnikat: kes see küll on? Nad pole kunagi varem näinud maipõrnikat.

Kaks kana seisavad väikese kausi juures ja joovad vett. Keset õue on suure punase harjaga ja pika kirju sabaga kukk, vaatleb kõiki ja peab korda. Kui tibukesed hakkavad kaklema, kisab kukk kohe: «Ki-ke-ri-kii!»

Selles plaanis on enam vastutav teine osa — kasvataja kõnelus lastega pildi sisust. Seda tuleb teha nii, et kellelgi ei hakkaks igav, ei väikestel ega ka suurematel lastel.

Vastamiseks küsimustele: Kes on pildil? Milline on kukk? Kus jalutavad kanad? Kuidas nimetatakse kana, kellel on pojad? jne. kutsub kasvataja välja 5—6-aastasi lapsi. 3—4-aastaste laste poole pöördub ta palvega näidata pildil kukke, poegadega kana või põrnikat, kui neist on parajasti jutt. Kui leidub lapsi, kes mäletavad laulu «Kukeke», tuleb neile anda võimalus seda laulda.

Peale selle laseb kasvataja väikestel matkida tibukeste piuksu- mist, kana kaagutamist ja kuke kiremist. Niisugusel korral vastavad mudilased kooris. Pildi järgi jutustamisel on kõik lapsed aktiivsed.

Jutu koostamist pildi järgi harjutatakse ainult 5—6-aastaste lastega. Siin omab suurt tähtsust kasvataja eeskuju, tema näidisjutt.

Mõnikord võib vanemate lastega kasutada pildi järgi jutustamisel võtet «Kes näeb rohkem?» Lapsed käivad kordamööda teatamas oma vaatluse tulemusi, kusjuures ei tohi korrata, võib ainult lisada seda, mida keegi pole veel nimetanud. Selline pildi täpne vaatlus võib lõppeda pildile pealkirja mõtlemisega (kasvataja ei teata varem lastele pildi pealkirja), kusjuures kasvataja koos lastega arutab ettepanud nimetusi ja valib sisule kõige enam vastava.

Kui lapsed on selgitanud pildi sisu, suunab kasvataja küsimustega nende mõtted eelnevatele ja järgnevatele sündmustele, et saada jutu algust ja lõppu, näiteks: «Kuidas lapsed tulid metsa? Mis nad hakkavad tegema, kui lähevad metsast koju?» Jutt koostatakse kollektiivselt, s. t. lapsed jutustavad sisu kasvataja küsimuste abil.

Kui jutt on koostatud, tuleb kellelgi seda tervikuna korrata. Algul teeb seda kasvataja, siis aga tuleb lapsi välja kutsuda. Kui lapsed juba oskavad kollektiivselt jutustusi koostada, siis võib üksikutel lastel lasta koostada jutte. Seda tehakse koos kasvatajaga pärast pildi vaatlemist. Lastel võib lasta jutustada ühe tege- lase nimel pildil kujutatud sündmusest.

Vanemad lapsed võivad oma õnnestunumaid jutte hiljem jutus- tada ka noorematele lastele.

Ilukirjanduse kasutamine.

Kunstipärase lastekirjanduse lugemine ja jutustamine aitab kaasa lapse üldisele arenemisele. Eriti soodustavalt mõjub ta lapse kõne arengule. Laps tutvub ilukirjandusliku teosega täiskasvanu kaudu. Eelkooliealine laps on kuulaja, mitte lugeja. See asjaolu kohustab kasvatajat ilmekalt lugema.

Lugemisega peab kasvataja aitama lapsel mõista teost, ise-loomustada kujutatavaid tegelasi ja antud teosele kaasa elada. Oskus ilmekalt lugeda ja jutustada nõuab kasvatajalt tõsist ja püsivat tööd. Kunagi ei tohi lastele lugeda ega jutustada ettevalmistamatult. Loetav tekst peab kasvatajale olema nii tuttav, et ta saab lugemisel jälgida lapsi, säilitades nendega sidet kogu lugemise vältel. Kasvataja, kes pole tegevusele ette valmistunud, loeb sageli igavalt ja monotoonselt või jälle liiga kiiresti ning ilmetult, mille tagajärjel lapsed teda halvasti kuulavad. Sellisel korral tuleb lugemist sageli katkestada ja lapsi korrale kutsuda, mis aga juhib laste tähelepanu veel enam kõrvale ja nõrgendab ilukirjandusest saadud muljet. Rahulik ümbrus, kus kuulamist miski ei sega, laste mugav paigutus (kõik peavad nägema kasvataja nägu), küllaldane aeg lõpuni lugemiseks — need on vajalikud tingimused ilukirjanduse täielikuks tajumiseks laste poolt.

Segarühmas toimub lastele lugemine kas ühiselt, eraldi alarühmadele või kahes rühmas, olenevalt loetava sisust. Nooremate laste tegevuse kestus on nagu alati 10—15 min., siis lähevad nad koos hoidjaga mängima või riietuma. Tegevus jätkub teistega. Noorematele lastele tuleb sagedamini jutustada kui lugeda. Muinasjutte tuleb kasvatajal teada peast, et neid sobival ajal lastele jutustada.

Valides materjali lugemiseks või jutustamiseks, tuleb lähtuda «Juhendis» püstitatud nõuetest kirjanduse valiku kohta vastavalt laste eale.

Mõned kasvatajad pöörduvad pärast lugemist laste poole küsimusega: «Millised sõnad olid teile arusaamatud?» Lapsed vaikivad, nagu oleksid neile kõik sõnad olnud arusaadavad. Kasvataja peab teadma, et lastel endil on väga raske arusaamatuid sõnu välja tuua. Mõnikord küsivad lapsed mõne sõna tähendust, kuid tavaliselt mitte lugemise lõpul, vaid selle kestel. Kasvatajal tuleb teost eelnevalt tähelepanelikult lugeda ja välja tuua sõnad, mis nõuavad seletust. Sõnu, mis on seoses päris uute kujutlustega ja mis etendavad teoses tähtsat osa, tuleb lastele eelnevalt seletada. Sõnu, mis pole seoses uute kujutlustega ja mida võib asendada sünonüümidega, seletada lugemise ajal.

Peatumata seletuseks, loeb ja kõrvutab kasvataja uue sõnaga sünonüümi — lastele juba tuttava sõna, näiteks: «Ümberringi on tume taiga — läbipääsmatu okaspuumets».

Kui lapsed võivad uue sõna tähendust mõista juba üldisest sisust, siis pole kasvataja seletused vajalikud. Ei tule seletada ka

neid sõnu, millede mitteteadmise ei sega terve mõtte tajumist. Kujukad väljendused (metafoorid, võrdlused) ei vaja selgitust. Seoseta tekstis võib kujukas väljendus olla lastele arusaamatu, kuid tekstis tajuvad nad seda õigesti, olgugi et ei oska oma sõnadega seletada.

Ilukirjanduse kasutamise peamiseks ülesandeks on õpetada lastele kunstiteose sügavat tundmist ja läbielamist. Mis aitab selleks kaasa? Vastavate kujutlustega varustamine ja kasvataja eelnevad seletused. Seda tehakse pidevalt ning lapsele märkamatuult. Mõnikord on lugemise ajal vajalik ka illustratsioonide kasutamine; näidates näiteks lastele üht pilti, loeb kasvataja sellele vastavat teksti, näitab siis järgmist pilti ja loeb sellele vastavat teksti.

Hästi tuttava raamatu puhul võib illustratsioone näidata ka lugemise ajal.

Noorematele lastele jutustamise tähtsaimaks liigiks on jutustamine pildi järgi, kus üheaegselt näidatakse pilti (näiteks kassi või koera) ja jutustatakse sellest.

Üksikutel juhtudel on isegi muinasjutte hea piltide järgi jutustada. Sellisel korral peavad aga illustratsioonid olema väga ilmekad ja ühtuma muinasjutu iga episoodiga. Illustratsioonid aitavad lastel muinasjuttu paremini mõista. Selline on näiteks vene muinasjutt «Naeris».

Juhuslikud pausid ja illustratsioonide näitamine lõhuvad teose terviklikku esitamist, segavad selle omandamist ning vähendavad teose kunstilise väärtuse tajumist. Piltidega tutvustamiseks tuleb sellised raamatud tuua rühmatuppa mõned päevad enne lugemist. Lapsed vaatavad pilte ja neis tekib huvi teksti vastu. Pärast seesugust eelnevat tutvumist raamatu piltidega saab kasvataja kogu raamatu rahulikult läbi lugeda, ilma et lapsed ihkaksid näha illustratsioone. Pärast teksti lugemist näitab kasvataja organiseeritult pilte, tuletab meelde episoodi, millega pildid on seoses. Suuremate raamatute puhul, kus kogu tekst on jagatud lühikesteks peatükideks, tuleb iga peatüki lugemise järel näidata pilte ja siis minna edasi teise peatüki lugemisele (näiteks L. Voronkova «Päikesepaisteline päev», B. Žitkov «Mida nägin» jt.).

Alati tuleb meeles pidada, et meetoodiliste võtete kasutamine oleneb loetava teose iseloomust, selle sisust ja vormist.

Luuletuste õppimine.

Luuletuste õppimine rikastab lapse kõnet kujunditega ja värviküllaste kõnekäändudega. Luuletus ei tohi olla ulatuselt pikk. Ta peab olema lastele lähedane ja arusaadav.

Kuidas õppida lastega luuletust?

Segarühmas võib luuletust õppida nii kogu rühmaga kui ka alarühmadega, olenevalt luuletuste sisust.

Kasvataja esitab lastele luuletuse kaks-kolm korda. Ta peab seda tegema peast ja võimalikult ilmekalt. Seejärel laseb ta üksikutel

lastel, kel on parem mälu, ütelda luuletust koos temaga. Järgmistel tegevustel kordab kasvataja luuletust koos teiste lastega. Ülejäänud lapsed kuulavad ja luuletus jääb neile meelde.

Luuletuste õpetamisel tuleb kasvatajal arvesse võtta järgmisi didaktilisi seisukohti. Ei tule taotleda luuletuse meelespidamist ühe tegevuse kestel. Parem on õppida luuletust mitmel korral, mõne päeva jooksul. Esimene kord tehakse seda emakeele tegevuses, kordamist võib teostada mängu ajal või mõne teise tegevuse lõpul. Ei soovitata luuletuse õppimist kooris kogu rühmaga, sest kooris õppimisel aeglustatakse paratamatult tempot ja lapsed skandeerivad (raiuvad) luuletust. Selline õppimine muutub tuupimiseks — kõige halvemaks õppimise vormiks.

Luuletuse ettekanne kasvataja poolt peab olema eeskujulik. Ei tule taotleda, et lapsed kopeeriksivad kasvataja ilmekat lugemist. Tuleb ergutada lapse omapoolset ilmekust, mis on saadud vahetust tajumisest, sellest, kuidas laps ise luuletuse sisu mõistab ja läbi elab.

Uue luuletuse õppimist tuleb alustada alles siis, kui kõik lapsed teavad hästi elmist. Aeg-ajalt tuleb korrata õpitud luuletusi, kuid mitte siis, kui need on juba lõplikult unustatud. Vanemad lapsed võivad esitada raskemaid luuletusi noorematele kuulamiseks.

Näide luuletuse õppimisest segarühmas.

I osa tegevusest: varem õpitud luuletuste kordamine. Osa võtavad kõik lapsed. Kasvataja kutsub vastama lapsi nooremast, keskmisest ja vanemast rühmast.

II osa tegevusest: uue luuletuse õppimine keskmise ja vanema rühma lastega.

Didaktilised mängud kõne arendamiseks.

Didaktilistel mängudel on suur kasvatuslik väärtus. Iga didaktilise mängu ülesandeks on õpetada lapsele midagi uut või kinnistada mõningaid teadmisi.

Kõikidel didaktilistel mängudel on märkimisväärne seos lapse kõne arenguga.

Nagu iga teinegi mäng peab didaktiline mäng välja kutsuma aktiivse mõtlemise ja elava huvi. Isegi kõige vajalikumad harjutused muutuvad kasutuks, kui nad on lastele igavad ja koormavad.

Mängu edu oleneb täiesti kasvatajast, tema oskusest mängu juhtida, oskusest aktiveerida kõiki lapsi ja kõiki korruga tähele panna.

Didaktiliste mängude valikul tuleb arvestada laste arengutaset. Igale lapsele on vaja eri harjutusi. Üks hääldab segaselt mõningaid häälikuid, seega on talle kasulik mäng häälte matkimisega, teisel puudub oskus seostatult kõnelda — tolele on vajalik mäng siduva kõne arendamiseks jne.

Segarühmas teostatakse didaktilisi mängu nagu teisteski rühmades nii kollektiivselt kui ka individuaalselt. Kõik lapsed haara-

takse didaktilisse mängu siis, kui sellest saavad osa võtta kõik eri vanuses lapsed, kui kõigile on mäng lõbus ja huvitav.

1. Didaktiline mäng «Ütle, mis asi see on» (noorematele lastele).

Mängu eesmärk: «r» hääliku hääldamise harjutamine.

Kotikesse asetatakse mitmesuguseid mänguasju, pilte, mille nimetuses esineb häälik «r», näiteks: rong, karp, koer jne. Lapsed istuvad ringis toolidel ja kasvataja laseb neil kordamööda kotist midagi võtta ning nimetada õigesti ja selgesti vastava eseme nimetus.

2. Didaktiline mäng «Kikerikii» (nooremale ja keskmisele rühmale).

Mängu eesmärk: arendada õiget hääldamist.

Väike rühm lapsi (olenevalt piltide hulgast) istub ümber laua. Kasvataja jagab igale lapsele 1—2 pilti, mis kujutavad lastele tuttavaid ja häälitsemiselt kergesti matkitavaid loomi ja linde, näiteks kukk, kana, kass, koer, lehm, siga, mesilane jne. Iga pildi teise eksemplari jätab kasvataja endale ning näitab neid lastele järjekorras. See laps, kellel on käes samasugune pilt, peab tegema vastava looma või linnu häält, siis saab ta pildi endale. Vanematelt lastelt võib nõuda, et nad nimetaksid vastava looma nime ja siis matkiksid selle looma häält, näit. «Mul on kukk. Kikerikii!»

3. Didaktiline mäng «Vastand» (vanematele lastele).

I variant.

Lapsed ja kasvataja istuvad ringis. Kasvataja ütleb ühe sõna ja viskab pärast hetkelist pausi kellelegi lastest rätiku. Püüdes rätikut vastab laps mõttelt vastandliku sõnaga («suur», vastus: «väike»; «ilus» — «inetu»; «hele» — «tume» jne.).

II variant.

Kasutatakse teatud sõnade kategooriat, nimelt neid sõnu, mis tähendavad asjade suurust: suur — väike; paks — peenike; pikk — lühike; lai — kitsas; kõrge — madal; raske — kerge.

III variant.

Sõnale «suur» tuleb mõelda üks või kaks sõna juurde. Näiteks «suur maja», «suur tool» jne.

4. Didaktiline mäng «Leia sõna järgi ese» (noorematele).

Valitakse mänguasjad: kaks nukku (lehviga ja ilma), mängukaru, suur pall ja väike pall, kaks kassi (must ja valge), koer. Kasvataja näitab lastele mänguasju, nimetab neid ja sõnab: «Nüüd, lapsed, minge ära, ma peidan need mänguasjad ära ja teie otsite nad siis üles.» Lapsed lähevad teise ruumi. Kasvataja asetab mänguasjad ruumis igale poole laiali. Kutsub lapsed tagasi ja ütleb igähele, mida keegi peab otsima: «Malle otsib suure palli, Anne — valge kassi, Toomas — karu, Mart — koera» jne.

5. Didaktiline mäng «Arva, mida enam pole» (segarühmale).

Mängu eesmärk: vajaliku hääliku hääldamise oskuse harjutamine, siduva kõne harjutamine (noorematele), mälu ja tähelepanu arendamine.

Kasvataja asetab lauale kolm-neli eset (vanematele), mille nimetuses esineb vajalik häälik, näiteks: nukk, karu, kass, koer, kurg, vurr, rong jne.

Kasvataja kutsub mõne noorema lapse laua juurde, annab talle kätte ühe mänguasja, lastes lapsel nimetada, mis asi see on, ja seda kirjeldada. Näiteks nukk Milvi. Tal on sinised silmad, ilusad pruunid juuksed, punane kleit, tal on sukad ja kingad jalas.

Siis kutsub kasvataja mõne vanema lapse laua juurde, laseb tal tähelepanelikult vaadelda laual olevaid esemeid, siis lastakse tal selg pöörata või silmad sulgeda. Sel ajal võtab kasvataja ühe eseme ära. Arvaja peab nimetama, mida enam pole.

6. Didaktiline mäng «Mäng ülesannetega» (segarühmale).

Lapsed istuvad poolringis. Kasvataja asetab pilte mitmesugustesse kohtadesse (laudadele, toolidele). Igale lapsele antakse ülesanne tuua üks või teine pilt. Kõige väiksematele võib anda kätte pildi, mille järgi nad toovad teise samasuguse, keskmistele võib ainult näidata pilti ja öelda: pea meeles ja leia samasugune. Vanematele lastele võib pilti ainult nimetada.

Mõnikord võib piltide juurde valida ka tuttavaid laulukesi, luuletusi või mõistatusi ja küsida lastelt, kellest see laul on tehtud. Seejärel lasta lapsel otsida vastavat pilti. Võib teha ka ümberpöörduvalt: lasta igal lapsel valida pilt ja näidata seda kõikidele lastele, lauldes või jutustades sellest.

Seesugust mängu võib mängida jalutuskäigul metsa ka loodusliku materjaliga. Ühtede lastele antagu ülesanne leida kuusekabisid, teistele — männikäbisid, kolmandatele — sammalt jne.

4. ARVUTAMINE.

Arvutamise ülesanded eelkoolieas.

Lapse matemaatiliste mõistete arendamine on tõhusaks vahendiks eelkooliealise lapse intellektuaalsel kasvatamisel ja tema ettevalmistamisel koolile. Mitmesuguste ülesannete lahendamine ja ülesannete iseseisev koostamine arendab lapse loogilist mõtlemist, mälu ja kõnet. Tutvumine vormi, suuruse, aja ja ruumiliste mõistetega, arvude teadmine ja oskus arvutada teevad lapse iseseisvaks. Ta saab ise näiteks kontrollida, kas kõik mänguasjad on alles jne.

Arvutamise õpetamine toimub lasteaias kahel viisil.

1) Kasvataja kasutab rohkearvulisi fakte, mida pakub külluses igapäevane elu kollektiivis. Näiteks viidi mänguväljakule hüpitsad. Tagasitulekul on vaja kontrollida, kas kõik hüpitsad on kohal. Mänguasjade koristamisel selgus, et kõik nukud ei ole kohal, nüüd

on vaja teada, kui mitu puudub, selleks aga on vaja meenutada, kui palju neid enne oli jne. Arvutamise õpetamist soodustavad ka igapäevases elus kasvataja poolt antud ülesanded, nagu käsk tuua kapist kolm lusikat, asetada kohale kaks mängukaru, panna võrku kõik seitse palli jne. Kasvataja ülesanne on kõiki neid paljusid võimalusi ära kasutada laste matemaatiliste mõistete arendamiseks.

2) Kasvataja organiseerib spetsiaalseid tegevusi keskmises ja vanemas rühmas ning didaktilisi mängu kõikides rühmades, vastavalt «Juhendis lasteaias kasvatajale» esitatud programmile, mille järgi nooremad lapsed õpivad arvutama 3 piires, keskmised 5 piires ja vanemad 10 piires, kusjuures on oluline, et iga läbivõetava arvu puhul saaks lastele selgeks arvu koostis.

Tegevused arvutamises nõuavad lastelt eriti kontsentreeritud tähelepanu, seepärast on soovitatav neid tegevusi segarühmas teostada võimalikult eraldi keskmistele ja vanematele lastele.

Ühised tegevused kahele alarühmale annavad paremaid tulemusi, kui ühele alarühmale antakse uus programmiline materjal, teise alarühmaga aga kinnistatakse läbitöötatud programmilist materjali.

Kasvatajal tuleb tegelda muidugi mõlema alarühmaga, kuid sellele alarühmale, kus tutvustatakse lapsi uue materjaliga, tuleb kasvatajal erilist tähelepanu pöörata.

Näidistegevus arvutamiseks segarühmas.

Tegevuse eesmärk: 1) arvu «5» tutvustamine (keskmistele), 2) teadmiste kinnistamine arvude võrdluses 10 piires (vanematele).

Laual on mitmesugused esemed. Algul laseb kasvataja lapsi loendada 4-ni. Siis lisatakse 1 ese juurde. «Kui palju on nüüd?» küsitakse vanematelt lastelt. «Nüüd on 5,» vastab laps. Siis antakse ühele keskmise rühma lapsele ülesanne tuua 5 nukku ja panna need kõigile nähtavale kohale lauale või riivilile. Siis lastakse teisel keskmise rühma lapsel tuua 5 palli jne.

Loendamise kinnistamiseks antakse keskmise rühma lastele ülesanne liimida aluspaberile 5 seent ühte ritta. Kõigepealt tuleb liimida 5 seenejalga ja seejärel nende peale 5 seenekübarat. Lapsi tuleb hoiatada, et nad töötaksid vaikselt ega segaks vanemaid lapsi, kes veel jätkavad arvutamist.

Keskliste laste töötamise ajal teostatakse vanemate lastega arvude võrdlemist 10 piires. Selleks kasutatakse kaarte arvkujunditega. Mis on suurem — 5 või 6? Kasvataja tõstab kaardi näiteks 5-ga. Kellel on suurem arv, tõstab oma kaardi. Kui lapsed ei eksi suuremate arvude nimetamisel, siis minnakse üle väiksemate arvude nimetamisele. Kasvataja tõstab kaardi näiteks 9-ga, kellel on väiksem arv, tõstab oma kaardi.

Tegevuse lõpul annab kasvataja hinnangu ja korrapidajad asetavad kasutatud materjalid kohtadele.

Didaktilised mängud arvutamiseks.

Didaktilistel mängudel on suur tähtsus ka laste matemaatiliste mõistete arendamisel. Neis mängudes laps vaatleb, võrdleb ja liigitab esemeid teatud tunnuste järgi, teostades temale jõukohast analüüsi ja sünteesi. Nende mängude kaudu on võimalik arendada lapse mälu, tähelepanuvõimet ja taipu. Paljud neist mängudest nõuavad lapselt oskust väljendada oma mõtteid siduvas ja teistele lastele arusaadavas kõnes, kusjuures kasutatakse täpset terminoloogiat.

Didaktiliste mängude teostamisel peab kasvataja hästi tundma mängu ja harjutusi, mis ta on võtnud plaani. Tal peab kindlasti olema teada mängude eesmärk ja nende seos eelneva tööga. Tuleb läbi mõelda laste arv, keda võib ühendada antud mänguks, materjali näitamine, küsimused lastele, seletused, mängu juhtimine ja selle lõpetamine. Mängu edukaks teostamiseks on tähtis ka laste asetus mängu ajal ja kasvataja koht, keda kõik lapsed peavad hästi nägema. Lauamängude juures istub kasvataja mitte kõrval, vaid keskel. Sõnaliste mängude juures on lastel kõige sobivam istuda poolkaares toolidel, kusjuures kasvataja istub nende vastas keskel.

Kõik mängud olgu teostatud lastele huvitavalt, elavalt ja rõõmsalt, aktiveerides kõiki mängijaid ja andes neile õigeaegselt abi. Didaktilisi mängu arvutamiseks teostatakse individuaalselt ja väikeste rühmadega vabal ajal, vanematele lastele aga ka tegevuse osana.

Näidis-didaktilised mängud arvutamiseks.

1) Mäng «Loomakesed mängivad peitust» (noorematele lastele).

Mängus võib olla näiteks kits kolme tallekesega. Lapsed loendavad, kui palju tallekesi on kitsel. «Nüüd jooksevad tallekesed laiali, teie aga hakkate neid otsima. Pange silmad kinni!» ütleb kasvataja ja peidab kitsetalled nii, et lastel oleks kerge neid leida. «Nüüd otsige tallekesi ja tooge nad ema juurde tagasi!» Lapsed otsivad tallekesi, viivad nad ema juurde tagasi ning loendavad, kas kõik tallekesed on leitud.

2) Mäng «Mitu mänguasja sa võtsid kotist» (noorematele lastele).

Ilusasse kotti asetatakse ühesuguseid väikesi mänguasju. Lapsel tuleb kotist kompamise järgi välja võtta üks, kaks või kolm asja. Lapsed võtavad huviga ise mänguasju või jälgivad, kui teised seda teevad.

3) Mäng «Kaupluse külastamine» (segarühmale).

Kaardid arvukunditega on rahad, mille eest lapsed saavad kauplusest osta mänguasju, raamatuid ja teisi esemeid. Mängule eelneb lühike vestlus kauplusest. Lapsed jutustavad, millistes kauplustes ja kellega nad käivad, mida ostavad (mänguasju, raamatuid, leiba), kellele maksavad raha, kus istub kassapidaja jne.

Kõik mänguasjad asetatakse kolmele lauale, mis on üksteisest parajas kauguses, nii et saab vabalt ja trügimiseta nende vahel liikuda. «Kaubad» asetatakse nii, et neid saab segamatult vaadelda. Määratakse «müüjad» (vanemad lapsed), «ostjad» (keskmised lapsed) ja «ostjate lapsed» (nooremad lapsed).

«Leti» taha astuvad müüjad — kaks müüjat iga laua taha. «Ostjad» vaatavad alguses kaupa, maksavad siis «raha» ja valivad endale nii palju kaupa, kui palju makstud «raha» eest saab. Mäng lõpeb siis, kui kõik «kaup» on otsas. Mängu võib sisse lülitada ka «kassapidajad» (vanemad lapsed).

Kui mänguasju on palju, siis võivad lapsed mitu korda ostmas käia. Mõned «ostjad», kes annavad oma «lastele» mänguasju, jäta-
vavad lapsed nendega mängima küskil kaugemal kaupluses.

Kasvataja jälgib «kaupluses» korda. Ta kontrollib nii «müüjaid» kui ka «ostjaid», raskuste puhul abistab raha loendada ja tekkinud vigu parandada.

Mängu lõpul koristatakse kõik mänguasjad, «rahad» pannakse karpidesse, laud ja ehitusmaterjal paigutatakse kohale.

Mängu reeglid: Seista kassa juures rahulikult, mitte trügida. Müüjate ja ostjatega käituda viisakalt, oodata kannatlikult oma järjekorda.

4) Mäng «Mina olen esimene» (vanematele lastele).

Mänguväljakul märgitakse kaks joont kümnesammulise vahemaaga. Lapsed ise mõõdavad selle vahemaa välja. Ühele joonele jäävad seisma 10 last. Äärmine reas (kas paremalt või vasakult, nagu on kokku lepitud) ütleb: «Meid on kümme» ja jookseb vastasolevale joonele ning teatab: «Mina olen esimene.» Laps, kes seisib ta kõrval, ütleb: «Meid on üheksa» ja joostes esimese juurde ütleb: «Mina olen teine.» «Meid on kaheska» — teatab kolmas, jookseb kahe esimese juurde, asub nende kõrvale ritta ja ütleb: «Mina olen kolmas» jne.

Mängu on sobiv mängida aasta lõpul, kevadel või suvel väljas.

5) Mäng «Köll-köll» (keskmisele rühmale).

Mängu materjal: ühesugused kettad, millel on ringidesse paigutatud arvkujundid — esimese viie juures. Igal kettal on liikuv osuti. Kettad on näiteks sinise värvusega, kettale on paigutatud viis väikest ringi kollase värvusega, neis on arvkujundid — mustad, osuti — pruun.

Mängust osavõtjaid on niisama palju kui kettaid. Kettad jagatakse lastele. Kasvataja lööb trianglile teatud arvu lööke, iga laps näitab osutiga, mitu lööki kasvataja lõi. Iga kord annab kasvataja uue arvu. Mäng elavneb, kui kasvataja lastele ootamatult kordab äsja antud arvu. Et kuulmise järgi harjutamine pingutab laste tähelepanu, siis ei tohi mäng kesta kauem kui 8—10 min. Mängu tuleb alata absoluutses vaikuses.

5. KUJUTAVAD TEGEVUSED.

Nõukogude pedagoogika seisukohalt on laste mitmekesiste kasvatusvahendite hulgas suur tähtsus ka kujutatavatel tegevustel.

Kasvataja õpetab nende tegevuste kaudu paremini mõistma laste poolt ümbruses nähtut ja määratlema kujutatavate esemete omavahelist seost. Tänu käe ja silma koostööle toimub neil tegevustel ümbruskonna aktiivne tunnetamine ja laste kujutluste kinnistamine. Seejuures teevad sõrmed ja käeranne mitmesuguseid liigutusi, mis on heaks ettevalmistuseks kirjutamisele. Samal ajal kontrollivad lapsed silma abil kujutise sarnasust tegeliku esemega.

Kujutamise protsessi kasutatakse ka positiivsete tundmuste kasvatamiseks, mida lastes äratav joonise või voolingu sisu. Kolmeaastane laps, kes joonistab punaseid lipukesti, elab uuesti läbi tunded, mis tekkisid temas lasteaia peopäeval.

Kujutatavate tegevuste käigus kasvatatakse lastes ilutunnet ja kunstimaitset.

Niisiis on kujutatavatel tegevustel laste igakülgisel arendamisel tähtis koht.

Kasvataja ülesandeks on õpetada lapsi neile jõukohaste võtetega kujutama õigesti mitmesuguseid esemeid, nähtusi ja sündmusi ümbritsevast elust nende parema tutvustamise ja mõistmise eesmärgil; kasvatada kunstimaitset, fantaasiat, loomingulisi võimeid, algatusvõimet ja õiget suhtumist ümbrusesse.

Neid ülesandeid lahendatakse tegevustel üheaegselt: õpetamine kannab kasvatuslikku iseloomu.

«Juhendis lasteaia kasvatajale» on kujutatavate tegevuste õpetamise programm antud igale vanuserühmale eraldi.

Programmis on järgmised tegevusliigid: joonistamine värvipliit-sitega ja guaššvärvidega; savist voolimine; värvilisest paberist väljalõikamine ja kleppimine (aplikatsioon) ning konstrueerimine.

Programmis on toodud harjumused ja oskused järk-järgult keerukamaks muutumise järjekorras, nii rühmast rühma siirdumisel kui ka iga rühma ulatuses.

Kasvataja õpetab lastele järgmist:

a) Edasi andma vormi, värvi, eseme üksikosade paigutust ja nende omavahelisi proportsioone. Sellega õpetab ta järk-järgult lastele õigemat, realistlikumat kujutamist.

Sel eesmärgil laseb ta lastel joonistada, voolida, välja lõigata ja konstrueerida üksikuid esemeid, mis on märgitud näidisnimekirjas «Juhendis lasteaia kasvatajale»: «Tüdruk lipuga», «Puu sügisel» jne. (esemeline temaatika).

b) Edasi andma mõningaid ümbritseva elu sündmusi eelkoolilastele jõukohase selguse ja ilmekusega, kujutama esemeid mitmesuguseis asendeis, paigutama joonisel kujutatud esemed reaalsusele vastavalt (reas, vastamisi jne.); arvesse võtma ligilähedast õigeid esemete proportsioone.

Seoses sellega on «Juhendis lasteaia kasvatajale» loetletud igale

rühmale nädistemaatika, kus kajastuvad laste ja täiskasvanute tegevused ja vastastikused suhted. Näiteks: «Lapsed korjavad seeni», «Kolhoosnikud teevad heina» (süzeeline temaatika).

c) Koostama mustreid värvidega, värvipliiatsitega või koostama neid värvilistest geomeetristest elementidest (dekoratiivne joonistamine, aplikatsioon).

d) Õigesti ja küllaldase kindlusega käsitsemata pliiatsit, pintsli, kääre, liimi ja savi.

Nagu nähtub eespool öeldust, seisneb kujutatavatel tegevustel õpetamine terve rea oskuste edasiandmises lastele ja nende oskuste omandamises laste poolt. Oskusi on kahesuguseid: kujutatavad ja tehnilised. Kujutatavad oskused on oskus edasi anda vormi, värvi, osade paigutust, proportsiooni jne. Tehnilised oskused on õige ja mitmekülgne pliiatsi, pintsli, kääride ja savi kasutamine.

Tavaliselt õpetab kasvataja lastele mõlemaid oskusi üheaegselt. Näidates, kuidas kujutada kase peenikesi oksa, näitab ta samal ajal ka, kuidas hoida pintsli ja maalida selle otsaga.

Tegevuste arv septembrikuust kuni juunikuuni on järgmine:

nooremas rühmas	joonistamist	—	40 tegevust
	voolimist	—	30 „
	aplikatsiooni	—	10 „
K o k k u			80 tegevust
keskmises ja vanemas rühmas	joonistamist	—	80 tegevust
	voolimist	—	40 „
	aplikatsiooni	—	20 „
	konstrueerimist	—	20 „
K o k k u			160 tegevust.

Peamisteks kujutatavate tegevuste liikideks on joonistamine ja voolimine. Nendele on seepärast antud ka enam aega kui aplikatsioonile ja konstrueerimisele.

Alates septembrikuust ja lõpetades juuniga ehitatakse iga tegevus, välja arvatud tegevused laste endi fantaasia järgi, üles kindlale programmi materjalile. Seejuures vaheldub üksikeseme kujutamise tegevus temaatilise tegevusega ja samuti mustri koostamise tegevustega.

Suvekuudel toimub omandatud harjumuste ja oskuste kinnistamine uue sisu alusel, mida lapsed ammendavad ümbritsevast elust.

Joonistamise, voolimise ja aplikatsiooni õpetamise võtted.

Nooremate (3—4 a.) laste tähelepanu on püsimatult, teadmised ja võimed piiratud, mis nõuab neile joonistamisel ja voolimisel lihtsate teemade andmist ja lühidate arusaadavate juhendite esitamist. Noorematele on omane suur emotsionaalsus, seepärast

tuleb kasvatajal hoolitseda, et tema õpetamisvõtted oleksid lastele huvipakkuvad ega kestaks kaua. Tuleb ära kasutada ka laste kalduvusi mängida, mis sageli ilmneb joonistamise või voolimise protsessis, suunata neid mängu kaudu kujutatavat paremini mõtestama ning puuduvaid osi täiendama.

Kujutatavate tegevuste eelnevad ettevalmistavad vaatlused. Need toimuvad ümbrusega tutvumise käigus. Kasvataja õpetab lapsi vaatlema eseme üksikuid osi, nimetama nende kuju ja pidama nähtut meeles. Nooremate lastega vaadeldakse algul eseme ühtkaht kõige olulisemat tunnust. Vanemate lastega vaadeldakse enam ja täpsemalt, lastes neil endil nimetada tunnuseid. Näiteks vaadeldakse noorematega, et nukul on ümarik pea, tal on kleit ning jalad, keskmise rühma lastega aga juba, et käed tulevad õla küljest ja lõpevad sõrmedega, jalad aga põidadega. Vanemate lastega vaadeldakse inimest juba mitmesuguses asendis: kõndimas, külgi või tagantvaates jne. Esemete vaatlemisel on tähtis alati märkida tema põhilisi osi, et laste tähelepanu mitte üle koormata.

Lapsed tajuvad sügavamalt, kui nad eset ainult ei vaatle, vaid teda ka kompavad. Siiski on juhtiv osa nägemistajul. Kord omandatud kujutlusi täiendatakse pidevalt jalutuskäikudel uute, senini laste poolt tähele panemata jätud iseloomustavate tunnustega. Selle tulemusena erinevad laste sügisesed joonised kevadistest ja vanemate tööd nooremate omadest kvaliteedi poolest. Kasvataja peab õpetama lapsi kujutama vastavalt teemale, mis on kas kasvataja poolt antud või laste endi valitud. Selleks, et lapsed oskaksid vastavalt teemale kujutada, peavad nad oskama joonistada või voolida inimesi, loomi, linde, maju, masinaid, puid ja lilli. Peale selle peavad nad oskama käsitseda pliiatsit, pintsli, savi ja kääre. Igal tegevusel peab teostatama osa sellest ülesandest. Valides tegevuseks teema peab kasvataja alati hoolikalt järele mõtlema, mis kasu see tegevus lastele annab, mida nad seal õpivad.

Tegevuse algul tuleb kõigepealt lastele teatada, mida nad hakkavad tegema, siis annab kasvataja juhised, kuidas seda peab tegema, s. t., milliste võtetega ja millises järjekorras, kuidas seejuures kasutada pliiatsit, pintsli, kääre jne.

Uue ülesande puhul tuleb enamasti väikestele, kuid vahel ka suurematele näidata, kuidas üht või teist eset joonistada või voolida. Näitamist peab saatma kokkuvõtlik, kuid arusaadav tegevuse süüsnaline kirjeldus.

Tihti on otstarbekohane ühendada tegevuse algul eseme vaatlus selle joonistamise õpetamisega. Näiteks hoiab kasvataja käes kitsast värvilist paelakest ja räägib, et selliseid ilusaid pikki sirgeid paelu hakkavad nad täna joonistama ja näitab sõrmega alusele kinnitatud paberil, kuidas liigutada kätt vasakult paremale, et tuleks joon-paelake. Siis laseb ta lastel korrata sama liigutust sõrmega oma paberil. (E. A. Fljorina «Mängulised harjutused».) Vaadeldes lastega mängukaru, räägib kasvataja: «Joonistame mängukaru. Pea teeme ümmarguse, kere pikliku, kõrvad pool-

ümarad, käpad jämedad ja piklikud, kuid kerest väiksemad,» ja veab sõrmega vastavalt sõnalisele seletusele karu kontuuri. Vahel laseb kasvataja mõnel suuremal lapsel seda korrata. Teised võivad joonistada samal ajal sõrmega paberile.

Kõiki kasvataja liigutusi peab saatma suusõnaline seletus. Õige värvuse edasiandmise õpetamisel meenutab kasvataja lastele kindla värvusega esemete värvi (näit.: roheline kuusk, valge lumi, suurematele — inimese roosa nägu, käed), kuid ei piira laste värvide valikut mitut värvust omavate esemete juures (näiteks tütarlapse kleit, maja seinad). Vajalik on õpetada lapsi kohe joonistama eseme osi vastava värvipliatsiga, mitte ainult musta pliatsiga joonistatud kontuure üle värvima.

Lastele tuleb õpetada ka tehnilisi võtteid. Kõike seda näitab kasvataja järk-järgult tegevuse algul.

Kujutamise võtteid on soovitatav näidata lastele suurel figuuril, et neid näeksid ka kaugemal istuvad lapsed.

Värvidega joonistamisel peab pintsli käsitlemist näitama seinale või tahvlile kinnitatud puhtal paberilehel. Näitamisel peab kasvataja seisma nii, et lastel oleks joonistamisprotsessi hea vaadelda.

Pärast juhendeid ja näitamist, mis kestab noorematele 2—3 minutit, vanemaile 3—5 minutit, alustavad lapsed tööd.

Tegevuse käigus jälgib kasvataja tähelepanelikult, kuidas iga laps täidab antud juhendeid. Sageli väikesed või uustulnukad lihtsalt ei oska nii teha, nagu kasvataja seletas. Mõnikord ei ole neil käeranne veel vajalikul määral arenenud, ja olgugi et nad huviga jälgivad kasvataja juhendeid, ei oska nad tabada seost ühe või teise käeliigutuse ja kasvataja juhendite vahel. Neid lapsi tuleb tegevuse ajal juhtida individuaalselt, näidata neile liigutusi üksikult selleks varutud paberil või savitükil uuesti. Seda tuleb teha väga vaikselt, et teisi mitte segada. Lapsi ei tohi töö ajal asjatult häirida ega neilt iseseisvust ja algatusvõimet ära võtta.

Keskmise ja vanema rühma laste juures tuleb suuremat tähelepanu pühendada töö kvaliteedile, enam iseloomustavate tunnuste edasiandmisele, näiteks, et puul on tüvi ka puu ülemises osas, oksad on tüvest peenemad ja nad hoiduvad ülespoole. Tuleb anda ka selliseid ülesandeid, kus lapsed peavad proportsioone tähelepanema, näit. voolimisel paaridena esinevaid osi (käsi ja jalgu) voolima ühepikkustena, enne kere külge kinnitamist neid võrdlema ja vajaduse korral parandama. Voolimisel õpetada paremini osi kinnitama, pigistama tugevasti kinni ja siluma hoolikalt üht osa teise külge. Teemaatilisel joonistamisel tuleb vanemaid lapsi õpetada esemeid ruumiliselt paigutama sisule vastavalt, lähemaid lehe allapoole ja suuremalt, kaugemaid ülespoole ja väiksemalt vastavalt mõttelisele seosele. Sel eesmärgil vaadelda lastega vastavaid pilte.

Kui lapsed, täites kasvataja poolt antud ülesande, lisavad tööle täiendavalt omapoolseid detaile või kujutavad teisi esemeid, mis on seoses peamise sisuga, vajab laste selline algatusvõime erguta-

mist. Kui aga seos sisu ja mõtte vahel puudub, kuid tegevus ajaliselt pole veel lõppenud, tuleb kasvatajal anda lapsele puhas paberileht või lisaks savi, et ta saaks oma mõtte teostada.

Vahel muutub töö üksikute laste oskamatute käeliigutuste või väheste värvikasutamise harjumuste tagajärjel selliseks, et seda ei saa parandada ei otseste juhendite ega ka näitamisega. Sellisel juhul tuleb lapsele anda uus puhas leht paberit, et ta saaks joonistada uuesti korralikumalt ja õigemini.

Kujutavate tegevuste teostamine segarühmas.

Joonistamist, voolimist ja aplikatsiooni võib segarühmas organiseerida: 1) kõigile ühiselt, näiteks voolimine laste endi fantaasia järgi; 2) igale alarühmale eri ülesande andmisega; 3) nii, et üks alarühm voolib või joonistab oma fantaasia järgi, teistele antakse esemeline või temaatiline ülesanne.

Tegevus peab toimuma kogu rühmaga, kusjuures nooremad lapsed lõpetavad töö varem.

Märkides tööplaani joonistamise, voolimise või aplikatsioonitöö, valib segarühma kasvataja tegevuseks igale alarühmale programmist erineva materjali. Kõigile ühine on vaid tegevuse liik, näiteks joonistamine.

Erinevad on loomulikult ka töö eel alarühmadele antavad juhendid. Nii võib värvipliiatsitega joonistamisel anda vanematele lastele teema «Perekond» puhul ülesande joonistada isa ja ema suurelt, ennast väikeselt. Keskmise rühma lapsed võivad joonistada last, nooremad lapsed palle. Vanemate lastega tuleb kasvatajal arutleda, kuidas on vaja paigutada inimesed, et perekond pildile ära mahuks, mille poolest erinevad soeng ja riietus isa, emal ja lapsel. Noorematele näidata, kuidas joonistada paljusid ringe, «õhupalle» — punaseid, rohelisi, siniseid ja kollaseid.

Guaššvärvidega võivad näiteks vanemad lapsed joonistada jalutuskäigul vaadeldud maja. Nad peavad tegema suure maja paljude akendega. Keskmised lapsed joonistavad ainult maja, nooremad aga kordavad guaššvärvidega lipu joonistamist.

Vahel võib anda ülesande ka ainult kahele alarühmale, kusjuures vanemalt lastelt nõutakse kvaliteedilt paremat tööd. Näiteks voolivad vanema ja keskmise rühma lapsed nuku sööginõusid, nooremad nukule maiustusi — kooke ja marju.

Mõningail juhtudel on soovitav kõigile anda samateemaline, kuid erineva sisuga ülesanne. Näiteks sobib pärast 1. maid kõikide laste jaoks teema 1. maist. Vanemad joonistavad «Kuidas pühitseme 1. maid», nooremad «Punane lipp». Kõik tuletavad seejuures meelde 1. mai rõõmsaid elamusi.

Samuti nagu joonistamisel, võib ka voolimisel ühendada sama teemaga kogu rühma.

Kui kõikidele on antud väheste erinevustega ühine teema,

istuvad kõik kohtadele korruga ja kasvataja teeb üldise lühikese sissejuhatause. Seni kui vanemad mõtlevad ja kavandavad esitatud teemat, juhendab, jälgib ja julgustab kasvataja nooremaid. Hiljem läheb ta vanemate juurde.

Nooremad lõpetavad 10—15 minuti pärast, jätavad tööd lauale, tõusevad tasa laua tagant ja lähevad mängima või riietuma.

Erinevate teemade puhul planeerib kasvataja uue ülesande ühele alarühmale, teistele annab korduva sisuga ülesande, mis ei vaja erilist juhtimist.

Nagu näitavad kasvatajate töökogemused, võib segarühmas kasutada ka moodust, kus nooremad mängivad vaikselt mängunurgas või vaatavad pildiraamatuid, kui vanematele antakse ülesandeid ja juhiseid tööks. Seejärel kutsutakse nooremad kohale ja juhendatakse neid.

Dekoratiivset joonistamist, mis vajab tavaliselt näidist rahvusornamentikast, dekoratiivsete esemete vaatlemist jne. ja mida rakendatakse vaid keskmiste ja vanemate laste osas, võib planeerida teise tegevusena, mille ajal nooremad viibivad õues. Mõningatel juhtudel võib vaatlust teostada ka varem, enne tegevuse algust, ja lasta nooremail sel ajal joonistada oma fantaasia järgi.

Aplikatsioonitööd ei saa võtta segarühmas algul kogu rühmaga, kuna käärde käsitlemist tuleb igale lapsele individuaalselt õpetada. Tööd kogu rühmaga teostatakse siis, kui vanemad lapsed juba oskavad käärdega lõigata. Vanemad lapsed lõikavad välja ja kleeбивad mitmesuguseid esemeid, nooremad laovad ja kleeбивad vastavale alusele sel ajal geomeetrilisi valmiskujundeid.

Tegevus lõpetatakse alarühmades enamasti eri aegadel. Vanemate lastega analüüsitakse töid põhjalikumalt. Nooremad saavad oma tööle hinnangu kohe töö lõpetamise järel üksikult, mille järel nad suunatakse üksteise töid vaatlema.

Keskmiste ja vanemate lastega organiseeritakse aeg-ajalt tegevuse lõpul tööde vaatlusi. Kasvataja märgib, mis on tehtud hästi (s. t. vastab programmile, juhiste), kiidab laste endi initsiatiivi või peatub üksikuil lohakail töödel. Analüüsimisel peetakse alati silmas käesoleva tegevuse eesmärki ja antud juhiseid ning nimetatakse, kas lapsed on ülesande täitnud õigesti või millest on tingitud tekkinud vead.

Alates kõige noorematest õpetatakse lapsi tegevuse lõpul koristama oma individuaalsed töövahendid: asetama pliiaatsid karpi, vaatama, kas ei ole savitükke lauakese kõrval, pesema ise oma pintsi puhtaks, tõustes asetama tooli kohale. Korrapidajad lõpetavad laua üldise koristamise. Lahkudes laua juurest peavad lapsed mängima vaikselt, et mitte segada teisi töö lõpetamisel. Laste tööde säilitamiseks on mitmesuguseid mooduseid.

Jooniseid ja aplikatsioonitöid võib säilitada järgmiselt:

1) seoses õpetamise rakendamisega koguda kogu rühma joonised ja aplikatsioonitööd tegevuste kaupa, kusjuures juba tegevuse eel tuleks iga töö tagaküljele märkida lapse nimi ja vanus:

Iga tegevuse lõpul varustada tööd üldpealkirjaga, kuhu märkida teostamise aeg, teema, programm (eesmärk, juhised) ja kasvataja kokkuvõtte töötulemustest (mitu last täitsid ülesande hästi, rahuldavalt, jätsid täitmata);

2) olulisematest töödest koostada mitmesuguseid albumeid meeltoodilise nurga jaoks, näiteks ühe lapse kogu aasta tööd kronoloogilises järjestuses, kogu rühma tööd (korraldatud laste endi fantaasia järgi aasta algul ja lõpul, mitmesuguseid töid üksik-esemelistest, temaatilistest ja dekoratiivsetest joonistest) jm.

Voolingute paigutamiseks alusele on otstarbekas kasutada papist või vineerist omavalmistatud tahvlit, kus iga lapse töö paigutamiseks on jätud lapsele tuntud eraldusmärgiga koht. Pikemaajaliseks säilitamiseks varustab kasvataja iga lapse töö tema nimega.

Joonistamine.

Esemeline joonistamine.

Noorema rühma lapsi tuleb õpetada esemeid kujutama lihtsustatult (umbes 20 tegevust), arendades seejuures sõrmede ja käerandme teadlikke liigutusi.

Vajalik on õpetada tõmbama jooni mitmes suunas (vasakult paremale, ülevalt alla), («teekesed», «paelakesed», «vihm», «aed»), joonistama suletud vorme (ringe, «lõngakerad», «pallid» jne., ristkülikuid, «lipud» ja «majad»), seostades neid lapsi huvitavate ja neile hästi tuttavate esemetega.

Järk-järgult õpetab kasvataja lihtsustatult kujutama eseme peamisi osi, näiteks joonistama nukku ümara peaga, kleidiga, käte ja jalgadega (sirgjooned); maja rea nelinurksete akendega jne.

Kasvataja õpetab joonistama figuure suurelt ja paigutama neid lehe keskele.

Nooremad lapsed joonistavad värvipliiatsite ja guaššvärvidega. Kasvataja õpetab lapsi õigesti kasutama pliiatsit ja pintslit, s. t. hoidma neid esimese ja kolmanda sõrmega, toetades ülalt teise sõrmega, hoidma pliiatsit pingutuseta ja tõmbama pintsliga kindlalt paberil pärikarva. Ta kasvatab õiget pliiatsi ja pintslit kasutamise harjumust kogu aasta vältel kõikide laste juures, õpetab eraldama ja nimetama põhilisi värvusi (punane, sinine, kollane, roheline, samuti must, valge, pruun), õpetab värvide ja värvipliiatsitega katma väiksemaid figuure, näiteks majal katust, nukul kleiti.

Esimesel tegevusel annab kasvataja kolmeaastastele lastele vaid ühe põhivärvide pliiatsi lapse valiku järgi (ent mitte kollast), näitab pliiatsi hoidmist, ja lapsed joonistavad oma fantaasia järgi. Kasvataja tutvub nende võimetega. Järgnevatel tegevustel õpetab ta tõmbama vertikaaljooni, siis horisontaaljooni üle terve lehe pikkuse («teekesi», «paelakesi»). Edasi õpetab kasvataja joonistama nende oskuste alusel nelinurkseid esemeid, nagu lippu ja maja. Siin

antakse lastele juba mitu värvi. Hiljem joonistatakse kahel-kolmel tegevusel «lõngakerimist», «palle» — ringe.

Kasutades ringi ja sirgete joonte joonistamise oskust, õpetab kasvataja kujutama mõningaid lastele tuttavaid esemeid, inimest («nukk», «laps»), loomi («meie kass», «mängukaru») jne.

5—6-aastaste lastega sooritatakse aastas ka umbes 20 tegevust esemelist joonistamist. Joonistatakse mitmesuguseid puid vastavalt aasta-ajale, näit. puud õuntega, puud kollaste lehtedega, härmas puud, kuuske, näärikuuske. Joonistatakse veel suurt maja, jänest, karu, koera, kana, lilli jne. Vanematele lastele (6-a.) näidatakse abijoonte tõmbamist, et osataks joonistada reas majaaknaid. Joonistatakse mitmesuguseid maju: koolimaja, muinasjutumaja, teatrit jne. Korduvalt joonistatakse inimesi (ka tagant, külgsuunas ja liikumisel) ja loomi (kana, jänest, karu, koera, rebast, hane, kitse jt.).

5—6-aastaste lastega alustab kasvataja süstemaatilist tööd kujutamise kvaliteedi tõstmiseks. Ta õpetab lapsi arusaadavalt ja täielikumalt edasi andma eseme välist kuju. Sel eesmärgil näidatakse lastele uusi, keerukamaid pintsli ja pliiatsi kasutamise võtteid.

Temaatiline joonistamine.

Juba nooremaid lapsi lastakse joonistada teatud teema järgi. Neid õpetatakse kõige lihtsamal viisil kujutama mõningaid sündmusi elust (umbes kümnel tegevusel). Joonistamisel kujutavad nooremad lapsed vaid esemeid, tegevuse nad mõtlevad või jutustavad juurde. Seejuures saab lastele õpetada esemete rittapaigutamist ja täiendavate detailide lisamist vastavalt kujutatavale sündmusele (näiteks laste kõrvale palli, millega lapsed mängivad).

Teemadeks võivad olla näit.: «Kaks last jalutavad», «Tütrlaps sööb lindu» jne.

5—6-aastaste lastega võetakse aastas temaatilist joonistamist rohkem (20 tegevust). Temaatilist joonistamist võetakse vahelduvalt esemelise joonistamisega.

Neil tegevustel peab kasvataja õpetama lapsi kujutama mõningaid esemeid seoses teatud sisuga, joonistades neid vastavalt sisule üksteise järele, lähedale või kaugemale ritta. Vanemaid (6-a.) lapsi õpetab kasvataja arvestama mitmesuguste kujude proportsioone ja liikumist (suusatajail on käed tõstetud, hoiavad keppe), kujutama lihtsustatud ümbrust (maastikku ja siseruumi) või ruumi laia ribana (heinamaa, toapõrand jne.), kuhu paigutatakse esemed vastavalt sisule. Võib illustreerida muinasjutte ja luuletusi, näit. «Seitse kitsetalle», kui varem on üksikesemelisel joonistamisel joonistatud kitse ja hunti, «Naerist», «Tare-tarekest» jne.

Dekoratiivne joonistamine.

Laste kunstimaitsel, silmamõõdu, tehniliste võtete, värvide harmoonia ja sümmeetriatunde arendamiseks hakatakse alates kesk-

misest rühmast (5-a.) õpetama lastele dekoratiivset joonistamist. (Igas kuus kaks korda, umbes 20 tegevust aastas).

Üks-kaks tegevust on mustri koostamise ettevalmistuseks. Lapsed joonistavad kahe värviga paberiribale vasakult paremale sirgeid jooni — («nukutoale põrandariie»), järgmisel tegevusel aga ülalt alla («nukusall»). Seejärel koostavad ruudule sirgetest ja veidi lainelistest joontest kolmevärvilise mustri, kaunistades seda kesk-kohalt ja äärtelt suurte täppidega.

Ülesande kordumisel on soovitatav vahetada värve.

Algul joonistatakse kaunistusi ribale, siis ruudule, ringile ja riskülikule. Vanemad lapsed joonistavad veel kaunistusi kolmnurgale, rombile ja ovaalile.

Kasvataja õpetab kindlalt tõmbama pintsliga sirgeid ja lainelisi jooni, joonistama täppe, ringe, vajutama pintslil küljega (õie kroonlehtede ja teiste mustrielementide joonistamiseks). Vanemad lapsed õpivad veel tegema keerukamaid jooni — spiraale, joonistama lehti, marju, oksakesi; ühendama suuremaid ja väiksemaid vorme.

Lapsi tuleb õpetada mustreid koostama algul ruudule (umbes vihulehe suurusele paberile) nurkadesse, siis ringile äärt mööda ja keskele, leides ruudu või ringi keskkoha ning tõstes seda esile mustri suurusega, ereda värvitooniga (näiteks: suur õis aluspaberi keskel ja väikesed nurkades); vahelduvalt ühendama tumedaid värve heledate ja eredate värvitoonidega. Kasvataja õpetab mustri koostamisel arvestama aluspaberi kuju.

Lapsed joonistavad mustreid algul ainult valgele paberile, hiljem ka mahedatoonilistele paberitele (hallile, sinisele, beežile) ja õpivad kasutama sobivaid värvusi kooskõlas fooniga (tumedaid heledal tagapõhjal, eredaid tumedal). Lastele on vaja anda mitmesuguseid sobivaid värvuste kombinatsioone, heledaid ja tumedaid.

Viieaastased lapsed joonistavad dekoratiivsel joonistamisel ainult guaššvärvidega. Vanemad lapsed (6-a.) joonistavad dekoratiivsel joonistamisel vahelduvalt guaššvärvide ja värvipliatsitega, õpivad tugevdama ja nõrgendama pliatsi survet heledama ja tumedama värvitooni saamiseks, segavad ise vajalikke guaššvärvitoone valge värvi lisamise teel.

Muljete rikastamiseks vaadeldakse mitmesuguseid rahvakunstiainetel valmistatud esemeid (näit. vaibad, mütsid, vaasid, taldrikud jne.) kaunistavaid geomeetrilisi või muusuguseid motiive.

Fantaasia järgi joonistamine.

Peale eespool mainitud tegevuste joonistavad lapsed veel fantaasia järgi (nooremad 10 tegevust, keskmised ja vanemad 20 tegevust aastas).

Fantaasia järgi joonistamisel on vaja kasvataja aktiivsust laste kujutlusvõime arendamisel. Kasvataja ergutagu laste algatusvõimet ja fantaasiat, tuletagu meelde varem läbivõetud esemeid

või möödunud sündmusi, küsigu paarilt aktiivsemalt lapselt, mida nad kavatsevad joonistada, ja kiitku neid, kes nimetavad huvitavaid teemasid.

Näidistegevusi segarühmale joonistamiseks.

1. Joonistamine guaššvärvidega. Nooremaid õpetada joonistama «paelakesi». Näidata pintsliga värvi võtmist ja pärikarva vasakult paremale joone tõmbamist. Keskmised ja vanemad lapsed kaunistavad kolme värviga ruudu ääri ja keskohta sirgete ning laineliste joonte ja täppidega (korduv ülesanne, ainult uued värvitoonid ja vanematel esmakordselt must aluspõhi ning heledad värvitoonid — punane, helekollane ja valge).

2. Joonistamine värvipliiatsitega teemal «1. mai pidustused». Nooremad joonistavad «Laps lipuga peol», keskmised — «Ema ja laps lähevad peole», vanemad — «1. mai rongkäik». Noorematele lastele tuletada nuku või lapse vaatlemisel meelde, et käed algavad ülevalt õla juurest, jalad tuleb joonistada keskele, kleidi alla, üksteise lähedale, mitte kleidi servadesse. Keskmise rühma laste tähelepanu juhtida inimfiguuride suuruste erinevusele. Vanemate lastega vaadelda inimese nägu külgsuunas ja käte ning jalgade asetust kõndimisel.

Voolimine.

Voolima hakatakse lastega siis, kui nad on omandanud algelised oskused ühiste tegevuste juures organiseeritult käituda. Voolida tuleb savist.

Voolimisel tuleb nagu joonistamiselgi veelkord vaadelda tegevuse algul juba varem vaadeldud eset. Ese võib jääda tegevuse lõpuni laste ette, et kergendada vormi edasiandmist. Vahel võib piirduda vaid lühikese ja selge seletusega, kuidas on vaja voolida. Keerukama voolingu juures näitab kasvataja, kuidas seda tuleb teha. Kui näiteks lapsed esmakordselt voolivad nukku, siis seisab kasvataja laste ees ja näitab, kuidas väiksemast savitükist veeretada kera peaks, suuremast pulgake kleidiks ja väikesest pulgakesist käed. Kasvataja näitab, kuidas neid liita (suuremale väiksemaid osi). Tavaliselt ei kasuta lapsed küllaldaselt ära savi paindlikkust, liidavad sageli osad üksteise külge liiga nõrgalt. Tuleb korduvalt näidata ja meenutada osade tugevama liitmise vajadust ja võtteid.

Nagu joonistamisel, nii toimub ka voolimisel osal tegevustel esemete voolimine, osal voolitakse teema ja osal laste endi fantaasia järgi.

Esimese tegevuse ülesandeks õppeaasta algul on äratada lastes huvi savi vastu, soovi sellest midagi teha. Lapsed tutvuvad sel tegevusel savi omadustega: savi on pehme, selle küljest võib võtta tükikesi, savi võib veeretada, laiaks vajutada, mitmeti vormida jne.

Sel tegevusel voolivad lapsed oma fantaasia järgi, kasvataja juhib vaid tegevuse algul laste tähelepanu mitmesugustele savi kasutamise võimalustele.

Esemeline voolimine.

Nooremaid lapsi (3-a.) õpetatakse umbes 4—5 tegevusel peopesi otsesihis liigutades savitükke veeretama. Tehakse «vorste» ja «pulgakesi», painutatakse otsad kokku ning saadakse «kringlid». Edasi õpetatakse savi veeretama peopesade ringikujuliste liigutustega («kera», «pall», «muna») või litsuma peopesade vahel kera laiaks («kook»).

Seejärel näidatakse näppudega sooritatavaid lihtsamaid voolimisvõtteid: lapsed vajutavad näpuga kerale augu sisse, et saada «kaussi» või «tassi».

Järgnevatel tegevustel õpetatakse voolima lihtsaid esemeid üksikosadest. Voolitakse inimfiguuri, algul ilma jalgadeta («nukk»), pärast «nukku vannis» (jalgadega), «tütarlast (või poissi) mütsiga», «poissi lumepalliga» jne. Loomadest voolitakse mängujänest, kevadel lindu. Esemelist voolimist võetakse umbes 14—15 tegevust aasta jooksul. 5—6-a. lastega toimub esemeline voolimine umbes 20 tegevusel.

Viieaastasi lapsi õpetatakse voolima enam sõrmedega, paremini kujutama eseme vormi, siluma pealispinda. Ka nemad võivad voolida nukule eineks vorste, kooke, kringleid. Neilt nõutakse aga hästi ümardatud vorsti otsi, tasandatud servadega kooke, tasse, tugevasti kinnitatud üksikosi. Nemad voolivad mitu eset ühel tegevusel. Neile näidatakse kera ülemise osa väljavenitamise teel pinni voolimist. Voolitakse osade tugevamini liitmise ja silumise eesmärgil «korvikest seentega», «nuku sõõginõusid» jne. Õpetatakse voolimisprotsessis võrdlema osade suurust, et üks osa oleks teisest väiksem («lumememm») või et paarid oleksid võrdsed (käed, jalad), soovitatakse paaridena esinevaid osi enne põhiosa külge liitmist võrdle. Tuleb näidata ja selgitada, mida voolida varem, mida hiljem, millised osad kinnitada pärast teisi. Vanemad lapsed peavad teadma, et jalgade kinnitamine kere külge on voolimisprotsessi viimane osa.

Kinnistades inimfiguuri voolimise oskust, õpetatakse samal ajal lapsi edasi andma inimese välimuse mõningaid pisiasju: palitu nööpe ja kraed, mütsi, näärivanal vurre, habet jne.

Vanematele lastele õpetatakse inimeste ja loomade reaalselt kujutamist. Näiteks jänesel ei voolita pead kerana, vaid kitsendatakse kergelt kera alumist osa — tekib koon, venitatakse välja käpad jne.

Voolides linde õpetab kasvataja kujutama mõningaid nende välimuse iseärasusi, näiteks: pardil on lühike kael, lapergune nokk, saba on tal terav; varblasel aga on nokk terav ja saba lai. Lastepoolt juba omandatud oskusi kasvataja tegevuse algul enam ei korda, vaid näitab ainult seda, mis on uus.

Vanemate laste tööd peavad kvaliteedilt olema kõrgemal tasemel.

Vanematele lastele antakse inimeste ja loomade voolimiseks suured savitükid (12—15 cm). Neile näidatakse enam väljavenitamise ja pigistamise võtteid.

Voolinguid, mida saab kasutada mänguasjadena, võivad vanemad lapsed vahel vabal ajal värvida: algul katta ühe värviga, siis asetada kuivanud värvile väikesi värvilaike, näiteks täpid silmadeks, joon suuks.

Temaatiline voolimine.

Temaatilise voolimise kaudu saab lastes kasvatada õiget suhtumist ümbritsevasse. Teema suunab kujutama inimesi ja loomi vastavalt sisule mitmesuguseis asendeis. Voolimisel on kerge lastele selgitada näiteks käte, jalgade, keha, pea asendit olenevalt teemast, näiteks lindu nokkimas, inimest kõndimas jne.

Temaatilist voolimist antakse aastas umbes 10 korda. Noorematel lastel kannab see mängulist iseloomu. Teema äratab voolimisel nagu joonistamiselgi suuremat huvi töö vastu, paneb kaasa elama ja tööga mängides esemele juurde lisama mingi detaili, näit. jänesele savitüki — porgandi.

Vanematele lastele õpetab kasvataja temaatilisel voolimisel laste, täiskasvanute ning loomade kujutamist mõningais poosides ja liikumises vastavalt süžeele, ning esemete suuruse vahekordade jälgimist.

Näidisteemad: «Lind nokib kausist teri», «Näärivana toob kuuske», «Tütarlaps või poiss kelgutab (istuv figuur) või jalutab emaga»; muinasjuttude: «Kolm karu», «Karu ja tütarlaps», «Rebane ja jänes» jt. illustreerimine.

Voolimine fantaasia järgi (10 tegevust).

Voolimisel laste endi fantaasia järgi õpetab kasvataja lapsi iseisvalt valima teemat ümbritsevast elust või kasvataja poolt loetud ja jutustatud juttudest. Lapsed peavad seejuures kasutama ülesande järgi voolimisel omandatud võtteid ja oskusi.

1. Näidistegevusi segarühmale voolimises. Noorematele õpetada peopesi otsesihis liigutades «vorstikeste» voolimist. Keskmistele õpetada osade liitmise eesmärgil seente voolimist. Vanemad lapsed kordavad eelmisel aastal läbivõetud puuviljade (õuna, ploomi, pirni) voolimist ja osade liitmist (voolida puuviljakorv).

2. Voolimine kõigile teemal «Lapsed mängivad palli». Nooremaid õpetada ringikujuliselt peopesi liigutades kera, (palli) voolima. Keskmised voolivad lapse (rõhutada osade kinnitamist, käte ja jalgade võrdlemist enne põhiosa külge liitmist). Vanematele lastele näidata inimese kujutamist tegevuses (hoiab palli).

Aplikatsioon.

Nooremate lastega alustatakse aplikatsioonitööd oktoobris ja tegevused toimuvad kord kuus (juunis kaks tegevust, aastas kokku 10 tegevust).

Nooremate laste aplikatsioonis puudub veel esemeline sisu. Lapsed harjutavad lihtsate mustrite koostamist ringidest, ruutudest ja kolmnurkadest, mida kasvataja järk-järgult tegevustel juurde lisab. Kujutluse mustrist saavad lapsed tegevuse algul kasvataja näidist vaadeldes.

Näidise näitamisel räägib kasvataja, kuidas figuure nimetatakse, mis värvi nad on, kuidas nad on paigutatud paberile (seejuures rõhutada sümmeetriat).

Aplikatsioonitööks antakse lastele kasvataja poolt valmisloigatud (umbes 3 cm läbimõõduga) värvilised kujundid.

Aplikatsioonitööle peavad loovmängu ajal eelnema mängud tasapinnaliste värviliste geomeetriliste kujunditega.

Mitmesuguste kujundite kleepimisel õpetab kasvataja lastele vormide lihtsat rütmilist asetust. Kasvataja pöörab laste tähelepanu vormide ja värvide vaheldumisele ja sobivusele. Ta õpetab lapsi kasutama liimi ja lappi. Lapsed tutvuvad ringi, ruudu ning kolmnurgaga.

Esimesel tegevusel õpetatakse lapsi laduma ribale kaht põhivärvi ringe või ruute vaheldumisi, kleepimata. Seejuures õpivad lapsed neid värvilt ja vormilt õigesti nimetama. Seejärel laovad ja kleebivad nad ribale vaheldumisi kaht põhivärvi ringe 5—6 tk., siis vaheldumisi ringe ja ruute. Kasvataja õpetab lapsi ringide ja ruutude tagakülgi korralikult liimiga katma, kasutama liimimisel vahariidest aluseid, siluma lapikesega kohale asetatud kujundeid.

Edasi õpetatakse kohale asetama ja seejärel liimima neidsamu kujundeid ruudu keskele, nurkadesse, ringi äärt mööda ja kesk-kohale. Lapsed peavad jälgima, et väikeste ruutude küljed oleksid paralleelsed aluspaberi ruuduga. Aasta lõpul võetakse juurde veel kolmnurkadest mustri koostamine. Paaril viimasel tegevusel koostavad lapsed iseseisvalt valmiskujundeist kaunistusi ruudule või ringile.

Tegevuseks vajaliku materjali annab kasvataja lastele individuaalseis ümbrikes.

Vanemate (5—6-a.) lastega ei kasutata aplikatsiooni tegemisel geomeetrilisi kujundeid. Neid õpetatakse kääridega paberit lõikama. Esmakordsel käärade kasutamisel tuleb näidata nende hoidmist (asetada põial ja kolmas sõrm rõngaisse) ja lõikamist (paber panna sügavale kääri terade vahele). Lõikamise harjutamisele antakse praktiline, otstarbekohane iseloom: lapsed teevad mänguks pileteid, postikesi aia jaoks, lippe jne. Lastele antakse selleks 3—4 cm laiused paber ribad. Ristkülikutaolise kujundi väljalõikamise ja kleepimise oskuse kinnistamiseks antakse teema «Maja punase lipuga».

Edasi õpetatakse ristkülikuid ja ruute ümardama nurkade järkjärgulise äralõikamise teel. Teemadeks on: «Porgand», «Kurgid», «Pallid», «Õunad». Lapsed ümardavad nurki ebakindlalt ja eahühtlaselt, seepärast tuleb harjutada algul ümardama nurki äralõikamise teel ja alles hiljem silma järgi ringe lõikama.

Peale selle koostavad lapsed lihtsaid aplikatsioone nelinurkadest ja ringidest. Aplikatsiooni teemadeks sobivad: «Veoauto», «Maja»; hiljem «Mitmekorruseline maja», «Lumememm», «Nukk», «Värvilise kleidiga tütarlaps».

Kasvataja õpetab veel lihtsaid sümmeetrilisi vorme algul kaheks, hiljem ka neljaks volditud paberist välja lõikama. Teemadeks «Lehed», «Lillevaas» jne.

Tähtis on õpetada paberit kokkuhoidlikult kasutama ja jäätmeist väikesi kujundeid ja osi valmistama. Väljalõikamiseks antakse väikesed (umbes 10 cm pikkused) ja vormilt väljalõigatavale esemele lähedased paberitükid (piklik, ruudukujuline jne.). Ettevalmistatud paberid asetab kasvataja kandikule või taldrikule ja lapsed õpivad materjali valima vastavalt antud ülesandele.

Lastele tuleb tegevuse algul näidata, millises järjekorras tuleb osi kleepida, kuidas asetada suurtele osadele väikesi, näiteks maja seinale aknaid. Keerukamate aplikatsioonitööde tegemisel näitab kasvataja lastele kogu kleepimise protsessi. Teistel juhtudel ja korduva ülesande puhul võib järjestikkust näidata enda poolt valmistatud näidisel või tuletada seda meelde sõnadega; vajaduse korral räägib kasvataja sellest ka tegevuse käigus. Vahetevahel näidatakse tegevuse algul ainult üksikuid tundmatuid võtteid — osade väljalõikamist ning kleepimist, näiteks kuidas lõigata inimese pead profiilis, jalga jne. Lühike sissejuhatav osa pikendab laste iseseisvalt töötamise aega.

Lapsi tuleb õpetada kujundeid korralikult liimiga katma ja lapiga siluma. Näidise näitamisel juhtida laste tähelepanu ka värvuste kooskõlale. Vastavalt omandatud oskustele õpetatakse lastele stseenide kujutamist, näit. «Poiss teeb lumememme», «Tütarlaps kuuse juures», «Maja õhtul», «Paat jõel» jne. Seejuures õpetatakse asetama esemeid laiale ribale, mis kujutab maad, jõge, tuba; peamisi osi asetama lehe keskele, valima esemetele iseloomustavaid värvusi.

Kõikidest tegevustest toimuvad 4—5 tegevust laste endi fantaasia järgi.

Tegevuse käigus kontrollib kasvataja, kas lapsed valivad sobiva värvusega paberi, kas nad kasutavad õigeid väljalõikamise võtteid, paigutavad kujundeid õigesti ja ilusasti ning kleebivad korralikult.

Harjutatagu iga last asetama jäätmed laual olevale alusele, et ta õpiks hoidma puhtust ja korda.

1. Näidistegevusi segarühmale aplikatsioonis. Nooremad lapsed laovad kasvataja ettenäitamise järgi ribale vaheldumisi siniseid ja punaseid ringe. Keskmised ja vanemad lapsed lõikavad välja ja kleebivad maja. Keskmised teevad tava-

lise, vanemad kahekorruselise maja. Õpetada osi kleepima õiges järjekorras ning aknaid asetama sirgesse ritta.

2. Nooremad lapsed laovad ruudu nurkadesse ja keskele punaseid ringe (5 tk.). Näidata näidist ja meenutada kleepimise võtteid. Keskmised lapsed õpivad ümardama nurki nurkade aeglase äralõikamise teel, lõikavad ristküliku- ja ruudukujulistest mitmevärvilistest paberitest välja kurke, õunu ja tomateid. Vanemad lapsed õpivad lõikama pooleks volditud paberist peete, kaalikaid ja porgandeid.

Konstrueerimine.

Konstrueerimine arendab lastes mõtlemist, leidlikkust, täpsust ja püsivust ning võimaldab loovaks mänguks vajalike mänguasjade valmistamist.

Konstrueerida võib ehitusmaterjalist, paberist, kartongist, karpidest ja mitmesugusest muust materjalist.

Ehitusmaterjalist konstrueerivad lapsed loovmängu ajal. Kasvataja rikastab jalutuskäikudel toimuvate vaatluste kaudu laste kujutlusi sel alal. Loovmängu ajal näitab kasvataja sobival momendil, kuidas saab ehitusmaterjalist üht või teist asja konstrueerida. Nii selgitab ta väikestele lastele, kuidas saab ehitusklotsidest teha aeda, väravat, teed, tooli, lauda, nukule voodit jne. Vanemaid lapsi suunab ta püstitava kollektiivselt suuremaid ehitusi, mitmekorruselisi maju, tehaseid, sildu jne.

Tegevustel kogu rühmaga konstrueerivad vaid 5—6-a. lapsed. Nooremad mängivad sel ajal vabalt. Selliseid tegevusi võetakse aasta jooksul umbes 20. Peamiselt õpetatakse neil tegevustel paberist voltimise teel tegema mitmesuguseid mänguasju. Neil tegevustel õpetatakse lapsi ühtlaselt ja täpselt paberit voltima. Algul voldivad lapsed joonistamisvihiku, siis telgi, paksemast paberiribast nukumööbli voltimiseks märgitud jooni mööda, vanemad lapsed teevad mööbli aga juba ruudukujulisest paberist. Vanemad (6-a.) lapsed õpivad leidma ruudu keskohta, selle juurde voltima nurki, tegema sisselõikeid ja neid vastavalt vajadusele kinni liimima, kujundades näiteks tuuliku, karbi, kohvri, maja, paadi, laeva, mööbli, postkasti jne.

Peale voltimise õpivad lapsed karpide, paberi ja kartongi abil konstrueerima mitmesuguseid mänguasju, nagu diivan, kirjutuslaud, vagon, maja, auto, paat, laev jne.

Konstrueerimisel näitab kasvataja tegevuse algul omavalmistatud näidist ja siis uue ülesande puhul kogu töökäiku algusest lõpuni. Tegevust saadab sõnaline seletus. Seejärel asuvad lapsed tööle. Vajaduse korral tuletab kasvataja meelde töövõtteid.

Näidistegevusi segarühmale konstrueerimises.

1. Nooremad lapsed mängivad ehitusklotsidega vabalt. Keskmised lapsed konstrueerivad paberist korvikese, vanemad — karbi-

kese. Näidata näidist (korvikest ja karpi) ning töökäiku. Algu näidata töövõtteid keskmise rühma lastele, siis vanematele lastele. Kinnistada laste teadmisi ruudust.

2. Nooremad lapsed mängivad mänguasjadega vabalt. Keskmistel lastel konstrueerida karbikestest tugitool, vanematel kirjutuslaud. Näidata karbi katmist läikpaberiga ja osade kokkuliimimist.

Planeerides kujutavaid tegevusi igale alarühmale vastavalt «Juhendis lasteaija kasvatajale» ettenähtud ulatusele, täidavad kõik lapsed tegevustel neile antud ülesanded, tunnevad oma tööst rahuldust ja arenevad aasta lõpuks ettenähtud tasemeni.

6. MUUSIKALINE KASVATUS.

Muusikalise kasvatuse tähtsus.

Muusika on lasteaias üheks tähtsaks kommunistliku kasvatuse vahendiks.

Muusika soodustab lastes kujutluste arengut ümbritsevast, selle abil saab kasvatada lastes õiget suhtumist tegelikkusesse. Muusika mõjutab laste tundeid. Seega saame muusika kaudu kujundada laste teadvust, nende moraalset palet, kasvatada lastes sügavat armastust oma kodumaa vastu. Muusika valmistab lastele palju rõõmsaid elamusi ja aktiveerib neid. Muusikalised tegevused aitavad lapsi liita ühtseks sõbralikuks kollektiiviks.

Muusikalistel tegevustel tutvustatakse lapsi jõukohaste muusikaliste teostega, õpetatakse laulma ja muusika saatel liikuma.

Muusika on tähtis kasvatusvahend, sest selle abil saab lapsi igaükselt arendada: kehaliselt, kõlbliselt, vaimselt ja esteetiliselt.

Muusikalise kasvatuse printsiibid.

Muusikalise kasvatuse teostamisel kuulub juhtiv koht muusikalisele kasvatajale; tema organiseerib ja juhib muusikalist kasvatust; õpetab ja kasvatab lapsi muusikaliste vahenditega. Kuid vajalik on ka rühma kasvataja muusikaline ettevalmistus, sest ka tema vastutab muusikalise kasvatustöö eest oma rühmas. Viibides lastega koos kogu aja, on tal palju võimalusi kasutada muusikalise kasvatuse teostamiseks sobivaid silmapilke.

Muusikalises kasvatuses tuleb silmas pidada järgmisi üldisi didaktilisi printsiipe.

1. Lastes tuleb muusika kaudu kasvatada aktiivsust ja teadlikkust. Kasvataja õpetab lapsi muusikapalu ära tundma, eraldama neid muusika iseloomu, tempo ja helitugevuse järgi. Liikumises peavad lapsed edasi andma muusikaprogrammis märgitud kujusid, näiteks vastavalt muusikale kujutavad nad algul linde lendamas, või muusika iseloomu muutumisel — linde nokkimas.

Laulmisel suunab kasvataja vanemaid lapsi ilmekalt laulma ja laulu sisu teadlikult edasi andma. Mängides muusikalisi mängu ja lauldes laule arendab kasvataja lastes mõtlemist, kujutlusvõimet ja mälu.

Oluline on seejuures laste huvi. Seepärast tuleb mängulisi elemente vahel kasutada ka sel eesmärgil.

2. Muusikalist kasvatust teostatakse kollektiivis, kuid kasvataja läheneb lastele individuaalselt. Tavaliselt avaldab muusikaline tegevus kollektiivile organiseerivat mõju. Eriti väärtuslikult mõjub kollektiivsus argadele, oma võimeis ebakindlaile lastele. Üldine rõõm, huvi ning teiste eeskuju haarab ja julgustab ka argu lapsi. Ettenäitamise, võrdlemise, saavutuste ja puuduste märkimise abil arendab kasvataja kollektiivsete tegevuste ajal laste individuaalseid oskusi.

3. Näitlikkuse printsiibil on muusikalises kasvatuses tähtis koht, eriti laulmisel ja muusika saatel liikumisel. Koolieelsel perioodil erinevad lapsed oma mõtlemise konkreetsuselt, mida tuleb arvestada ka muusikalises kasvatustöös. Näiteks kuulavad lapsed P. Tšaikovski klaveripala «Lõokese laul» palju aktiivsemalt, kui nad on enne seda lõokest vaadelnud ja kuulanud ta laulu looduses.

4. Muusikaline kasvatustöö on tulemusrikas, kui töö toimub süstemaatiliselt ning järjekindlalt ja muusikaline materjal on lastele jõukohane. Laulmise ja liikumise õpetamisel on väga oluline, et programmist valitav materjal vastaks laste võimetele ja arenemistasemele.

Muusikalise kasvatustöö sisu.

Muusikalise kasvatustöö sisu on antud «Juhendis lasteaija kasvatajale». Muusikalist kasvatustööd teostatakse laulmise, muusika kuulamise ja muusikaliste mängude ning tantsude kaudu.

Laulmine.

Laulmisel on koolieelsel perioodil juhtiv koht. Hea lastekohane laul rõõmustab, rahustab, arendab ja kasvatab last. Teatavasti uinuvad lapsed ruttu, kui neile laulda rahulikku hällilaulu. Lõbusaviisilisele laulule aga laulavad ja liiguvad nad elavalt kaasa. Kasvataja intonatsioonirikas hääli ja vastav miimika haarab juba õige väikesi lapsi. Laulu tekst aitab lastel sügavamalt mõista muusikateose iseloomu. Laulmine võimaldab ka lastel oma tundmusi edasi anda. Kollektiivsete tundmuste arengule mõjuvad eriti soodustavalt ühised laulud ja laulumängud. Laulude kaudu kasvatame õiget suhtumist nõukogude tegelikkusesse, kasvatame kodumaa-armastust.

Laulmine parandab muusikalist kuulmist ja hääldamist, rikastab ja kinnistab laste sõnavara.

Paralleelselt laste muusikalise kuulmise arenemisega areneb ka nende mälu ja tähelepanu.

Laulmine tugevdab laste tervist. Lauldes hingavad lapsed sügavamalt, seega pääseb kopsudesse enam puhast hapnikurikast õhku. Laulmine toimugu tolmuvabas õhurikkas ruumis, suvel võimalikult metsas. Väga kahjulik on laulmine tolmuses, halvasti õhutatud ruumis.

Lastele sobiva ulatusega laulude paras, vaba ja kerge laulmine tugevdab laste nõrku häälepaelu. Seevastu mõjub lastele halvasti valjusti laulmine või suure ulatusega laulude kasutamine. Laste hääled muutuvad kähisevaks. Samuti mõjub kahjustavalt ka liiga valjusti rääkimine ja karjumine. Kasvataja peab ise alati laulma ja rääkima paraja hääletugevusega, et anda lastele õiget eeskujut. Kasvataja rahulikult ja vaikselt kõlav hääel on eeskujuks laste laulmisele ja rääkimisele, mõjudes rahustavalt ka laste närvisüsteemile.

Laulmisel tuleb jälgida laste õiget keha- ja peahoidu. Kõveras istumine takistab hingamist ja raskendab seega ka laulmist. Seepärast olgu segarühmas laulmisel igal lapsel tema kasvule vastav tool. Kasvataja juhtigu pidevalt laste tähelepanu õigesti istumisele: mõlemad jalad toetugu maha, käed olgu vabalt süles, pead hoitagu otse, ärgu tõstetagu õlgu üles ega hoitagu kaela pingul.

Toolid tuleb väikeste vahedega asetada 2—3 ritta, (poolkaares või sirges reas), nii et kasvataja kõiki lapsi näeb, samuti nemad teda. Igale lapsel olgu laulmisel oma koht. Lapsed tuleb asetada alarühmadesse hääleulatuse järgi. Nooremad ja väiksema hääleulatusega lapsed panna istuma ühte rühma, suurema ulatusega lapsed teise ja vanemad, veelgi suurema diapasoniga lapsed kolmandasse alarühma.

Valides segarühma lastele laule, tuleb arvestada laste üldist arengut, hääleulatust ja lauluoskust. Programmi nõuded kehtivad ka segarühma töö kohta, s. t. igale vanusele on erinev materjal ja erinevad nõuded. See nõuab igas alarühmas jõukohase materjali käsitlemist.

3—4-aastaste laste hääleulatus on piiratud, hingamine nõrk ja lühike, lapsed ei oska veel laulda kollektiivis ühtlases rütmis, ei valitse oma häält, sõnavara on väike. Nende laulud olgu seepärast nii viisilt kui ka tekstilt lühikesed (1—2 salmi) ning tuttavast aineksest: tuttavad koduloomad, linnud, laste endi tegevused jne. Aasta algul laulab kasvataja 3—4 tegevusel noorematele rühmaruumis, ilma klaveri saateta, et äratada lastes huvi muusika vastu, lasta neil koduneda uue ümbrusega ja muusikalise kasvatajaga. Hiljem toimuvad neil muusikalised tegevused koos teiste lastega.

Laulu õpetamisel tuleb algul seletada lühidalt laulu sisu, äratada lastes laulu vastu huvi. Seda tuleb teha pildi, mänguasja või jutu kaudu. Seejärel tuleb laul ilmekalt ette kanda.

Väikeste laste mõtlemine on vähe arenenud, neile on omane suur matkimistung ja emotsionaalsus. Seepärast on peamiseks laulmise õpetamise meetodiks noorematele lastele mänguline meetod ja kasvataja enese ilmekas ettekanne.

Muusikaline kasvataja laulab lastele laulu mitmel tegevusel ja rühma kasvataja ka igal sobival momendil, ning lapsed hakkavad järk-järgult kaasa laulma; seejuures jälgivad nad tähelepanelikult kasvatajat, tema huulte liikumist. Kasvataja häälamine peab olema selge, ta peab ise õigel kohal hingama, algul iga takti järel (hästi võimaldab seda näiteks vene rahvalaul «Kukeke»), hiljem juba kahe takti järel jne. Kui mõni laps siiski hingab sõna keskel, võib talle selle sõna eraldi laulda ja lasta lapsel seda sõna korrata kasvatajaga koos. Hingamisest pole eelkoolieas mõtet rääkida, lapsed ei suuda seda veel mõista.

Algul lauldakse nooremate lastega laule ilma klaverisaateta. Lastel on viisi kergem õppida hääle järgi, saateta. Hiljem õpetatakse lapsi kuulama tuttavaid laule koos saatega. Alati tuleb kõikides alarühmades laulda vaheldumisi, saatega ja ilma. See soodustab õiget viisipidamist ja laulu juurutamist laste igapäevasesse ellu. Klaverisaade peab olema niivõrd vaikne, et lapsed oma laulu kuuleksid.

Aasta jooksul õpitakse nooremate lastega (3—4-a.) selgeks umbes 6 programmis ettenähtud laulu (re^1-la^1 ulatuses). Lapsed peavad neid laule oskama aasta lõpul laulda koos kasvatajaga klaveri saatel, ruttamata üksteisest ette ja jäämata maha.

Viieaastaste laste lauluoskus, samuti sõnavara ja hääleulatus on suurem; hingamine on sügavam ja kestvam. Seega võib nendega laulda juba pikemaid, pisut suurema ulatusega (re^1-si^1) laule. Selleealistele lastele tuleb õpetada mitmesuguse iseloomuga laule (rahulikke, elavaid, marsilaule). Laulda tuleb voolavalt, ühtlases rütmis, sõnu selgelt hääldades ja viisi õigesti edasi andes. Tuttavate laulude laulmist alustagu kasvataja lastega koos ja lasku neil laul iseseisvalt lõpetada. Vastavalt laulu iseloomule tuleb harjutada vaiksemat või valjemat laulmist. Lastega võib koos arutleda, milline hääletugevus antud sõnadele sobib.

Aasta lõpuks peavad lapsed oskama laulda aasta jooksul õpitud kaheksat laulu koos kasvatajaga; nooremate laste laule peavad nad laulma üksinda (iseseisvalt klaveri saatel).

Vanemate lastega (6-a.) jätkub sama töö, nendega õpitakse vaid rohkem laule, umbes 10 laulu aastas. Neile võib valida kiirematempoosi, rütmilt keerukamaid, punkteeritud nootidega ja — kui hääleulatus lubab — ka veidi suurema ulatusega (re^1-do^2) laule, ent vanemate laste repertuaaris peab olema ka nooremate laule. Vanematelt lastelt tuleb nõuda laulu korruga alustamist eelmängu järel. Kasvataja selgitab sõnadega või näitab žestiga (käe- või pealiigutusega), millal alata. Kui laulul puudub eelmäng, võib mängida laulu algusosa või refrääni. Vanematel lastel lastagu laulda noorema ja keskmise rühma laule enam soolodena, andes kätte vaid algtooni. Eriti tuleb panna rõhku laulu väljendusrikkusele.

Aasta lõpul peab iga vanem laps suutma laulda paar kergeid laulu üksinda, ilma saateta.

Segarühmas töötades tuleb hoolikalt arutleda, kuidas laulmist läbi viia, et kõik lapsed rühmas areneksid ühtlaselt.

Rühm tuleb võimete järgi jaotada alarühmadesse ja valida igale alarühmale jõukohane materjal.

Kui ühes alarühmas võetakse kavva uus laul, mis nõuab tavaliselt väikest sissejuhatust, seletamist või ettelaulmist, milleks kulub rohkem aega, siis tuleks niisugusel korral teisele alarühmale planeerida tuttavate laulude kordamine. Vahetevahel võivad vanemad lapsed noorematega koos laulda, eriti siis, kui laul on noorematele veel uus. Tuttavaid laule lastagu ka noorematel rühmadel laulda üksinda, et nad kuuleksid oma häält, mis kõlatugevuselt on veel väga nõrk. See õpetab lapsi laulma enesekindlamalt. Seejuures on oluline, et kasvataja kaasa lauldes laste nõrku hääli ei kataks, vaid neid oma häälega ainult vaikselt toetaks.

Kasvataja püüab programmis ettenähtud nõudeid pidevalt silmas pidada. Vastavalt sellele eesmärgile annab ta laulvale rühmale korruga teatud kindla ülesande, näiteks laulda korduv osa vaikselt või sõnad selgelt, laulu algus või teatud teksti osa valjemalt jne. Teistel alarühmadel palub ta kuulata, kuidas see rühm ülesande täidab, ja laseb neid arvustada. See tõstab kuulajate huvi laulmise vastu, distsiplineerib neid ja paneb mõtlema.

Noorematel pole soovitatav vanemate laulule kaasa laulda. Ainult sobiva laulu puhul, kui refrään on kerge, võivad seda kõik koos laulda. Esimest osa aga laulavad ainult vanemad lapsed.

Vahel laulavad kõik lapsed koos noorema rühma laule, vanematele lastele esitab kasvataja aga suuremaid nõudeid, näiteks lauldes ühiselt M. Krassevi laulu «Orav» antakse vanematele ülesanne korduvat osa vaikselt laulda.

Laulmine kui üks osa muusikalisest tegevusest paigutatakse tavaliselt tegevuse esimesse ossa. Laulmise osa ei tohi kesta nii kaua, et liikumiseks ei jäägi aega. Segarühmas kestku laulmise osa 6—8 minutit.

Soovitatav on, et laul kõlaks ka laste igapäevases elus. Nii võib laulda loova mängu ajal, kohustuslikel tegevustel: vestluse, jutustamise, joonistamise, voolimise, võimlemise ajal, jalutuskäikudel jne. Sobiva laulu sissetoomine teeb mängu või tegevused huvitavamaks. Toome näite. Kasvataja, kes jälgib laste loovat mängu, näeb, kuidas laps nukuga mängides paneb ta lõpuks magama. Kasvataja ütleb: «Laula talle unelaulu.» Laps laulab. Järgnevatel päevil alustavad lapsed nukuga mängides juba ise sobival momendil laulu.

Õigesti on laulmine lasteaias korraldatud siis, kui lapsed laulmist armastavad ja hästi ning sageli omal algatusel laulavad.

Muusika kuulamine.

Muusika kuulamine on vajalik nii laulmisel kui ka liikumisel. Enne lastele uue laulu õpetamist peab kasvataja seda neile ette

laulma. Samuti kuulavad lapsed muusikat tantsude ajal või muusikaliste mängude mängimisel.

On palju laule, mis on lastele laulmiseks rasked, kuid oma huvitava lastekohase teksti ja viisi poolest pakuvad neile kuulamisel palju elamusi (näiteks eesti rahvaviis «Mutionu pidu» jt.).

Samuti on muusikapalu, mis ei sobi liikumise saateks, kuid on lastele arusaadavad ja sobivad kuulamiseks. Seesugust muusikat leiame klassikalisest muusikast, kaasaegseilt heliloojailt ja rahvamuusikast, näit. noorematele lastele N. Ljubarski «Kanake», vanematele P. Tšaikovski «Nuku haigus», «Lõoke», S. Maikapari «Karjus», J. Jürme «Sepikojas» jt.

Kasvataja ülesandeks on valida sobivad programmis ettenähtud laulud ja instrumentaalpalad ning neid lastele hästi ette kanda. Seejuures peab kasvataja arendama laste taju, suunama neid muusikapala sisu mõistma, mis rikastab neid uute elamustega.

Täiskasvanute laulmist armastavad eriti kuulata 3—4-a. lapsed. Neile lauldakse ette peamiselt selliseid laule, mida lapsed ise hiljem õpivad. Hiljem võib neidsamu laule laulda klaveri saatel. Laulu tekst annab saatele teatud konkreetsuse.

Kuulamiseks saab kasutada ka väga selge iseloomuga lühikesi instrumentaalpalakesi: lõbusaid tantsuviise, rahulikke hällilaule ja marsitempos muusikat, umbes 8—16 takti pikad. Tavaliselt lastakse lastel kuulata edaspidi läbivõetavate muusikaliste mängude ja tantsude muusikat.

Vanematele lastele, kes suudavad kauem kontsentreeruda ja raskemast muusikast aru saada, võib korraldada eraldi muusika kuulamist kontserdi näol, kus võib ette kanda 2—3 laulu ja 1—2 klaveripala. Selleks sobiv aeg on õhtupoolikul pärast magamist. Nooremad lapsed tuleb eraldada teise ruumi, kus nad sel ajal vabalt mängivad. Ka kohustuslikel tegevustel, kui nooremad on läinud jalutama, võib vanematele anda muusikat kuulamiseks. Ei või kasutada liiga paljusid erinevaid laule ja instrumentaalpalu. Parem on enam korrata tuntuid, et lapsed õpiksid neid armastama. Kordamine mõjub muusikalist mälu arendavalt. Kordamisel tuleb laste tähelepanu suunata muusikateose uutele külgedele: muusika iseloomule (lõbus, kurb); tempole (aeglane, kiire); kõla tugevusele (vali, tasane); kõla kõrgusele — registrile (kõrge, madal). Lapsed peavad neid tundma ja oskama õigesti nimetada. Selleks ongi vaja nende paljukordset kordamist.

Noorematele tuleb aasta jooksul anda kuulamiseks umbes 5 laulu ja 4 instrumentaalpala, vanematele 5 laulu ning 5—8 instrumentaalpala.

Alati tuleb nimetada pala pealkiri ja vahel jutustada ka selle sisust. Seletus antakse kujukalt, lühidalt ja selgelt kuulamise eel, mõnikord ka lõpul. Vanematele lastele võib seejuures nimetada ka mõne kuulsa helilooja nime ja näidata tema portreed, näiteks P. Tšaikovski.

Süsteemaatiliselt korraldatud muusikakuulamine arendab laste muusikalist maitset, mälu ning kuulmist, äratab huvi muusika vastu ja õpetab seda nautima.

Muusikalised mängud ja tantsud.

Kõige varasemast east alates vajab laps liikumist, tahab mängida ja tantsida.

Muusika annab liikumisele erilise väljendusrikkuse. Lapsed liiguvad vastavalt muusika iseloomule: tasase muusika saatel vaikself, varvastel, elavatempolise muusika saatel kiiresti jne. Seejuures arenevad laste rütmitunne, tähelepanu ja mälu, paraneb liigutuste koordineatsioon, oskus kollektiivis liikuda ja käituda. Ühtlasi arenevad ka laste võimed. Liikumise kaudu õpib laps muusikat paremini mõistma, sellesse süvenema ja seda armastama.

Nooremad lapsed eraldavad eriti kontrastse iseloomuga muusikat. Näiteks muusikalises mängus «Varblased ja auto» «lendavad linnud» kerge muusika ajal. Kui aga algab kiire raskepärane muusika, siis «sõidab auto».

Muusikaliste mängude ja tantsude kaudu õpetab kasvataja lapsi õigesti kõndima, keha sirgelt hoidma, kergelt jooksma, hüplema ja liikuma vastavalt muusika iseloomule või laulumängu tekstile.

Enne muusikalise mängu mängimist jutustab kasvataja lühidalt mängu sisu, seejärel tutvustab lapsi muusikaga. Kasvataja suunab laste tähelepanu tegevuse ja muusika vastavusele. Noorematele tuleb rohkem ette näidata. Segarühmalises lasteaias võib selleks kasutada vanemaid lapsi.

Laulumängude mängimisel laulab kasvataja koos vanemate lastega, nooremad lapsed on tavaliselt mängust nii haaratud, et nad unustavad laulmise. Üldse pole vaja lapsi laulumängudes sundida laulma, vaid kasvataja laulgu ise lõpuni, kui lapsed selle mänguhoos unustavad.

Nooremate laste tantsudes ja mängudes ei tohi liigutusi sagedasti muuta, sest lapsed ei tule sellega hästi toime. Seepärast on see neile väsitav ja ei soodusta õigete liigutuste arendamist. Liigutused olgu õige lihtsad: kõnni- ja jooksusammud, koosjalu hüplemine, ühe jalaga kõputamine, käteplaksutamised (ees, pea kohal, põlvedel). Tantsude ja mängude mitmekesistamiseks võib vahel kasutada mänguasju (nukke, mängukaru), samuti värvilisi rätikuid ja lippe.

5-aastased lapsed tulevad toime ühelt jalalt teisele hüplemisega, külg-galoppsammuga, jalgade kordamööda etteheitmisega. Nad laulavad laulumängude juures ise kaasa.

6-aastastele lastele võib õpetada juba polkasammu, eesti ja vene rahvatantsu samme — vahetussammu, rõhksamme tuuri lõpul, mitmesuguses rütmis käteplaksutusi.

Noorematele õpetatakse aasta jooksul umbes 5 laulumängu, 2 mängu instrumendi saatel ja 2 tantsu. Keskmiste ja vanemate

lastega võib õppida umbes 8 laulumängu, 4 mängu instrumendi saatel ja 2—3 tantsu.

See on muusikaline materjal, mida korratakse pidevalt ja mida oskavad seega kõik antud alarühma lapsed, kasutades seda ka oma igapäevases elus.

Nii näeme, et programmis antud ülesanded muutuvad ka liikumise osas erivanuseliste laste alarühmades.

Kuidas seda võiks segarühmas teostada, selleks üks näide. Kõik lapsed tulevad sisse paarides, kusjuures igal vanemal lapsel on paariliseks üks noorem laps. Paarid kõnnivad läbisegi, siis jäävad seisma. Kasvataja annab lipud noorematele, kes neid käes hoides seisma jäävad. Vanemad lapsed moodustavad kolonni ja kõnnivad muusika esimese osa kestel kohal seisvate nooremate laste vahel siira-viira, teisel osal läheb igaüks oma paarilise juurde ja muusika lõpul võtab neilt lipud. Siis kõnnivad nooremad lapsed, kuid mitte kolonnis, vaid läbisegi ja otsivad muusika lõpul üles oma paarilise.

Nii on vanematele lastele antud raske ülesanne — eraldada muusikapala osi ja märgistada neid erineva liikumisega. Liikumise osas oli ülesandeks kõndida siira-viira. Nooremate ülesanne oli lihtsam: muusika lõpul lõpetada liikumine ja leida oma paariline.

Mõningaid mängu ja tantsu, mis on jõukohased ka noorematele lastele, võib mängida kõikidega, kuid vanemait lastelt tuleb nõuda liikumisel enam täpsust. Näiteks matkivad lapsed jäneseid ja hüplevad muusika saatel. Kasvataja taotleb üksikute sõnaliste märkuste kaudu või mõnd paremini liikuvat last eeskujuks tõstes vanematelt lastelt väljendusrikkamat liikumist, nooremaid laseb aga hüpata vabalt ja võimete kohaselt matkida vanemaid lapsi.

Mõningais mängudes, kus on mitu tegelast, võib vastutavamad, raskemad osad anda vanemaile lastele. See köidab neid ja jätab noorematele suurema liikumisvabaduse. Näit. muusikalisel mängul «Kass ja hiired» on nooremad hiired, 1—2 vanemat last kassid.

Kõik alarühmad võivad ka koos tantsida. Näiteks valib paarisantsus iga vanem laps endale paariliseks noorema. Vanem on sel juhul nooremale eeskujuks ning aitab tal omandada liikumist.

Ringitantsudes, näit. «Näpupolkas», on soovitatav asetada vanemad ja nooremad lapsed vaheldumisi, nii õpivad nooremad kergemini tantsu.

Liikumise arendamise ülesanded on erivanuselistel lastel kaunis erinevad. Koos kõndida, eriti veel joosta või hüpata, on erivanuselistel lastel küllalt raske. Vanemaid lapsi segab nooremate kaasaegemine, sest nad peavad hoolega hoiduma nooremaid tõukamast. Nooremad omakorda kardavad, kui vanemad lapsed väga hoogsalt liiguvad. Seepärast tuleb osa liikumist igal tegevusel planeerida ka eraldi. Vanemate lastega võetagu neile programmis määratud ülesandeid tegevuse lõpul, kui nooremad lahkuvad, ja lastagu vanemaid lapsi vahel vaadata nooremate liikumist või saata seda lõõkpillidega.

Laste löökpillide orkester.

Löökpillidel mängimine valmistab lastele palju rõõmu, arendab tähelepanu, mälu, kannatlikkust ja rütmitunnet.

Laste löökpillide orkester koosneb järgmistest pillidest: trumm (1), taldrikud (1), triangelid (3—5), kastanjetid (3—5), tamburiinid (2—3), viled (2—4).

Orkestreerida võib laste laule, näiteks laulu «Kevadel», eesti rahvaviisi «Kui Kungla rahvas» ja lastele kuulamiseks ning liikumise saateks kasutatavaid tuttavaid instrumentaalpalu, näiteks eesti rahvaviisi «Labajala valts», M. Glinka «Laste polkat» jt.

Segarühmas saavad löökpile kasutada kõik lapsed korraga. Kergesti käsitsetavad pillid, nagu triangelid ja kastanjetid tuleks anda noorematele lastele; taldrikud, trumm ja tamburiin, millede käitsemine on keerukam ja nõuab teadlikku enesevalitsemist, antagu vanematele lastele. Viledega tulevad toime juba 5-aastased lapsed.

Pala orkestreerimisel peetagu silmas, et nooremad saaksid mängida ühtlases rütmis ja kauem järjest, näiteks 2—4 takti. Vanemad lapsed võivad mängida keerukama rütmi järgi ja nende pillide rühmad võivad vahelduda kiiremini, isegi ühe takti jooksul, näiteks trumm mängib takti esimesel osal, tamburiin takti teisel ja kolmandal osal jne.

Uue pala õppimine toimub istudes. Tuttavaid palu võib vahelduseks mängida ka seistes. Pillid tuleb rühmitada nii, et üht liiki instrumendid oleksid ühes rühmas ning sageli koos mängivad pillid kõrvuti, näiteks lähestikku viled ja triangelid või trumm, tamburiin ja taldrik.

Enne uue pala õpetamist tuleb muusikalisel kasvatajal see selgeks õpetada rühma kasvatajale. Rühma kasvataja peab hästi teadma, milline pillirühm millal ja millises rütmis peab mängima. Kasvataja koondab endale laste tähelepanu ja lapsed mängivad kasvataja käeliigutuste järgi. Kasvataja näitab vastavalt mängitavale rütmile vasaku käega vasakul pool olevaile pillidele, parema käega paremal pool olevaile pillidele ja kui need kõik korraga mängivad, siis mõlema käega. Kasvatajale võib abiks olla üks vanemaist lastest, kes temaga koos juhatades dirigeerimise ära õpib ja hiljem seda iseseisvalt teeb. Peol esinegu orkestrijuhina lapsed.

Iga uue pala õppimise eel tuleb vahetada pille. Soovitav on, et aasta jooksul iga laps saaks temale sobiva pilliga mängida.

Löökpillide kasutamine nõuab lastelt väga suurt tähelepanu ja väsitab ruttu, seepärast ei tohi orkestrimäng kesta kaua (kestus 5—8 minutit). Orkestrit kasutatakse tegevuse esimeses osas laulu asemel, sellele järgnevad muusikalised mängud ning tantsud. Uut pala tuleb õppida siis, kui lapsed pole väsinud, tegevuse algul ja enne lõunat. Tuttavaid palu võib mängida vahel ka õhtuti, lõbus-

tuseks vabal ajal. Osa lapsi võib sel ajal kaasa tantsida, laulda jne.

Laste orkestrit ei tule liiga sageli kasutada tegevustel. Kasutades orkestrit umbes 1—2 korda kuus, on see kasulikuks ja arendavaks vahelduseks töös lastega.

Lastepeod.

Peod on kasvatustöös üheks kommunistliku kasvatusvahendiks.

Mitmesuguste kunstiliikide kasutamine — muusika (laul), deklamatsioonid, kujutav kunst — suurendavad teatud tähtpäeva peamise idee kasvatuslikku mõju.

Ühiskondlik-poliitilised peod aitavad lastes arendada armastust oma kodumaa vastu ning äratada sõbralikke tundeid vennasrahvaste suhtes.

Laste esinemised kasvatavad individuaalset vastutustunnet «ühise töö» eest.

Kunstipäraselt kujundatud peo välisilme (ruumid, kostüümid) soodustab laste kunstimaitse ja ilutunde arenemist.

Laste peokava sisu muutub vastavalt iga peo ideele. Ühiskondlik-poliitilistel pidudel — Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni, 1. mai peol — kasutatakse näiteks laule, luuletusi ja jutte, mis süvendavad lastes armastust Nõukogude kodumaa vastu.

Nääripidu on talvepidu, uusaasta vastuvõtt, kus esinevad muinasjututegelased: Näärivana, Lumivalguke, Uusaasta ja mitmesugused metsloomad.

Suvepeol, mis on vanemate laste koolisaatmise peoks, demonstreerivad vanemad lapsed, kuidas nad pidevalt on arenenud, muutunud osavaiks ja julgeiks. Oma saavutusi näitavad nad liikumises, mängudes ja harjutustes.

Lastehommiku või peo sisust oleneb ka peo ülesehitus.

Ühiskondlik-poliitiliste tähtpäevade korraldamisel algavad need piduliku osaga, rongkäiguga — pidulikes rõivais lapsed lippude ja lilledega käes marsivad muusika saatel saali ning jäävad seisma poolkaares või □-kujuliselt. Nooremad (3-a.) lapsed asetada kohe istuma.

Lasteaia juhataja tervitab lapsi ja külalisi. Pidulikus osas vahelduvad laste päevakohased deklamatsioonid ja laulud. Piduliku osa kestab on umbes 8—10 minutit. Piduliku osa lõpul lähevad vanemad lapsed ümber saali valmis asetatud kohtadele. (Soovitav on, et toolid oleksid ühes reas ümber saali).

Pidulikule osale järgnevad laste ja täiskasvanute lõbusad esinemised: mängud, laulud, tantsud, dramatiseeringud, nukuteater jne.

Lastehommiku kava koostamisel tuleb jälgida: 1) et peol esineksid kõik lapsed, vastavalt oma võimetele. Ei tohi lasta mõnd last liiga palju esineda, see teeb ta edevaks. 2) Kavas olgu nii uut

materjali, mida lapsed varem pole pidudel esitanud, kuigi ka korduvat. 3) Laulud, mängud, tantsud ja deklamatsioonid asetada vaheldumisi, sest ühesugused muljed väsitavad lapsi ja vähendavad huvi. 4) Ükski alarühm ärgu jäägu kauaks istuma. Vahepeal kasutatagu ühiseid tantsu ja ringmänge, millest kõik suudavad osa võtta. 5) Lapsed tulevad esinema kohtadelt, ilma ukse taha minemata. Selleks koostada kava nii, et lastel vahepeal poleks vaja ümber riietuda. Vajaduse korral võib samas vahetada kergeid peakatteid. Igal lapsel olgu pidupäeval väike kaunistus (pärg, mütsike). 6) Peol on soovitatud esinemised ka «suurtelt», kas lasteasutuse töötajailt või kooliõpilastelt. Täiskasvanute poolt ettevalmistatud numbrid peavad olema hästi ette kantud ja lastele huvitavad, näit. muinasjuttude dramatiseeringud käpiknukkudega, varjuteater, tantsud, laulud. 7) Peokava arutatagu varakult (1—1,5 kuud enne pidu) läbi pedagoogilisel nõupidamisel, kus jagatagu kõigile õigeaegselt vajalikud ülesanded ja määratagu teostamise tähtajad, et pidupäevaks oleks kõik õigel ajal valmis ega oleks asjatut ruttamist ja närveerimist, mis mõjub meeolelu häirivalt. 8) Peojuhiks valitagu isik (tavaliselt kasvataja), kes teab hästi peast peokava, oskab reguleerida laste meeoleulu, peo käiku, on leidlik ja teravmeelne ning suuteline ootamatuid lünki peolviibijaile märkamatult likvideerima. 9) Iga peokava kajastagu vastava peo ideed.

Lastehommiku lõpul tuleb jagada kingitusi, kas või õige tagasihoidlikkegi.

Kingituste jagamist on soovitatav teha huvitavamaks, näiteks tuuakse kingitused üllatusena suures vatist «lumepallis», paberist «porgandis» jne.

Pärast kingituste jagamist marsivad lapsed pidulikkude helide saatel saalist välja.

Nääripeol on piduliku osa asemel valgustatud ja kaunistatud nääripuu imetlemine, mida lapsed ei tohi ettevalmistustööde kestel näha.

Lastepeo kestus segarühmas on umbes 30—40 minutit.

Lastevanemad olgu peol oodatud külalised. Lasteaed ei suuda sageli ruumide kitsikuse tõttu kõiki vanemaid vastu võtta. Sel juhul määratakse kindlaks, kui palju vanemaid võib peole kutsuda, et lastele jääks liikumiseks küllaldaselt ruumi. Igast alarühmast võib kutsuda ka ainult ühe lapsevanema, kui rohkem pole võimalik. Järgnevale lastepeole kutsuda teised. Lastevanemaid tuleb austavalt kohelda. Lasteaia kollektiivist tuleb määrata keegi, kes vanemaid sõbralikult tervitab, näitab, kus lahti riietuda, ja juhhib lastevanemad neile määratud kohtadele.

Õigesti korraldatud pidu pakub lastele palju rõõmsaid elamusi, jääb kauaks meelde ja mõjub mitmekülgsest kasvatavalt.

Näidistegevusi segarühmale muusikas.

1. Muusikaline tegevus õues.

- a) Laulumäng «Paistab jälle päike hele», T. Vilkoreiskaja muusika (mängivad kõik);
- b) Muusikaliseks kuulamiseks kõigile laul kasvatajalt «Vana sokk», vene rahvaviis;
- c) Laul «Lipud», E. Tilitšejevi muusika (nooremad laulavad, laulu lõpul marsivad lippudega ja lahkuvad);
- d) Laul «Piiri, pääri, pääsukene», eesti rahvaviis (laulavad keskmise rühma lapsed);
- e) Laul «Loomade pidu» (laulavad vanema rühma lapsed);
- f) Laulumäng «Peegel», tatari rahvaviis (mängivad keskmise ja vanema rühma lapsed).

2. Muusikalise tegevuse konspekt.

Tallinna Linna III lasteaia segarühmas 9. okt. 1953. a.
Muusikaline kasvataja: Randla, Heljo.

Tegevuse plaan ja sisu.

1. Muusika kuulamine. Õpetada lapsi kuulama muusikat ja eraldama muusikat selle iseloomu järgi.

«Auto» (8 takti) — M. Rauchverger
«Varblased» (8 takti) — M. Krassev

Ülesanne: Vanematel lastel öelda, millal mängitakse autost, millal varblastest.

2. Laulmine. Õpetada nooremaid lapsi laulma üheaegselt, üksteisest ette ruttamata, keskmisi ja vanemaid — laulma voolavalt, vaikselt, vanema rühma lapsi ka veel kiirelt ja sõnu selgesti hääldades.

a) Noorematele laul «Kukeke» — vene rahvaviis.

Ülesanne lastele: noorematel — laulda kõigil üheaegselt koos kasvatajaga; keskmise rühma lapsed on kuked ja kirevad laulu lõpul; vanemad lapsed magavad ja ärkavad kuke kiremisel üles.

b) Keskmistele ja vanematele lastele «Hällilaul» (2 korda) — T. Vilkoreiskaja.

Ülesanne lastele: ettemängitud eelmängu järgi laul ära tunda, laulda voolavalt ja vaikselt. Nooremad matkivad nuku kiigutamist laulu saatel. (Kordamise eel juhtida tähelepanu laulmisel esinevatele puudustele).

c) Vanema rühma lastele laul «Sügis aias», eesti rhv. järgi M. Terri.

Ülesanne: laulda kiiresti, sõnu selgelt hääldades; teised lapsed matkivad vastavalt tekstile tegevust.

3. Mängud ja tantsud. Õpetada liikuma vastavalt muusika rütmile ja dünaamikale, kiiresti reageerima.

- a) Laulumäng kõigile «Väike jänku» — V. Gluck (3 korda). Jänesteks määrata üks suurem, teine väiksem laps. Ülesanne lastele: hüpata vaikselt, jänesel on pehmed käpad, seepärast pole tema hüppamist kuuldagi.
- b) Tants kõigile «Näpupolka» — eesti rahvaviis (2 korda). Moodustada ring, milles on suurem ja väiksem laps vaheldumisi. Ülesanne vanematele lastele: tantsu teisel osal astuda korruga ja ainult 2 sammu sisse, siis 3 käteplaksu, kohe kätest kinni ja 2 sammu tagasi.
- c) Nooremad lapsed lahkuvad saalist klaverisaateta vabalt rühmas ja lehvivad muusikalisele kasvatajale kätt. Keskmistele ja vanematele lastele muusikaline mäng «Kes tuli külla». Keskmised matkivad karu ja lindu, vanemad — konna ja kurge.
- d) Teised lapsed lahkuvad rühmakasvatajaga. Saali jäävad vanema rühma poisid. Uue tantsu (A. Roomere «Poiste tants») õppimine.

7. Kasvatustöö planeerimine.

Lasteaia elu mitmekülgsus nõuab kõikide selle osade kooskõlastatust ja terviklikkust: hästi korraldatud majapidamist, otstarbekohast meditsiinilist teenindamist, hästi läbimõeldud ja ettevalmistatud kasvatuslikku tööd, tööd lastevanematega ja töötajate kvalifikatsiooni tõstmist.

Lasteaia töö nõuab täpset juhtimist ja oskust eelnevalt kõike vajaliku ette näha. Töö täpne planeerimine ja kontroll plaani täitmise üle on hädavajalikud tingimused lasteaia edukaks tööks.

Lasteaias peab tingimata olema:

1. Aastaplaan, mis haarab kogu lasteaia töö terviklikult. Selle koostab lasteaia juhataja. Segarühmalise lasteaia aastaplaani kohta kehtivad samad nõuded, mis tavalises lasteaias.

2. Rühma kasvatustöö plaan, mis näitab kasvatusliku töö konkreetse sisu. Selle plaani koostab kasvataja ja täitmist kontrollib lasteaia juhataja.

Kasvatustöö planeerimine segarühmas.

Tööplaani peab määrama kasvatustöö sisu, konkreetset ülesannet ja teed nende teostamiseks. Kasvatustöö plaan koostatakse ühe nädala peale.

Kasvatustöö sisu, mis on «Juhendis» näidatud, on töö aluseks, seda täiendatakse ja konkretiseeritakse vastavalt lasteaia tingimustele, arvestades ümbritsevat loodust, olustikku ja laste arengutaset.

Tööplaani koostamine on kasvatajal ettevalmistavaks tööks. Tööplaani loob perspektiivi tööks, võimaldab varakult asuda töömaterjali muretsemisele ja tutvuda aegsasti vastava meetodilise

kirjandusega, tagades seega kasvatustöö edukuse. Tööplaani võimaldab «Juhendis» ettenähtud materjali õigesti järjestada ja töömeetodid kindlaks määrata.

Tegevuste planeerimine iga päeva peale aitab kasvatajal hoolikalt läbi mõelda päeva põhilise sisu, aitab tegevusi otstarbekohaselt jaotada ja tagada nende järjekindlust kogu planeeritud aja vältel.

Segarühmas tuleb «Juhendist» vastavalt laste vanusele tegevuse materjal valida ja planeerida igale alarühmale eraldi.

Programmiline materjali valik eraldi kolmele alarühmale on olulise tähtsusega. Eelkooliealine laps viibib lasteaias tavaliselt kolm aastat. Iga lasteaias viibimise aasta peaks tooma lapse arengusse midagi uut. Ainult kolmeks alarühmaks jagunemine võimaldab plaanipäraselt arenemist lasteaiaprogrammi järgi, loob lastele perspektiivi järgmisesse rühma üleminekuks, nagu see toimub mitmerühmalises lasteaias.

Tegevusi kogu rühmaga võib planeerida erinevalt, olenevalt nende pedagoogilistest ülesannetest. Tegevusi tuleb planeerida järgmiselt.

1. Ühiselt rühma kõigi laste kohta, kui kava materjal on kõigile arusaadav, näiteks kõigile jõukohase muinasjutu või jutustuse kuulamine: 15 min. möödudes lähevad nooremad lapsed mängima, kuna vanemate lastega kestab tegevus edasi.

2. Ühiselt kõigi rühma laste kohta, kuid eriülesannetega igale alarühmale, näiteks joonistamine värvipliiaatsitega, noorematele — sirgete joonte («teekest») joonistamine; keskmistele — «nuku» joonistamine; vanematele — «perekonna» (isa, ema, laps) joonistamine.

3. Ühele alarühmale eraldi tegevuse planeerimine, näiteks arvutamine vanemas rühmas, kuna samal ajal teised alarühmad mängivad või valmistuvad õuemeinekuks lasteaiajuhataja või hoidja juhtimisel.

Individaalset tööd tuleb planeerida nagu tavalistes rühmades.

Kasvatustöö arvestusi koostatakse samuti kui eri vanuserühmade, s. t. tehes päevaseid kokkuvõtteid, näitab kasvataja, kuidas toimusid tegevused; kuidas igas alarühmas täideti püstitatud ülesanded, kes lastest ei täitnud ülesannet ja milles esines raskusi; kuidas kasvataja püüdis lapsi juhtida individuaalselt; kas on vaja korrata materjali kogu alarühmaga või üksikute lastega.

Arvestuses märgitakse edusammud laste käitumises ja vastastikutest suhetes. Arvestust tehakse iga päeva õhtul. Arvestus aitab kasvatajal järgnevat tööplaani õigemini üles ehitada.

Arvestuses tuleb teha sissekandeid plaani täitmise kohta ja märkida ära mittetäitmise põhjused.

Süsteemiliselt tööd planeerides ja tehtud töö üle päeva lõpul kokkuvõtet tehes muutub kasvatustöö sisukaks ja süsteemiliseks.

Näidis-tööplaan segarühmale.

Esmaspäev, 8. okt. 1954. a.

Hommik.

Hommikvõimlemine (variant nr. 2). Korrapidajaile näidata, kuidas kasta lilli. Loovmängu uus mängumaterjal: meremehe mütsid, kikkrid, värvilised lipud.

Ergutada Toomast tegelema ehitusmaterjaliga. Liita Aino kollektiivsesse mängu.

I tegevus kogu rühmaga.

Joonistamine värvipliiatsitega. Vanemad ja keskmised lapsed joonistavad teemal «Saabus sügis».

Ülesanne: kujutada sügise iseloomustavamaid tunnuseid, nagu puud kollaste lehtedega, lehtede langemist. Juhtida laste tähelepanu värvide valikule. Nooremad lapsed joonistavad õuna.

Ülesanne: joonistada lehe keskele, edasi anda õuna ümar kuju.

II tegevus kogu rühmaga (keskmistele ja vanematele).

Ümberjutustus Leo Tolstoi «Orav ja hunt» (vanematele). Juba tuntud juttude jutustamine (keskmistele).

Ülesanne: aktiviseerida laste mõtlemist ja arendada seostatud kõnet.

Jalutuskäik.

Langenud lehtede korjamine hunnikusse (nooremad ja keskmised). Lehtede äravedamine kärudega (vanemad). Vaadelda tamme puud (vanemad ja keskmised). Kaasa võtta tammelehti ja tammetõrusid.

Liikumismängud: «Jänes ja kütt» (vanematele); «Rongisõit» (noorematele).

Õhtu.

Loovmänguks suur ehitusmaterjal, nukud, sööginõud, ka tammetõrud. Mänguasjade valmistamine tammetõrudest (keskmised ja vanemad).

Töö lastevanematega.

Külastada Malle kodu ja selgitada lapse närvilisuse põhjus.

A-20707

Rbl. 2.15

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00238330 7